

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

128711

İNSAN VARLIĞININ BÜTÜNLEYİCİSİ OLARAK 'EV'İN
ANLAMI

Mimar Elif Ela GÜNEŞ

F.B.E Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı

: Doç. Dr. Bülent TARIM

Prof. Dr. Zekiye YENEN

Doç. Dr. Ömür Barkul ÖZMİR POYRUK

İSTANBUL, 2002

128711

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
1 GİRİŞ.....	1
2 YAPISAL ÇEVREDE 'ANLAMIN ARAŞTIRILMASINDA İZLENEN YÖNTEMLER.....	4
2.1. Fenomenolojik Yaklaşım.....	4
2.2 Yapısal Çevre-Anlam İlişkisinde İletişim Boyutunda Yeralan Yaklaşımlar.....	6
2.2.1 Göstergibilimsel Yaklaşım.....	6
2.2.2 Sembolik Yaklaşım.....	8
2.2.3 Sözsüz İletişime Dair Yaklaşım.....	8
3. YAPISAL ÇEVREDE ANLAMI ARAŞTIRAN İLETİŞİM TEMELLİ YAKLAŞIMLARA GÖRE EVİN ANLAMININ ZAMAN İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ.....	11
3.1 Modernizmin Kuruluş Aşaması ve Modernizm Sürecinde Evin Anlamı.....	11
3.2. Modern Sonrası Süreçte Evin anlamı.....	15
3.3 Modern Sonrası Süreçte Evin anlamının Gücün (İktidarın) Araçlarıyla İlişkisi.....	23
3.3.1 Diğerleşme Alanı ve Aracı Olarak Konut.....	25
3.3.2 Mekan Kavramının İktidarın Araçları Yoluyla Değişimi ve 'Diğerleri' Sorunu.....	28
4. FENOMENOLOJİ İŞİĞİNDA 'EVİN ANLAMINI OLUŞTURAN ÖGELERİN ARAŞTIRILMASI.....	35
4.1 Heidegger'in 'Barınmak' Kavramı.....	35
4.2 Heidegger'in 'Barınmak' Kavramının Güncel Mimarlık Tartışmalarındaki Yeri.....	40
4.3 Teknolojiden Memnuniyetsizlik.....	46
4.4 Fenomenolojiden Yola Çıkılarak Mekanın ve Evin Anlamının Araştırılması.....	48
4.4.1 Mekansal Düzen.....	49
4.4.1.1 Mekansal Kimlik.....	51

4.4.1.2	Mekansal Diyalektikler	53
4.4.1.2.1	Yataylık/Dikeylik	54
4.4.1.2.2	Doğu-Batı-Kuzey-Güney	54
4.4.1.2.3	İçerisi/Dışarısı	56
4.4.1.2.4	Merkez/Sınır	59
4.4.2	Zamansal Düzen	59
4.4.2.1	Zamansal Kimlik	60
4.4.3	Sosyokültürel Düzen	61
4.4.3.1	Sosyokültürel Diyalektikler	61
4.4.3.1.1	Gizli ve Görünür	61
4.4.3.1.2	Kendinin Kılma Diyalektiği	63
4.5	Ev / Özgürlük Diyalektiğinin Güncel Bağlamda Değerlendirilmesi	64
5.	SONUÇ	69
KAYNAKLAR		71
ÖZGEÇMİŞ		74

ŞEKİL LİSTESİ

sayfa

Şekil 1.1	Bir barınak türü olarak mağara.....	2
Şekil 1.1	Paleolitik çağın kamp yerleri.....	2
Şekil 1.1	Orta Protogeometrik döneme ait oval ev.....	2
Şekil 3.1	19. Yüzyıl sonunda Osmanlı'da Batılı konut	13
Şekil 3.2	İstanbul Tepebaşı'nda bitişik nizam apartmanlaşma.....	13
Şekil 3.3	İstanbul Beylikdüzü'nde kooperatif.....	18
Şekil 3.4	İstanbul Ataşehir'de toplu konut uygulaması.....	18
Şekil 3.5	Batı Avustralya ve Kuzey Amerika'da 'İdeal Ev' tipolojisi.....	21
Şekil 3.6	Bir Konut Kategorisi: Gecekondu.....	26
Şekil 3.7	Diğerleri.....	29
Şekil 3.8	La Ville Radieuse, Le Corbusier.....	31
Şekil 4.1	"Kara Orman'daki çiftlik evi".....	38
Şekil 4.2	City of New York.....	41
Şekil 4.3	Robie House, F. L. Wright.....	42
Şekil 4.4	Küre ev, Ledoux.....	42
Şekil 4.5	Frank House, P., Eisenman.....	43
Şekil 4.6	Babil Kulesi.....	55
Şekil 4.7	Villa Savoye, Le Corbusier.....	58

ÖNSÖZ

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitü'sünde Mimari Tasarım Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışma, Bachelard'ın "Ev olmasaydı insan dağılıp giderdi." önermesinin sorgulanmasının önemli olduğu düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu önermenin insanı içini doldurup inanmak ya da altını boşaltıp yıkmak konusunda kışkırtan yanı bu çalışmayı yönlendirmiştir.

Konuyla ilgili düşünürlerden bir diğeri de Heidegger'dir. Onun da barınma ve insan varlığı arasında temel bir bağ kurduğunu söylenebilir. Ancak onun düşüncelerini referans veren mimarlar olsun, felsefeciler olsun zıt yorumlarda bulunabilmişlerdir. Tez metninde bir kısmına yer verilecek bu tartışmalar konunun zenginliğinin bir göstergesi olmuştur.

Bu çalışma kapsamında bu tartışmalara belli bir çerçeve içinde yer vermeye ve bunların doğrultusunda bazı sonuçlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

ÖZET

İnsan, kendi varlığını dünyası içinde konumlandırarak 'ev'e karmaşık anlamlar yükler. Bu çalışmanın amacı, evi salt somut bir bina olmanın ötesinde tanımlayarak, olumlu ve olumsuz yanlarıyla taşıdığı anlamları ortaya koymaktır.

Giriş bölümünde, çalışmanın amacı ve konusu anlatılmış, içeriği özetlenmiş, ne tür bir sonuca varmanın hedeflendiği belirtilmiştir. İkinci bölümde eve yüklenen anlamların bulunabilmesi için izlenen yöntemler tanıtılmıştır. Fenomenoloji, bu çalışmada öne çıkması bakımından genel olarak tanımlanmıştır. Daha sonra göstergebilimsel yaklaşım ve onun gibi anlam iletmeye yönelik olarak öne çıkan sembolik yaklaşım ve sözsüz iletişime dayalı yaklaşımların genel bir tanımı verilmiştir. Üçüncü bölümde iletişim boyutuyla öne çıkan yaklaşımların ışığında evin yüklendiği anlamlar ve roller aktarılmıştır. Evin anlamını toplumsal değişim süreçleri içinde anlatılmış, ekonomik, politik ve sosyal etmenlerin bu anlamı belirlediği sonucuna varılmıştır. Dördüncü bölümde ise fenomenolojik yaklaşımların sonucunda evin anlamı mekansal, zamansal, sosyo-kültürel olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Heidegger'in *Building, Dwelling, Thinking* isimli bildirisinin barınma kavramını varolmakla eşdeğer gören yaklaşımı ve bu düşüncenin güncel mimarlık eleştirisindeki yeri anlatılmıştır. Sonuç bölümünde evin insan varlığını bütünleyici bir etki taşıdığı ancak bunun olumsuz sonuçlar da getirebildiği düşüncesi yer almıştır. Bu bağlamda mimarın görevi, evin anlamlarının ve bu anlamların taşıdığı çelişkilerin bilincinde olmak olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ev, anlam, fenomenoloji, göstergebilim, Heidegger

ABSTRACT

Human being has given complex meanings to "house" - the embodiment of self on earth. Aim of this work is to define house beyond as a building, but investigate the positive and negative aspects of this fact.

In the first chapter, the aim and the subject is explained and a brief summary is given, results prescribed. Second chapter studied on explaining the meaning that is given to house and how they figured out. Phenomenology is described here as it is prior in this work. Following this, the manner of, semiotics, symbolic attitude, nonverbal communication played role in giving the meaning, and how they are doing this studied. Third chapter analyses on communication based ideas that gives meaning to house. The meaning of the house in the context of social changes explained, decided that this meaning is based on economic, politic, social aspects. Fourth chapter classifies phenomenological meaning of house to three main topics; spatial, temporal, socio-cultural. Heidegger's "Building, dwelling and thinking" conference, coheres the idea of dwelling with being. Contemporary architectural critics about this subject also takes place within this chapter. The last chapter accepts the idea of house as the embodiment of self on earth, but also says that on the other hand that might bring negative results as well. Aim of an architect on this context, is to be aware of the meaning of the house and the being conscious about the conflicts between this meanings.

Keywords: House, meaning, phenomenology, semiotic, Heidegger

1. GİRİŞ

Barınmanın insanın en temel ihtiyaçlarından biri olması, insan evriminin bir sonucu ve belki de nedenidir. Bu ilişkinin gelişimi tam olarak bilinmese de insanın dünyanın her yerinde, her iklim koşulunda ve değişiminde yaşamını sürdürebilmiş olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi de çevresine uygun bir biyoloji geliştirmek yerine, kendi biyolojisine uygun çevre koşulları geliştirmiş olması, yani çevresini değiştirebilmesidir. Bu süreç insanın kaya oyukları, mağaraları kullanabilmesi (Şekil 1.1), kendine rüzgar çitleri yapabilmesiyle başlayan sürekli bir değişim (Şekil 1.2, Şekil 1.3) içinde bugün hala sürmektedir.

Bugün gelinen noktada ev yalnızca insanı ve yaşamsal aktivitelerini doğal etkenlerden koruyan bir sığınak olarak görülmemelidir. Bu çalışmanın amacı evi bu kullanım değerlerine sahip taştan betondan somut nesnenin ötesinde tanımlamaya çalışmak ve bu tanımlamalar doğrultusunda ortaya çıkan çelişkilerde mimarinin görevinin ne olduğu sorusunu sormaktır.

Ev ile insan arasındaki ilişki, karmaşık anlamlar içermektedir. Bu anlamların araştırma yöntem ve sonuçları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımların bu çalışma açısından en önemlisi ikinci bölümde genel anlamda tanımlanan fenomenolojidir. Yine aynı bölümde tanımlanan ikinci bir yol da iletişim boyutlu yaklaşımlardır.

Ağırlıklı olarak gösterebilimsel yöntemin ele alındığı bu iletişim boyutlu yaklaşımlarla ulaşıldığı düşünülen anlamlar üçüncü bölümde yer almıştır. Tüketim kültürünün küreselleşme etkisiyle yaygınlaşması sonucunda evin bir tüketim nesnesine dönüşmesi ve pazar gibi güçlerin bu sürece etkileri bu bakış açısıyla anlatılmıştır. Ayrıca kimliği ev aracılığıyla oluşturma ve yansıtmasının olumlu ve sakıncalı yanlarına değinilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda bu süreç ile Adorno'nun (2000) 'Ev geçmişte kalmıştır' önermesi arasında bağlantı kurulmuştur.

Fenomenolojinin yaklaşımıyla evin, insanın mekan içindeki varoluşunu düzenlediği temel kural, sosyokültürel bir olgu olması, geçmiş-bugün-gelecek zamansal dizgesini barındırması açısından anlamı, dördüncü bölümde çözümlenmeye çalışılmıştır. Dışarısı/içerisi, görünürlük/gizlilik, kutsal/kirli, tanıdık/yabancı, güvenli/tehlikeli, düzenli/kaotik, özel/halka açık v.b. diyalektik zıtlıklar da evin anlamının çerçevesini oluşturmuştur.

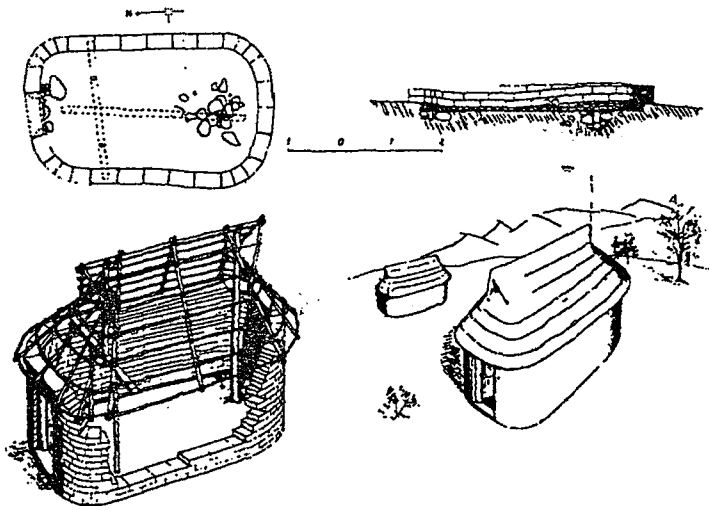
Heidegger, *Dwelling, Building, Thinking* (1951) isimli bildirisinde barınmak ile varolmak arasında dolaysız bir bağ kurmuş, barınmanın da niteliklerini, insanın dünya-içinde-varlık (being-in-the-world) olarak sahip olduğu bağlamı gözönünde bulundurmakla birleştirmiştir.

Şekil 1.1 Bir barınak türü olarak mağara

Şekil 1.2 Paleolitik çağın kamp yerleri

Şekil 1.3 Orta Protogeometrik döneme ait oval ev

Bu bağlam insanı çevreleyen, dünya, gökyüzü, ölümlülük ve kutsallıktır. Heidegger bu dördü ile uyum içinde bir barınma örneği olarak iki yüz yıl öncesine ait bir çiftlik evinin tasvirini yapar. Dördüncü bölümde bu düşünceye ve bunu takibeden tartışmalara yer verilecektir. Günümüz dünyasında insanın, Heidegger'in anlattığı bağlardan kopması onu özgürleştirmiştir. Heidegger'in düşüncelerinden gelişen "gerçek barınma" kavramı ve özgürlük arasındaki karşıtlık bu çalışmanın sonucunu oluşturan düşüncelerdir.

Sonuç bölümünde ev bir yandan insanı dünyasında konumlandırmaktaki başlıca etmen olması, bir yandan da tüketim nesnesine dönüşmek ve toplumda ayrımcılığa yolaçmak gibi olumsuzlukları içerebilmesi yönleriyle ele alınmıştır. Ayrıca ev bağlanma ile özdeşleştirilerek, özgürlük ile arasındaki karşıtlık ortaya konmuştur.

2. YAPISAL ÇEVREDE 'ANLAM'IN ARAŞTIRILMASINDA İZLENEN YÖNTEMLER

Evin, fiziksel bir sığınak olmaktan öte taşıdığı değer ve yüklendiği rol 'evin anlamı' kavramı çerçevesinde değerlendirilir. Bu bağlamda yapısal çevrede anlamın araştırılmasına kullanılan yöntemlere yer verilecektir. Bu bölümde öncelikle ele alınmış yaklaşım fenomenolojik yaklaşım olacaktır. Fenomenolojinin genel bir tanımı verildikten sonra, yapısal çevre – anlam ilişkisinde, iletişim boyutunda yer alan, ağırlıklı olarak göstergebilimsel yaklaşımlara değinilecektir. Bu yaklaşımlarla elde edilen, evin anlamına ilişkin düşüncelere ise ileriki bölümlerde yer verilecektir.

2.1. Fenomenolojik Yaklaşım

Fenomenolojik yaklaşım pozitivist düşünceye karşı geliştirilen eleştirilerden doğmuştur. Pozitivist düşünce ile anti-pozitivist düşüncenin ayrıldığı nokta gerçek dünya ile yaşantı (algılanan) dünyası ikiliğinde temellenir. Kant gerçek dünyayı "noumen" ve zihin tarafından şekillenen olguları "phenomen" olarak adlandırır. Anti-pozitivist görüşler Kant'ın dolaylı zihin/gerçek ilişkisini benimsemişlerdir. Ancak Kant'a göre bu algılar evrenseldir, anti-pozitivist görüşler ise bunların tarihe ve kültüre bağlı olarak değişebildiğini öne sürerler. Pozitivist programda gerçek dünya, doğal veri olarak alınır. Anti-pozitivist programda ise zihin tarafından şekillendirilmeyen bir gerçeklik olamaz. (Sunar, 1986)

Zihin tarafından şekillenen gerçeklik görecelidir. Fenomenoloji bilimi bu diyalektik görecelilikte gelişmiştir. Fenomenolojinin kurucularından olan Husserl'e göre kişi kendisini, cansız nesnelere, bitkiler, hayvanlar, insanlarla çevrili bir dünyada bulur, kendisinin de vücudu ve ruhuyla (psişik benliği) burada yer aldığından kuşkuya düşmez. İnsanın bilinçli ya da yarı bilinçli sürdürdüğü bu davranışa "doğal davranış" bu davranışın özüne, dünyanın apaçık olduğuna ilişkin güvene de "doğal davranışın genel savı" adını vermektedir. (Uygur, 1972) Bu indirgemeye (reduktion) insan kendisini sırf bilginin ve bilgi nesnenin içeriğini aydınlatma ödeviyle sınırlamıştır. (Çüçen, 2000) Husserl'in yöntemi doğal davranış kökten değiştirmek için bu davranışın genel savını "parantez içine almak"tır. Bu yöntem doğal davranışın genel savını yoksamak değil, özgür olarak kullanmaktan çekinmektir, dünyanın apaçık varlığından bütünüyle "vazgeçmek", bu varlığı bütünüyle "işe karıştırmamak", "dışarda bırakmak", "kullanmamak" yani Husserl'in deyişiyle "parantez-içine almak"tır. Bunun sonucunda dünya bir fenomen olarak vardır. Fenomen sözü burada "doğrudan doğruya apaçık verilen

içerikli ve somut bir yaşantıyı” dile getirmektedir. Husserl, bu dünya fenomenini bütünüyle konu alıp tasvirsel bir biçimde araştıran bilime Fenomenoloji adını vermektedir.(Uygur, 1972)

Heidegger ise fenomenolojiyi kelimenin kökenlerine inerek açıklamıştır. Fenomenoloji fenomen ve logos olmak üzere iki ögeye sahiptir. Fenomen kavramının yunanca kökenlerinde kendisinde kendisini gösteren şey anlamı vardır. Logos kavramı ise felsefe tarihi içinde söz, yargı, kavram, tanım olarak yorumlanmıştır. Heidegger’e göre ise logos’un gerçek anlamı “söz, içinde hakkında konuşulan varlığı açık hale getiren söylem”dir. O halde fenomenoloji “nesnesini nesnesinde doğrudan açığa çıkaran ve doğrudan görünen gibi yapan bilim”dir. İlk anlamıyla fenomenoloji, betimleyici ve tasvir edicidir, fakat ‘logos’ta saklı olarak varolan varlığın kendinde görülmesini sağlamak anlamıyla, gizli olanın gizemini kaldırmak, üstünü açmak ve unutulmuş gün ışığına çıkarmak anlamıyla ontolojinin yani varlığın anlamının ne olduğunu veren olanaktır. (Çüçen, 2000)

Fenomenolojik yaklaşım insan-çevre ilişkilerini araştıran bilimlerde, çevresel deneyim ve davranışlara yönelen bütünsel bakışıyla anlamın araştırılmasında kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemin temel unsuru deneyimlenen dünyadan daha öncelikli bir dünya tasarısı yapılamayacağıdır. Heidegger’in deyimiyle yalnızca dünya-içinde-varlık (being-in-the-world) vardır. Fenomenoloji, bilimden önce gelen dünya deneyimine geri çağırır. (Dovey, 1999) Fenomenolojik görüş, modern akımın ciddi ve mekanikçi tutumunun yerine bütüncül düşüncenin esnek, açık, insanca çizgisini koymuştur. Buna göre bilimin olguculuğu, insan sorunlarının önceliğini ihmal eder: dünyadan değeri dışlayarak, o dünyanın en önemli niteliklerini gözardı etmiş olur. (Proodfoot, 1994)

Fenomenolojinin anahtar cümlesi: “kendinde şeyler” (thing-in-itself) dir, anlamı ise ilksel deneyimlerimize yönelen bir dikkati yeniden keşfetme ihtiyacıdır. Bireysellik ve bilinç kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. (Korosec-Serfaty, 1985) Bilimsel bakışın nesnelere, insan zihninin algılarından bağımsız olarak ele alması anlama ulaşmak için engel oluşturmaktadır. Fenomenoloji bireysel bilinci ve deneyimleri anlamı bulmak için kullanır.

Yaşayarak deneyimlediğimiz gündelik dünya, ‘gerçek’ veya maddi dünyadan önce gelen bir yaşantı dünyasıdır. Aynı şekilde fenomenolojik mekan, geometrik mekanın soyut kavramlarından önce gelir. Beden varoluşla dünya arasındaki köprüdür. Mekan, içinde yaşantı dünyasının yapılandığı bir dizi soyut ilişkiler değildir. Mekan deneyimi de bedenle dünya arasındaki ilişkilerde temellenir. (Dovey, 1999) Fenomenoloji insanın deneyimini oluşturan somut fenomenleri, ve insanın mekansallığında gelişen ve kökleşen dünya deneyiminin

anlamını tanımlar. Nesnelere özne, onlara yönelik bir etkide veya harekette bulduklarında anlam kazanır. Fenomenolojik tanımlama nesnelere özne için çeşitli görünümünü sezgiyle ayırtmaya çalışır. (Korosec-Serfaty, 1985)

2.2. Yapısal Çevre – Anlam İlişkisinde İletişim Boyutunda Yer Alan Yaklaşımlar

Bu çerçevede ele alınacak yaklaşımların başlıcası göstergebilimdir. Ancak bu alt bölüm altında toplanan yaklaşımların ortak yönü biçim aracılığıyla bir anlamı iletme yönünün ele alınmasıdır. Bu alt bölümün sonunda aşağıda tanımları verilmeye çalışılan üç yaklaşım için de geçerli olabilecek saptamalar yer almaktadır.

Rapoport (1982) insan-çevre ilişkileriyle ilgili araştırmalarda anlamın nasıl öne çıktığını anlatmaktadır: İnsan çevre ilişkilerini araştıran çalışmalar, davranışların gözlenmesini, anketleri, görüşmeleri, tarihsel analizleri v.b. kullanabilmektedir. Aynı zamanda bu amaçla üretilmemiş roman, hikaye, şarkı, gazete haberleri v.b. yazılı görsel malzemeden de faydalanabilmektedir. Bu malzemeler insanların çevreyi nasıl gördüğünü, onun hakkında ne hissettiğini, neyi sevip neyi sevmediklerini gösterir. Bunların sonucunda, insanların çevreye karşı tepkilerinin, çevrenin onlar için ne anlam ifade ettiği ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Çevresel değerlendirmelerin belirgin olguların detaylı analizinden çok hissi cevaplar olduğu söylenebilir. (Rapoport, 1982)

Çevresel anlamla ilgili çalışmalar üç ana başlıkta incelenebilir:

- Birinci ve halihazırda en ortak yol, göstergebilim üzerinde temellenerek dilbilimsel modelleri kullanmaktadır.
- İkinci yol, geleneksel bir yaklaşımla sembollerle ilgili çalışmalar üzerinden gitmektedir.
- Üçüncü yol, antropoloji, psikoloji ve etnolojiden gelen sözsüz iletişim üzerine kurulu modelleri kullanmaktadır. (Rapoport, 1982)

2.2.1. Göstergebilimsel Yaklaşım

Göstergebilim, kurucularından olan Saussure tarafından dilbilim üzerine yaptığı çalışmalarda, dilbilimi de kapsayacak şekilde tüm iletişim sistemelerine yönelik genel bir yöntem olarak ortaya konmuştur. (Erkman, 1987) İnsanların birbiriyle anlaşmak için kullandıkları doğal diller, davranışlar, trafik işaretleri, bir kentin mekansal düzenlenişi, müzik, resim, tiyatro, sinema, reklamlar, edebiyat, mimarlık, v.b. bildirişim amacı taşıyan veya taşımayan her

anamlı bütün göstergelerden oluşan bir sistemdir. (Rifat, 1990) Göstergenin işlevi bir durum ya da olgu hakkında dolaylı yoldan bilgi iletmektir. Kendisi o olgu olmadığı halde, o olguyu çağrıştırarak iletişim sağlayan bir araçtır. (Erkman, 1987) Gösterge dizgelerini betimlemek, göstergelerin birbirleriyle kurduğu bağıntıları saptamak, anlamların eklemlenerek oluşma biçimlerini bulmak, göstergeleri ve gösterge dizgelerini sınıflandırmak göstergebilimin alanına girer. (Rifat, 1990)

Anlamanın, biçim ile ilişkisi anlamı temel alan göstergebilimin temsilcileri tarafından şöyle kurulmaktadır: “bir anlatım ancak bir içeriğin anlatımı olduğu için anlatım, bir içerik de ancak bir anlatımın içeriği olduğu için içeriktir.” (Şentürer, 1995) Göstergebilimin üç temel ögesi vardır: gösterge, gösteren (biçim, anlatım), gösterilen (içerik / kavram).

Gösterme süreci, “bir şeyin (gösteren), bir başka şeyin (gösterilen) işareti olarak işlev görmesi (gösterge)” olarak ele alındığında bu sürecin üç boyutu vardır:

- Sözdizimsel (syntactic) boyut: bir göstergenin kendisiyle aynı çizgide bulunan öteki göstergelerle olan ilişkisini, sistemin yapısını araştırır.
- Anlamsal (semantic) boyut: gösterge taşıyıcısıyla onun kavramsal ve somut gösterileni arasında kurulan ilişkiyi, gösterge taşıyıcısının anlamı ne yolla taşıdığını araştırır.
- Kılışsal (pragmatic) boyut: gösterge taşıyıcısıyla yorumlayan arasındaki ilişkidir, yorumlayanın duruma göstereceği tepkileri başlatır. (Erkman, 1987)

İnsan bir göstereni gördüğü, duyduğu, bir biçimde algıladığı zaman onun gösterileni, yani anlamı zihninde oluşur. Sinemada bir ‘ev’ gördüğü zaman bu görüntüsel imge insanda ‘EV’ kavramını oluşturur. Dolayısıyla ev görüntüsüyle, ev kavramı arasında bir bağ kurulur, görüntüyle kavram ilişkilendirilir, başka bir deyişle anlamlama (signification) süreci gerçekleşir. Zihindeki kavramın ya da bir göstergenin taşıdığı anlam, gerçek dünyadaki nesnelere özdeş olmadığı değildir. Zihinde gerçek bir ev değil ‘EV’ kavramı vardır. (Erkman, 1987)

İnsanlar gerçek dünyadaki olguları ve nesnelere belli bir biçimde algılar, sınıflandırır ve aralarında ilişki kurarlar. Bu sınıflandırmanın bir sonucu olarak zihnindeki kavramlar ortaya çıkar. Şu halde, göstergenin birinci basamağı dünyadaki gerçek olgulardan kavramlara geçiş olarak yorumlanabilir. (Erkman, 1987)

Kavram birimlerinin oluşumundan sonra kavramların iletişim aşamasında temsil edilmesi gelir. Bu iletişim göstergelerinin ikinci aşamasıdır. 'EV' kavramı, dilde /e/v/ ses öbeğiyle mi temsil edilecektir, yoksa örneğin Almancada olduğu gibi /h/a/u/s ses öbeğiyle mi? Bazı iletişim dizgelerinde göstergenin ikinci basamağı diyebileceğimiz aşamada, bu bağ tümüyle nedensiz kurulur (konuşma dillerinde) bazılarında ise (görüntüsel ya da işlevsel göstergelerde) bağ nedenlidir. İkinci aşamada kurulan bu bağlara anlamlama denmektedir. (Erkman, 1987)

Anlam insanın ait olma duyumunun temeli olarak görülmekte ve ortaya konulan bu anlam duygusunun bilinçte ilk zihni işlem olduğu ifade edilmektedir. Böylece mimari biçimle ilgili olarak oluşan anlam, çevre ya da mimari ürüne özel bir karakter kazandırarak onun tanınmasını, tariflenmesini ve kimlik kazanmasını sağlar. (Şentürer, 1995)

2.2.2. Sembolik Yaklaşım

Sembolik yaklaşım, yapısalcılık (structuralism), sembolik ve bilişsel antropolojiden türemiştir. Geleneksel olarak mimarlık tarihi araştırmalarında kullanılmış, fazla karmaşık ve soyut olmasından dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. (Rapoport, 1982)

Sembollerle ilgili asıl sorun, tasarımda sembollerin bilinçli kullanımındaki zorluk ve ilkel formların yaratılmasında etkili daha bilinçsiz kullanılan semboller hakkındaki işlemlerdir. Gösterge ve sembol arasındaki ayırım; gösterge, tekil anlamlı olduğunu varsayar, dolaysız olarak gösterilenle ilişkili olduğundan birebir karşılıklılık içindedir, buna karşın semboller pek çok şeye karşılık gelebildikleri için çoğul anlamlar taşır. (Rapoport, 1982)

2.2.3. Sözsüz İletişime Dair Yaklaşım

Kültür insan eyleminin anlamını tanımlayan bir semboller ve anlamlar sistemi olarak ele alındığında, bu, ortak bir anlayışı yani ortak bir iletişim şifresinin kabulünü de içerir. Sözsüz iletişime dair yaklaşım, bu iletişim sisteminin şifrelerini çözmeye çalışmaktadır. (Rapoport, 1982)

Sözsüz iletişim kavramı çevresel anlama dair çalışmalarda iki yolla kullanılabilir. Birincisi, analogi veya metafor anlamındadır: çevre açıkça davranış için ipuçları içermektedir, ancak bunu sözel olarak gerçekleştirmez, sözsüz davranış biçimi sergiler. İkincisi genelgeçer anlamda sözsüz davranış olarak kabul edilenlerle doğrudan ilişkilidir. Bu sözsüz işaretler yalnızca kendileri iletişime geçmez, aynı zamanda sözlü iletişimde de yardımcı olmaktadır. (Rapoport, 1982)

Anlamın araştırılmasında bu üç yaklaşımın farklı yönleri olsa da ortak karakteristikleri vardır. Bütün bu yaklaşımlar her türlü iletişim sürecinde temel olan bazı öğeleri yansıtır:

- 1- gönderici
- 2- alıcı
- 3- kanal
- 4- mesaj biçimi
- 5- kültürel şifre
- 6- alan – göndericinin sosyal durumu, kastedilen alıcı, yer, kastedilen anlam
- 7- bağlam

Genel düzeydeki bu ortaklık üç yaklaşımı anlam iletişimi konusunda birbirine yaklaştırır. (Rapoport, 1982) Şentürer, yapısal çevrenin salt görünen biçimiyle özdeşleşmiş veya başka çağrışım anlamları içinde herkesçe bilinen, tanınan toplumsal veya kişiye özgü bireysel tasarımcının bilincinde olduğu ya da tasarımcının egemenliği dışında daima insan ve toplumun nitelene, değer ve yargılarına bağlı anlam yükleri taşıdığını iddia etmektedir. Bu anlamların çeşitli sınıflandırılmaları vardır: (Şentürer, 1995)

- Birinci seviye takdim anlamıdır (representational meaning): burada mimari biçimler bakan kişilere kendilerini ifade ederler. İfade büyük bir olasılıkla gözlenmiş olan biçime yapısal olarak benzeyen resme ait bir ifadedir. En temel seviyede biçimin farkına varılmasıdır.
- İkinci seviye gönderme yapılan anlamdır (referential meaning): bazı biçimler ifadeleriyle daha önemlidir, kendilerinden çok başka nesne ve olayları hatırlatır. Bu anlamın en temel seviyesi kullanımın tanınmasıdır.
- Üçüncü seviye hissi anlamdır (affective meaning): bazı ifadeler insanları heyecanlandırabilir, sıkabilir ya da böyle çok sayıda his oluşturabilir. Bu anlam aynı zamanda deneyimlere bağlı olarak oluşur.
- Dördüncü seviye değerlendirme anlamıdır (evaluative meaning): bir şeyin iyi ya da kötü olup olmadığı ile ilgilidir. Burada amaçlar ve değerler önemlidir. Önceki deneyimlerle sahip olunan değerler, ölçütler, seviyeler ya da davranışlar ifadelerde merkezlenecek şekilde kullanılır ve onlar göz önüne alındığında binanın hoş-hoş değil, güzel-çirkin, yeni-yaygın vb. olduğu sonucuna varılır.

- Beşinci seviye düzenleyici anlamdır (prescriptive meaning): kural koyucu değerlendirme anlamıdır. İçerilen anlam hangi hareketin yapılması gerektiğinin düzenidir. (Şentürer, 1995)

Bu anlamların oluşum evrelerinde iki ayrı süreç söz konusudur. Bunlardan birincisi önsel olarak değerlendirilen, değişmez, sürekli ve evrensel olarak kabul edilen, düz anlam (denotation) süreci içeren anlam içerikleridir. İkinci grup, zaman süreci içinde ortaya çıktıkları ve simgesel bir anlam taşıdıkları düşünülen anlam içerikleridir. Toplumsal kullanımdan gelen, kendileri içinde anlam yüklü olmayan fakat onlarla ilgili bilinenlerden dolayı anlam kazanan geleneksel anlamlardır. Kültür tarafından zaman içinde oluşturulmuş geleneksel bir şifreyi temsil eder, bir yananlam süreci içerir. (Şentürer, 1995)

Bu bölümde yapısal-çevre anlam ilişkisini araştıran bazı yaklaşımlara yer vermeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın içeriği bakımından birincil derecede önem taşıyan yaklaşım fenomenolojik yaklaşımdır. Daha sonra yapısal-çevre anlam ilişkisinde iletişim boyutunda yer alan yaklaşımlar gelmektedir. Gelecek bölümde bu iletişim boyutunda yer alan yaklaşımların ışığında evin taşıdığı anlamlara değinilecektir. Fenomenolojik yaklaşımın getirilerine ise, çalışmanın sonuçlarına daha yakın olması bakımından dördüncü bölümde yer verilmeye çalışılacaktır.

3. YAPISAL ÇEVREDE ANLAMI ARAŞTIRAN İLETİŞİM TEMELLİ YAKLAŞIMLARA GÖRE EVİN ANLAMININ ZAMAN İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Bu bölümde yapısal-çevre anlam ilişkisinde iletişim boyutunda yer alan yaklaşımlar ışığında evin taşıdığı anlamlar ve modernizm süreci içinde gelişimi aktarılmaya çalışılacaktır. Burada iletişim boyutundan kastedilen yapılı çevrenin biçimi aracılığıyla bir anlamı iletmesidir. Bu bağlamda evin geçirdiği biçimsel değişimlerin, anlamına olan etkileri ele alınmaya çalışılacaktır.

Modernleşme dönemi bireyin ve toplumun kendi varoluş koşullarını bilinçle değiştirmeye başladığı bir dönemdir. Modern öncesi dönemde böyle bir bilinç yoktur. Kültürel değişim her ölçekte sürse de toplum ya da bireyler değiştiklerine ilişkin bir bilinç geliştirmezler. (Tanyeli, 1996) Modernleşme dönemini önceki dönemlerden ayırt eden bir özellik, bu süreç içindeki ekonomik, politik ve toplumsal gelişmelerin konut ve yerleşme düzeni üzerindeki belirgin etkisidir. Bu değişim uluslararası etkileşim sayesinde yerel özellikleri geri planda bırakacak şekilde evrensel bir nitelikte olmuştur. (Bilgin, 1996)

3.1 Modernizmin Kuruluş Aşaması ve Modernizm Sürecinde Evin Anlamı

Ellin (1997) *Fırtınaya Karşı Sığınmak* isimli makalesinde korkuyu temel olarak yapının gelişimini ele almaktadır. Fransız devrimine dek şehirlerin anlamı tehlikeden korunmakla özdeşleşmiştir, yüksek surları ve hendekleri ile şehir mekanı düşmana ve yabancılara karşı korunmuş bir yerdir. Günümüzde ise şehir daha çok tehlikeyle birleştirilir olmuştur. Feodalizmden kapitalizme geçiş, batı dünyasında orta sınıfın doğuşuna sahne olmuştur. Orta sınıf için zaman artık tanrının ellerinde değil, kendi ellerinde, kendi bileklerindedir. İnsanlar kendi geleceklerini yaratmaktadırlar. Bu dini/kutsal dünya görüşünden, dünyevi/akılcı olana geçiş, aynı zamanda değerlerin de değiştiği, kentsel toplumdan, aileci, disipliner topluma yönelen bir dönüşümdür. (Ellin, 1997) 19. yüzyıl sonlarıyla 20. Yüzyıl ilk çeyreğinde değer ve özelemlerin tüketimle iç içe geçmeye başladığı dönemde 'ideal ev' konfor, rahatlık, saygınlık gibi sembolik çağrışımlarıyla orta sınıf kültürünün odak noktası haline gelmiştir. Bu dönemde yeni oluşmaya başlayan bir bürokrat ve uzman meslek sahibi sınıf, kendilerini alt tabakalardan ayırıştırma çabası içindedirler. (Öncü, 1999) Aynı zamanda ebeveynlerden beklenen ahlak eğitimi artmış, evin mahremiyetine tembih ve öğütlerle girilmiştir. Burjuvazi, köylü ve işçi sınıfını çocuklarına disiplin ruhu verememekle suçlamaktadır. Bu alt sınıfların, mahremiyetin kuralları konusundaki cahilliklerinden yadırgayan burjuvaziye göre, bireyler ve eylemleri için kapalı kapıları ayrı odalar gereklidir. (Ellin, 1997)

Bu bürokrat-uzman kesimin saygınlık özlemlerinin satın almaya dönüşmesi tüketime sembolik anlamlar yüklemiştir. Orta sınıf kimliği ile tüketim kültürü arasındaki bu bütünleşme süreci Avrupa'da aristokrat kültür geleneğinden esinlenerek şekillenmiştir. Kuzey Amerika'da ise yükselen reklam sektörünc kurgulanmıştır.

Osmanlı tarihinde ise 19. yüzyıl başlarında Batı'dan ithal edilen modernleşme, önceleri ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde, bürokrat ve aydın kesimde bir değişim bilinci geliştirmiştir. (Tanyeli, 1996) Ancak Osmanlı'da modernleşme erken sanayileşmiş ülkelerdeki gibi sanayi sektörüne değil ticaret ve finans sektörüne dayanmıştır. (Bilgin, 1996) 19. yüzyıl başından itibaren batılı ürünler Osmanlı evlerinde yeralmaya başlamış, ancak çoğu kez bu eşyalar kullanımdan çok bir kültürel konuma işaret etme işlevini yerine getirmişlerdir. Osmanlı evlerindeki batılı ürünlerin çoğunluğunu konsol, avize, çalar saat, ayna v.b. eşyalar ile sofaya konan birkaç sandalye oluşturmuş, bunlar evin sosyal anlamda dışa açık mekanlarında bir gösterge olmuşlardır. Örneğin bir evde birden fazla çalar saat bulunduğu halde bunların kurulmaya gerek görmeden bırakıldığı gözlenmiştir. Evin mahrem bölümlerinde yerılması gereken yatak ise gösterilemediği için çok sonraları görülmeye başlanmıştır. Ayrıca Osmanlı barınma kültüründe odalar işlevlerine göre değil, aile bireyleri arasında hiyerarşik konumlarına göre paylaşılarak çok işlevli (gündüz oturma-yemek, gece yatma) kullanıldığından yer yataklarının bırakılması uzun zaman almıştır. Yemek masası kullanımı da yine aynı sebepten cumhuriyet dönemine dek yaygınlaşmamıştır. (Tanyeli, 1996)

1870'lerden sonra barınma kültürünün Batılılaşmasında bu gösterge nesnelere öte tümel bir değişim başlamıştır (Şekil 3.1). Geç 19. Yüzyıl romanlarında kendini gösteren bir eğilimle aydınlar evin iç düzenlemelerini tasvir etmiş, batılı anlamda bir ev mekan bilincini geliştirmeye çalışmışlardır. 20. Yüzyıl başlarında dolaysız didaktik bir dille yazılmış adabımuşeret kitaplarında ev düzenlemeleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. II. Meşrutiyet öncesi okul kitaplarında batılı evsel yaşam çevrelerinin betimlemeleri yer almıştır. Ancak bu yaklaşımlarla imgesel bir batı kurgusunun ötesine geçilememiştir. (Tanyeli, 1996)

Osmanlı-Cumhuriyet tarihinde, 19. Yüzyıldan itibaren palazlanan memur ve meslek sahibi kesimler için modern yaşam tarzı, apartman yaşamında (Şekil 3.2) sembolleşmiştir. (Öncü, 1999) Konut kullanımındaki önemli bir değişiklik, depo, üretim ve ticaret gibi işlevlerin konut dışına çıkmış olmasıdır. Bir diğer değişim de ikamet işlevinin içindeki farklı alt işlevleri karşılayacak farklı alt mekanların bulunmasıdır. (Bilgin, 1996)

Kapitalizm ve tüketim kültürünün gelişmesiyle yapılaşma için yeni öneriler getirilmiştir. Konut tasarımında ise orta sınıfı işçi sınıfının tehdidinden korumak için ayrı apartman blokları üretilmiştir. 19. yüzyıl sonunda mimarlık ve planlama daha rasyonel ve işlevselleşmiş, burjuva evinde kat planları mahrem ve sosyal mekanlar olarak net bir ayrıma gitmiş, her çocuk için ayrı bir oda ve kadın ile erkek eylemleri için ayrı mekanlar içermiştir. Mekanın rasyonelleşmesine karşın iç dekorasyon daha romantik, duygusal ve fantaziye yönelmiştir. Bu incelikli dekorasyonun gelişen rasyonelliğe karşı bir telafi olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda burjuva kadını, sosyal yaşamdan ayrı tutmak için bir meşgale olması da gözden kaçırılmamalıdır. (Ellin, 1997)

Ellin korku ve güvensizlik duygularının modernizmin getirdiği pekçok değişimle birlikte, modern yaşamın bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Modern kentleşme ise New York örneğinde olduğu gibi çeşitli gridlerin şehrin gelişimine uygulanarak mekanın rasyonalizasyonu sağlanmıştır. Üretim, tüketim ve hareketin şehir içinde ve sosyal hayatta birleştirilmesinden önce, kamusal mekanda işlevler ayrılmıştır. Sokağın ve pazarın üretici ve sosyal etkisi, hareket ve tüketimin baskısı altında kalmıştır. Kamusal mekanın değişimi özel mekanın ve bunların ilişkisinin de değişimine yol açmıştır. (Ellin, 1997)

19.yüzyıldan beri sürmekte olan hızlı ve geniş değişim modernizm hakkındaki tek güvenli şeyin güvensizlik olduğunu göstermiştir.

Modern mimar ise insanlığı kurtarma rolüne soyunmuştur, onun için bu bütün bir projedir; sanat, politika, konut üretimi, yaşamın bölgesel ve sosyal etkileri, yani herşey. Mimar gerçek insanlar yerine ideal insan için tasarlamış ve evrensel çözümler bulmaya çalışmıştır.

Modern mimarının kurucularından olan Le Corbusier bu ideal mimariyi radikal bir yaklaşımla şöyle tanımlamıştır: *“Kent ve banliyö parselleri bundan böyle gelişigüzel değil geniş, dikdörtgen ve kare olacak; seri üretim öğelerinin kullanımına ve şantiyelerin sanayileşmesine olanak sağlayacaklardır. Belki de sonunda “ısmarlama” komuta son verilecektir. Kaçınılmaz toplumsal gelişme, kiracılarla ev sahipleri arasındaki ilişkileri, konut anlayışını değiştirecek ve kentler kargaşadan kurtulup düzenli bir gelişme sağlayacaktır. Komut artık asırlara meydan okuduğumu gösteren ve ihtişamıyla zenginliğin sergilendiği, kalın duvarlı bir nesne olmaktan çıkacak; araba gibi o da bir gerece dönüşecektir. Komut artık arkaik niteliklerinden arındırılacaktır. Bundan böyle toprağa derinlemesine kök salmasına, “dayanıklı” malzemelerle yapılmasına gerek kalmayacaktır; aile ve soy inancının geçmişten beri sofuca yeşertildiği bir nesne olmaktan kurtulacaktır. Eğer yüreğimizden ve zihnimizden donmuş bir*

konut anlayışını söküp atarsak ve eğer soruna nesnel ve eleştirel bir gözle yaklaşırsak, gereç-komuta, herkesin sahip olabileceği, seri üretilen konuta, eskisiyle karşılaştırılamayacak denli sağlıklı (ruhsal açıdan da), yaşantımıza eşlik eden çalışma gereçlerinin estetiğine sahip güzel bir konuta ulaşırız.” (Le Corbusier, 1999)

Amerika’da şehir planlama savaş sonrasında pazarın istekleri doğrultusunda emlak, inşaat ve otomobil endüstrilerinin etkisiyle banliyöleşmiştir. İnsanlar kendi evlerine sahip olma ve geniş mekanlarda mutluca yaşamaya özendirilmiştir. (Ellin, 1997)

Sonuçta, savaş sonrasında Amerika ve Avrupa’da yapılaşma yalıtılmış kuleler ve uçsuz bucaksız tek ev bölgelerinden oluşmaktadır. Pazarın dikte ettiği bu yapılaşma, batı şehir mirasını yok etmekle, toplulukları ve insanları evlerinde, işlerinden uzaklaştırmakla, cinsiyet ayrımını kadının aleyhine arttırmakla, çevreye duyarsız olmakla ve estetik monotonluğu arttırmakla suçlanmıştır. (Ellin, 1997)

3.2 Modern Sonrası Süreçte Evin Anlamı

1960’ların sonlarına gelindiğinde ise küreselleşme, özelleştirme ve coğrafi hareketlilik bir karmaşa ve belirsizlik dalgası başlattı. Postmodern anlamdaki bu güvensizlik, zengin ve fakir arasındaki farkın artması, akıllı makineler, bilgi teknolojileri, iktidarın belirsizleşmesi, modern dünyanın görünümünü oluşturmaya başladı. (Ellin, 1997)

Bu postmodern güvensizliğe, köklerin arayışı ve kültürel farklılıkların ortaya konması çare olarak ortaya çıktı. Modernizmin geçmişten keskin kopuşuna tepki olarak, 20. yüzyılın sonlarında bu anlamsız ve ürkütücü dünyada anlam ve güven bulmak için nostaljinin doğmasına sebep oldu. 1970’lerde nostaljik etki, daha okunabilir, geleneksel mahallelerin insan ölçeğine yakın ama güncel teknolojilerin faydasından da yararlanabilen bir tasarıma yol açtı. Yenigeleneksel (neotraditional) şehircilik, karmaşık, okunaksız, yalıtılmış, kullanılmayan mekanlardansa daha açık, okunabilir ve insanları mekanlara bağlayan kamusal mekanlar üretmeye çalıştı. Bu ölçeğin güvensizlik duygusunu yatıştıracağı umuldu. (Ellin, 1997)

1980 sonrasında iletişim ve elektronik sanayinin ekonomi üzerindeki belirleyiciliği sonucunda Anadolu yerleşme sistemi Doğu Marmara bölgesinde aşırı bir büyüme eğilimi oluşturdu. Dünyayla bütünleşme gerekliliği hissedilen bu dönemde dışa açılma potansiyelinin en yüksek olduğu bu bölgede küçük ölçekli üretimler konut açığını karşılayamaz oldu. Devlet yeni kredi mekanizmalarıyla toplu konut üretimini desteklemiştir. Özel sektörün ürettiği toplu konutlar ise daha yüksek standartlı olmuştur. Bu konutlarla birlikte gelen yenilik ise çevrelerine kapalı

yerleşimler olarak planlanmaları ve birim konutun dışına taşan bir yaşam biçimi olarak pazarlanmaları olmuştur. (Bilgin, 1996) Öncü (1999), “İdealinizdeki Ev” mitolojisi kültürel sınırları aşarak İstanbul’a ulaştı başlıklı çalışmasında evin nasıl bir tüketim nesnesine dönüştüğünü anlatıyor. Tüketim kültürü kavramı, özgürlük, güzellik, doğa, rahatlık, sevgi gibi çeşitli tutku ve özlemlerin, satın alınabilecek ürünlerle eşleşmesi olarak tanımlanabilir. Tüketilen ürünün kendisi değil, bu soyut değerleridir. Günümüzde reklam ve medya endüstrilerinin küresel ölçekte şekillenmesiyle bu anlamlar kültürel sınırları aşabilmiştir. Evin de tüketimle özdeşleşerek kentsel orta sınıf kültürü ve yaşam tarzının en belirleyici ve ayırıştırıcı öğelerinden birisi haline gelmesi bu kültürel dinamiklerin de etkisiyle yakın geçmişimizde olmuştur. (Öncü, 1999) Günümüzde yeni olan ‘ev’in kentsel orta sınıf kültürünün odak noktası olması değil, ‘ideal ev’ kurgusunun küreselleşme ile beraber, tarihselliğinden arınıp, belli bir zamana ve mekana ait olmayan ‘evrensel’ bir doğruya – mitolojiye- dönüşmesidir. (Öncü, 1999)

Bu ideal evin planlamasında da yine pazarın etkileri söz konusuydu:

Şehir planlamasında oda gibi kamusal mekanların gelişimine paralel olarak, iç tasarımda da farklı amaçlar için ayrı odalar anlayışına geri dönüldü. Ev teknolojileri, (VCR ve bilgisayar) insanların evlerinde geçirdikleri zamanı artırmayı amaçladı. Evde geçirilen zamanın artmasıyla burada daha fazla aktivite ve bu aktiviteler için mekan ihtiyacı 19. yüzyıl tek işlevli odalarına geri dönüşü getirdi. Ancak bu kez dikiş, ahşap işleri, gibi üretim mekanlarının yanı sıra, medya odası, egzersiz odası, giysi odası, jakuzi ve sauna içerebilen ebeveyn banyoları gibi tüketim ve dinlenme mekanları da eklenmişti. Yeni teknolojilerin postmodern eve girmiş olmasına rağmen, iç dekorasyonda bu evler geçmişi geri çağırıyordu. (Ellin, 1997)

Modern evlerdeki açık mekanlar geçmişle bağları kopartmak istiyorsa, belki de postmodern evlerdeki bölümlenme bu bağları yeniden kurmak istiyordu. Mekanların açılması bir boşluk, anlamsızlık getirdiyse, bölümlenmeleri belki de anlamı geri getirecekti. Heidegger bu kendini mekana ve zamana bağlama ihtiyacını şöyle açıklamıştı: “bu açıkça sorunlu dünyada, tek güvenli politik ve sosyal temel, bir yerde köklü olmak ve çevreyle geleneklere bağlılıktır.” (Ellin, 1997)

Günümüz korkularına karşı bir başka cevapta kaçıştır, gerçek dünyanın sorunlarından kişisel veya ortak bir hayal dünyasına ya da kendi kabuğuna doğru bir kaçış olarak şekillenir. Kendi evinde yaşama isteği bu bağlamda, herkesin kendi içine, gündelik hayatın oyunlarına, “özgür bırakılmış” olmanın endişesine döndüğü postmodern zamanın yaygın arzusudur. Bu kendi

içine kapanış sıkı kontrollü girişleri, yüksek duvarlarıyla yeni konut oluşumlarında da kendini göstermektedir. (Ellin, 1997)

Reklam görüntüleri yardımıyla oluşturulan ideal ev mitolojisi İstanbul'da apartmanlarda yaşayan orta sınıf için, şehrin dağınıklığından, kalabalığından, kirliliğinden, trafikten uzak steril sosyal mekanlarda homojen bir yaşam biçimini ifade ediyordu. Bu görüntüler apartman yaşamının sağlıksızlığını da ortaya koyarak yeni bir dizi özlem oluşturdu: temiz hava, spor yapma imkanı, çocuklar için emniyetli açık alanlar, sosyal çevre. (Öncü, 1999)

İdeal ev olarak pazarlanan konutlar yüz metre karelik blok apartman dairelerinden (Şekil 3.3), lüks sitelere (Şekil 3.4) ve müstakil villalara farklı nitelikte, büyüklükte ve fiyattaki konutlardan oluşmaktadır. Ancak reklamlardaki ortak yönleri hepsinin İstanbul'un çeperlerinde ancak kolay ulaşılabilir mesafede oluşları, hepsinin otopark, çocuklar için oyun bahçesi ve spor imkanları temin etmesidir. Ayrıca bu reklamlarda pazarlanan konutların bu somut özelliklerinin yanı sıra İstanbul'un eski zamanlarıyla özdeşleşen bir dizi özlemdir. Bunlardan bir tanesi çocukluk çağı ve eski İstanbul özlemini şöyle bağdaştırır: (Öncü, 1999)

Şimdi kırk yaşındayım. Çam kozalakları topladığımız günleri hatırlıyorum. Çocukluk günleri İstanbul'un her yeri yeşil. Çam kozalakları topladık arkadaşlarla. Şimdi bir kaç yerde kaldı çam ağaçları. Bunca yıl çalıştık didindik. Sıra ev sahibi olmakta. Bu koca kentin neresinde almalı? (gazete reklamı, Hürriyet 30 Aralık 1995)

İstanbul'un geçmişine atfedilen doğal güzellikler ve cemiyet hayatının bu konutlarda yeniden üretildiği iddia edilmektedir:

İstanbul'unu özliyorum.

Kimimiz iki katlı bahçeli evimizi, kimimiz o nezih beş çaylarını, kimimiz çocuk parklarımızı özliyoruz... Evet, her yaşın özlediği İstanbul. İşte tüm bu güzellikleri günümüzün çağdaş konforu ile bütünleyen, herkesin özlediği yaşam dilimlerini birarada sunan, çevresine sahip çıkılan bir İstanbul kuruluyor: kent. (dergi reklamı, Nokta, 5 Haziran 1993)

Bu eski İstanbul tasvirleri aynı zamanda içinde yaşamakta olduğumuz İstanbul'da çevrenin kirliliğini, düzensizliğini, sosyal hayatın eksikliklerini de ima etmektedir.

"Bir zamanlar her İstanbullu'nun sahip olup sonradan yitirdiği bir yaşama biçiminin geri kazanmak. Gelecekte geleceğe uzanan bir vizyondü bu: meydanı, dükkanları, okulu, toplantı salomu, spor ve sosyal kulüpleri ile birlikte, toplum ruhumun ve komşuluk ilişkilerinin de

Şekil 3.3 İstanbul Beylikdüzü'nde kooperatif

Şekil 3.4 İstanbul Ataşehir'de toplu konut uygulaması

serpilip gelişeceği bir yaşama mekanı kurmak. Mahalleyi, mahallelilik kimliğini yeniden yaratmak ve yaşatmak. Kaçmak değil buraya varmaktı hedef.

Ana kavram, o bilinen banliyö ve site anlayışından çok farklıydı. Toplumsal değerlere hem fiziksel, hem de ruhsal anlamda bir dönüşü içeriyordu: Birbirini tanıyan, birbiriyle görüşen aileler, sık sık rastlanan "aşına" çehreler, merhabalar, günaydınlar, çocukların sokakta yaşadığı o inanılmaz büyüklükteki evren... İnsanlara hem sağlıklı bir "kamusal" yaşama katılma olanağı veren, hem de canları istediğinde kendi ev ve bahçelerinde özel yaşantılarına çekilmelerini mümkün kılan bir ortam. Mahalle işte! Hayali cihan degecek bir vakitte, geçmişte, Erenköy'de, Bostancı'da ya da Yeşilköy'de, Fatih'te, Nişantaşı'nda olduğu gibi..."
(tanıtım broşürü)

"İdealinizdeki ev" mitolojisini benimseyerek İstanbul'un merkezinden kaçan üst ve orta sınıfların kendi aralarında her zaman var olan çeşitlilik, 1990'larda hem mekansal, hem de kültürel parçalanmaya dönüştü. Ayşe Öncü, bu konutları 'bahçe kentler' ve 'siteler' olarak sınıflandırıyor. (Öncü, 1999)

Bahçe kentler: 1950'lerden itibaren İstanbul'da apartman dairelerinde oturan üst-orta gelir grubundaki ailelerin yatırım yaptığı çoğu müstakil villalardan oluşan konutlardır. Çoğu bitmiş ve satılmış villa komplekslerinde bile bugün pek az aile fiilen taşınmış durumdadır. Buralarda yaşamaya hazırlananlar için bu yaşam biçimi oldukça yabancı, aynı zamanda onların şehir dışındaki bu korumalı alanlara çekilmesinin kamu yaşamını nasıl belirleyeceği ise belirsizdir. (Öncü, 1999)

Siteler: İstanbul'un orta ve alt-orta sınıflarına hitap eden, şehri çevreleyen otoyollar boyunca sıralanan blok apartmanlardır. Bu toplu konutlar, tekdüze mekanların yaşayanları yabancılaştırması ve mimari estetik bakımından olumsuz gözükse de İstanbul'da kullanıcıları tarafından rahat bulunmaktadır. Buralarda ev edinmenin önemli bir atılım kabul edileceği gruplarda bu tek tiplilik ayrıştırıcı bir özellik, geride bırakılan dağınık çevreden uzaklaşmanın sembolü olmuştur. Bir zamanların gecekondü semtlerinin apartmanlaşması, tüketim mallarının yaygınlaşması karşısında ayrıcalıklı konumunu yitiren orta sınıf, bu sitelere taşınarak kimliğini korumanın ve yeniden üretmenin bir yolunu bulmuştur. Bu konutlara taşınmakla birlikte değiştirilen mobilyalarla, dairelerin iç dekorasyonu da dış görünüşleri kadar standartlaşmış, site yaşamının homojen sosyal ve kültürel ortamını pekiştirmiştir. (Öncü, 1999)

Öncü makalesinde İstanbul’da oluşan bu konut tipolojilerinin buralarda yaşamak isteyenler için ağırlıklı anlamının bir toplumsal statü göstergesi olduğunu anlatmıştır.

Dovey (1999), reklamlardan yola çıkarak evcil mekanın nasıl programlandığını araştırmıştır. İlanlarda geçen mahal isimleri mekanın çerçevelerini oluşturur, evi bölümlere ayırır. Ev bu şekilde kullanılmasa bile, bu yolla satışa sunulmuştur. Araştırdığı tipoloji, Kuzey Amerika ve Avustralya’da ‘ideal ev’, tüketim kültürünün bir parçasıdır. Bu tipolojide mekan dört ana bölüme ayrılmıştır:

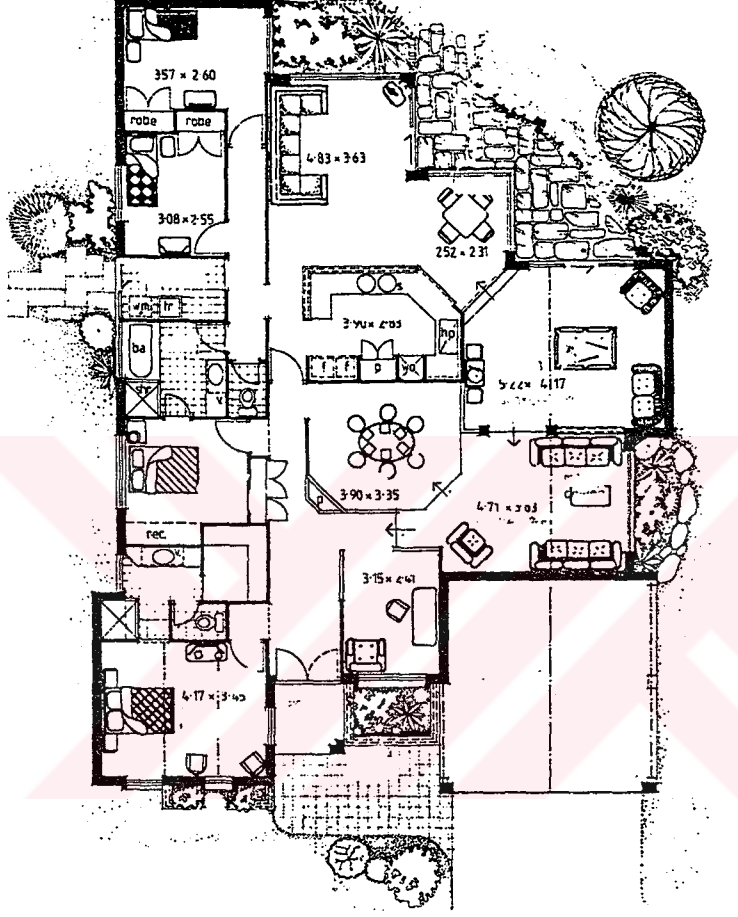
- resmi yaşama bölümü: yaşama, yemek, giriş, merdiven, çalışma mekanlarını içerir.
- Gündelik yaşama bölümü: mutfak, aile yemek bölümü, oyun odası, aile odası (oturma odası), teras mekanlarını içerir.
- Ebeveyn suiti: ebeveyn yatak odası, banyo, giyinme odası, ve belki emeklilik mekanlarını içerir.
- Diğer yatak odaları bölümü: çocuk ve misafir yatak odaları, banyoları ve dinlenme alanını içerir.

Bu tipolojiye verdiği bir örnek, Batı Avustralya’dan ‘The Chenin’ modelidir. (Şekil 3.5) Dovey örnekler arasındaki farklılıklardan, söylemin evrensel etkisini anlatabilmek için daha çok benzerlikler üzerinde durur:

Resmi yaşama bölümü girişle görsel bağlantısı olan, konuklara yönelik bir sergileme mekanıdır. Kullanım değerinden çok sembolik değerler taşımaktadır. Evsahiplerine dair bir izlenimi iletir. (Dovey, 1999)

Gündelik yaşama bölümü, mutfaktan gelişmiş, pişirme, yeme, sohbet, gündelik eylemler için çok işlevli bir mekandır. Bu mekan, yeme bölümünü pişirme bölümünden ayırır, televizyona bağlar, resmi yaşama bölümünü de evin düzensizliğinden kurtarır. Oturma/yeme/mutfak bölümlerinin görsel bağlantısı, mutfaktan gözlenebilecek şekilde düzenlenmiştir. Kadını evin içindeki yaşama hakim kılar. (Dovey, 1999)

Gündelik yaşama bölümü, evin ‘kalbi’ haline gelmiştir, bu gündeliklik te sosyal performansın öncelikli çerçevesi haline dönüşmüştür, kişinin gündelik yaşam tarzını sergiler. Ayrıca bu bölüm çoğunlukla evin açık mekanıyla da bağlantılıdır. Bu arka bahçeler de zaman içinde bir üretim mekanından tüketim mekanına dönüşmüş, sebze bahçelerinin yerini yüzme havuzları almıştır. (Dovey, 1999)

Şekil 3.5 Batı Avustralya ve Kuzey Amerika’da ‘İdeal Ev’ tipolojisi, Batı Avustralya’dan
‘The Chenin’ modeli

Evcil mekanın yeni programlanmasını anlatan planlara örnek

Ebeveyn süiti, banyosu, giyinme odaları ve dinlenme bölümleriyle, evin gündelik yaşama bölümü gibi, zaman içinde fazlasıyla gelişmiş bir bölümdür. Saunali, jakuzili banyolar hemen hepsinde yer alır. Duvarları ayna kaplı giyinme odaları, mekana bir sonsuzluk sanrısı verir, aynı şekilde bedenin imgesini tekrarlayarak sonsuzluğa ulaştırır. (Dovey, 1999)

Ebeveyn süitinin evin içindeki yahtılmışlığı ilanlarda, ebeveynler için bir özgürlük olarak pazarlanır. Yetişkinlerin ve çocukların mekan içindeki ayrışması, mahremiyet ve sosyal problemlere bir çözüm gibi sunulur. 'barış planı' olarak satışa sunulan bir modelde farklı kuşaklar evin zıt uçlarına yerleştirilmiştir. Bu anlayışta aile ilişkileri kopmak suretiyle gelişecektir. (Dovey, 1999)

Çocuk yatak odaları, her çocuk için ayrı bir odanın zorunluluğu anlayışıyla düzenlenmiştir. Bu odalar, küçük bireysel yaşam alanlarıdır. Çocuk yatak odalarının ayrılması, ilanlarda ima edilmese de pedofiliyi olanaklı kılan mekansal bir yapıdır. (Dovey, 1999)

Flusty *İnşaat Paronayası* başlıklı çalışmasında Los Angeles'da yeni gelişen mekan özelliklerini araştırmıştır. Flusty ailesinin yaşadığı evden örnek vererek yasaklı mekanlar (interdictory spaces) kavramını ortaya atmıştır. Ailesinin yıllardır yaşadığı banliyö evi son birkaç yılda güvenlik sistemleriyle donatılmıştır: dış kapıdan girdikten sonra 30 saniye içinde şifresi girilmediği takdirde çalışmaya başlayacak bir alarm, evin stratejik noktalarında bu alarmı çalıştırabilecek panik düğmeleri, arka bahçeyi aydınlatan 150-watt'lık pek çok güvenlik lambaları eklenmiştir. Flusty ailesinin evinin ortalama bir güvenlik sistemine sahip olduğunu, pek çoklarının bunun çok ötesinde önlemler içerdiğini anlatır. (Flusty 1997)

Bu "yasaklı mekanlar" kavramını "durdurmak ve püskürtmek ya da muhtemel sahiplerini ayıklamak üzere tasarlanmış" mekanlar olarak ortaya koyduktan sonra bunları sınıflandırır. Bunlardan biri sinsi mekandır, başka bir yapı vb. tarafından gizlenmiş, bulunamayan mekanlar. Bir diğeri kaygan mekandır, kıvrımlı, upuzun, veya bulunamaz yollarıyla ulaşılamayan mekan. Aksi mekan ise, duvarlar, kontroller, turnikeler gibi engeller yüzünden girilemeyen mekanlardır. Dikenli mekan, aylakları temizlemek için duvarlara yerleştirilmiş su püskürtme başlıkları ya da oturmayı imkansız hale getiren eğimli çıkıntılılarıyla rahatça yerleşilemeyen mekanlardır. Asabi mekan ise, gezici devriyeleri, uzaktan kontrollü güvenlik merkezleriyle gözlenmeksizin kullanılamayan mekanlardır. Bu tip yerleşimler bir çeşit dışlamayı pazarlamaktadırlar, mülk sahiplerini daha fakir tabakalardan ve dışardakilerden yeterli bir mesafede tutmaktadırlar. Flusty, çalışmasının sonunda bu oluşumların günlük hayatın parklarda, sokaklarda, çarşılarda yaşanan yüz yüze iletişimlerini tehdit ettiğini,

toplumu geliştiren fikir alış-verişlerini, kültürel iletişimi engellediğini iddia etmektedir. Bunu bireyin içinde varolunacak mekan hakkının reddi olarak niteler. (Flusty, 1997)

Ellin (1997) makalesinin sonunda güncel korku ve güvensizliğe karşı mekan tasarımlarında verilen cevapları ve sonuçlarını değerlendirmiştir:

- Yenigeleneksel ve yerel Şehir planlaması, tarihsel ve yerel bağlamı göz önüne alan bir tarz haline dönüşmüştür. Bu yüzden antievrensellik, çoğulculuk, ayrımları koruma amaçlarına ulaşamamıştır. Üstelik güncel zevk ve ihtiyaçlara karşılık verememiş, kullanıcılarının köklülük ve güvenlik duygularıyla rşememiştir.
- Çeşitli gözetim ve kapalılık sistemleriyle korunan yerleşimler ise sadece sınırlı sayıda insana güvenlik duygusu sağlayabilmiş, ancak araştırmalarda da bunların tehlikeyi azaltmadığı görülmüştür. Üstelik korkuya yapılan bu genel vurgu paranoya ve güvensizliğe artırmıştır.
- Duvarların arkasına, geçmişe, hayal dünyalarına yönelen tüm bu kaçış stratejileri sonuçta bugünün fazla tatsız ve kötü olduğu anlamını yaymaktadır. (Ellin, 1997)

3.3 Modern Sonrası Süreçte Evin Anlamının Gücün (İktidarın) Araçlarıyla İlişkisi

Bu alt bölümde evin anlamını ekonomik ve siyasal güç tarafından ne yolla ve hangi amaçlar için kurgulandığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Mimari ve Şehir planlama, mekanı hem fiziksel olarak hem de düşünsel olarak ereveler. Bu sürecin içinde g ilişkilerinin de etkin bir rolü vardır. Dovey (1997) yapılı formla g arasındaki ilişkiyi araştırmıştır:

G (power), yapısai form tarafından barındırılmaz. Dayatma (force), baskı (coercion), tahakküm (domination), manipülasyon (manipulation), kandırma (seduction) ve otorite (authority), günlük hayatımızda yapısai forma yön veren ögeler olarak önümüze çıkar. Bu ögelerin etkisi tek başlarına ayırdedilemeyecek bir karmaşıklık ve belirsizlik içindedir. Bu etkiler diyalektik karşıtlıklar biçiminde sınıflandırılabilir. (Dovey 1999)

- Konumlama (orientation) / konumsuzlama (disorientation): yapılı form, gündelik hayat içinde mekansal çerçeveyi, konumlayarak, konumsuzlayarak veya yeniden konumlayarak (reorientation) belirler. Dünyamızı kurguladığımız düşünsel haritamızı çizer.

- Kamusalılık (publicity) / kişiselilik (privacy): yapılı form, bazı insanları ve eylemleri gözlenim altında bırakırken diğer bir çeşit insan ve eylemlere kişisel alan tanır.
- Ayrımcılık (segregation) / serbesti (access): sınırlandırmalar ve yöntemler, mekanı, statü, cinsiyet, ırk, kültür, sınıf ve yaşa göre ayırır, ulaşılabilir yerleşimler, cemiyetler yaratır.
- Doğa (nature) / tarih (history): yapılı form, metafor kullanmaktan kaçınmaz ve bir ifade yolu olarak mitolojiler kurgular. Tarih yardımıyla kurgulanan anlamlar aracılığıyla otoritenin hükmü doğallaştırılır.
- Durağanlık (stability) / değişim (change): yapılı form, değişimi imkansız olan durağan sosyal bir düzenin kalıcılığı sanrısını yaratır. Aynı şekilde yaratıcılık ve dinamizm göstergeleri de gelişim sanrıları da doğurur.
- Hakiki (authentic) / sahte (fake): imajlar ve temsillerle dolu bir dünyada yaşıyoruz. Hakikilik istenci bir otorite istencidir, bu da gücün kaynağıyla bağlantılıdır.
- Özdeşlik (identity) / farklılık (difference): mekanlar, sosyal olarak yapılanmış –şahısların, kültürlerin, kurumların, halkların- özdeşlik ve farklılıklarını sembolize eder. Özdeşlik ve farklılığın yöntemi, mekansal ifadede ve özdeşliği zaman içinde ‘sabit’leyebilen yapıların durağanlığında işler.
- Egemen (dominant) / uysal (docile): egemen yapı, üretimi için gerekli kaynakları kontrol edebilen yapıdır.
- Mekan (place) / ideoloji (ideology): mekan deneyiminin, bizi derinden etkileme, varlığımızı gerekçelendirme, ruh hakkında bir sorgulama açma gücü vardır. Mekan deneyiminin gücü, iktidarın sahiplenilmesi ideolojisine karşı kırılığandır. (Dovey 1999)

Eğer varlıkbilimsel kökenleri görmezden gelinirse, evcil mekanın sosyal yapısı anlaşılabilir. Konut ve ev söyleminin oldukça derin muhafazakar bir yanı vardır ve bu da gücün (iktidarın) araçlarıyla başlıca birlikteliğidir. Konutun sosyal hayatın üretiminde merkezi bir rol oynadığı iddia edilmiştir. “Ev sosyal bir fabrikadır” metaforu, mekanik ve deterministiktir; “ev toplumun enerji deposudur” anlamına ulaştırabilir. Ev ile toplum arasındaki bu ilişki, içsel heyecanlar ve cinsel hayat ile ekonomik ve politik hayat arasında anlamlı etkileşimler kurmaktadır. Ekonomik ve politik hayat cinslerin, kuşakların ve sınıfların sosyal dünyasını üretir ve yansıtır. (Dovey, 1999)

3.3.1 Diğerleşme Alanı ve Aracı Olarak Konut

Evin iktidarın araçlarıyla birlikteliği, onu bir 'diğer'leşme alanı ve aracı haline de getirmektedir. Necdet Teymur, konutun toplumsal yanlarını irdelemeyi amaçlayan *'Diğer' olarak Konut* bildirisinde "konut/lan(dır)ma" olarak adlandırdığı sorun üzerine hipotezler ortaya koyuyor. Bu alt bölümde bunlardan bazılarına yer vererek evin bir diğerleşme alanı ve aracı olarak tanımlanmasına çalışılmıştır.

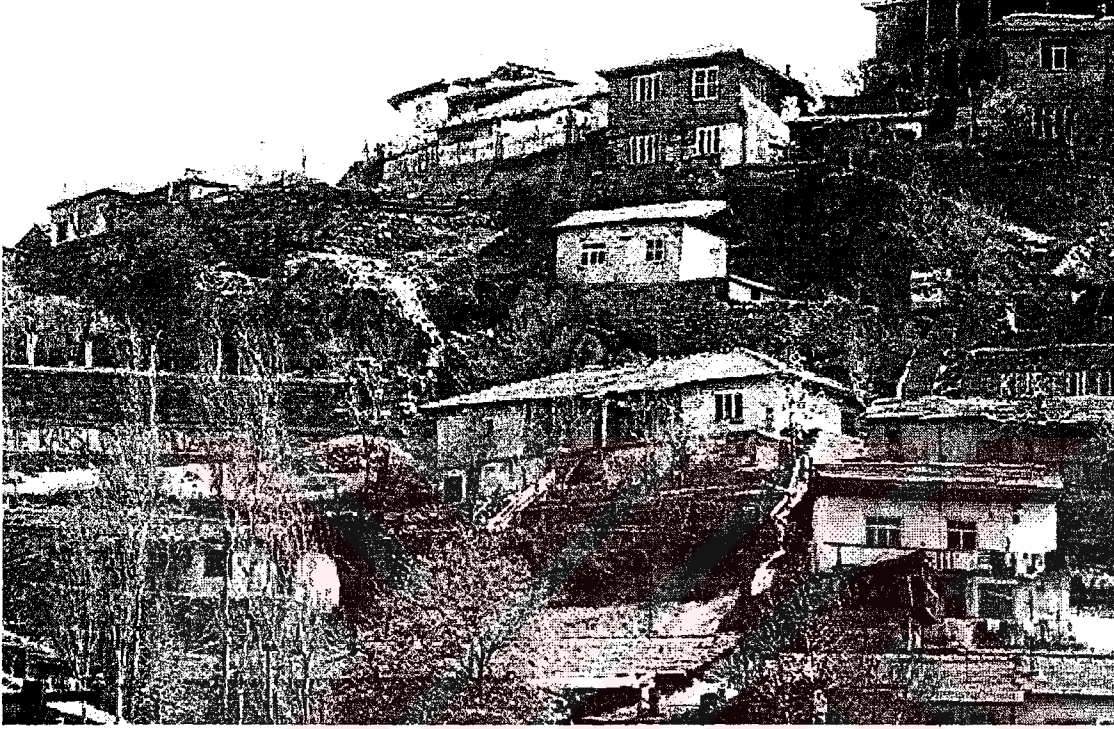
- "Hangi türü olursa olsun, konut bir malzeme, temsil ve kanıt deposudur; toplumsal ve bireysel yaşamın anılarını, kültürün ve tarihin çeşitliliğini içerir." (Teymur, 1996)
- "'Konut/lan(dır)ma' ile çeşitli toplumsal gruplar arasındaki ilişki harici bir ilişki olmadığı gibi gerek toplumun tümünün, gerekse konutun ve konutlanmanın baş sanıklar olarak rol aldıkları iç ilişkilerdir. Bu 'davada', ne toplum (olgu, yapı ve etken), ne de konut (isim), konutlandırma (süreç ve fiil) ve konut/hane/ev (hem gerçek hem metaforik nesnelere), elleri temiz gözlemciler değildirler." (Teymur, 1996)

Bu hipotezle Teymur, evin sosyal gücünün etkisiyle konut üretimi süreçlerinde edilgen bir yapı olmadığını iddia etmiştir.

- "Konut/lan(dır)ma, kendi Diğerliğini:
 - kendi içinde içsel olarak (planlaması ile, mekanın ve sakinlerinin örgütlenmesi ile, inşaat kalitesi, vb. ile),
 - konut/lan(dır)ma alanında (tip, biçim ve konut kategorileri ile), (Şekil 3.6)
 - toplumsal gruplara göre (toplumsal sınıflar, konut sınıfları, erişim sınıfları, gettolar, konut kültürü ile),
 - bağlamlara – özellikle de kentsel bağlamlara göre (nerede, hangi caddede, neye bitişik olduğuna ve arsa fiyatlarına göre),

yaratır." (Teymur, 1996)

- 'Diğer'leri kavramı ırk, sınıf, kültür, cinsiyet gibi ayrımlarla insanın kendi aidiyeti dışında kalanlara duyduğu yabancılaşmadan kaynaklanır. Teymur, yukarıdaki hipotezinde, evin bu yabancılaşmanın bir alanı olduğunu aktarmaktadır. Ev hem kent içindeki konumuna göre hem de toplumsal gruplara göre 'diğer'lerinin 'diğer'liğini vurgulamakta ve sabitlemektedir.

Şekil 3.6 Bir Konut Kategorisi: Gecekondu

“Salt ekonomik erişebilirlik söz konusu olduğunda ise ‘konut sınıfları’ndan söz etmek daha doğru olabilir: örneğin gecekondu”

Ayrıca kendi içinde planlaması, sakinlerini örgütlemesi yoluyla, aile içindeki yabancılaşmayı da destekleyebilmektedir.

- “İnsan evini sevebilir de, ondan nefret de edebilir; onunla kendini özdeşleştirebilir ya da ondan irkilebilir; ona umutlarını, güvenliğini ya da kaderini, hatta tüm yaşamının birikimini de bağlayabilir. Ev, insanın kimliği, kökeni, aitliği, ailesi, kültürü, düşleri veya tuzağa düşürülmüşlüğü ile eşanlımlı olabilir. Böyle yorumlanan bir konut, insanın biyolojik, sosyal varlığının ayrılmaz bir uzantısıdır ve böylesi bir konut/lan(dır)ma olgusunu cansız taş tuğla düzeyinde görmek, kafatasımızın içindeki ‘beyin’ denen nesneyi bir yığın doku olarak görmek kadar yanlıştır.” (Teymur, 1996)
- “Konut, yapı sanayiinin sosyo-teknik bir ürünü, pazar güçlerine tabi bir meta ve toplu tüketimin bir nesnesi olarak kültürel teknolojik ve mekansal kaynakların eşit-olmayan dağılımındaki esas ortaklardan biridir.” (Teymur, 1996)

“Konut/lan(dır)ma, yabancılaşmanın, adaletsizliğin, erişilemezliğin, dışlanmanın, marjinalleşmenin ve yoksullaşmanın masum bir seyircisi ya da bağımsız bir değişkeni değil onların etkin bir nesnesidir.” (Teymur, 1996)

- “Hegemonyacı kontrol, düzensiz elde edilebilirlik ve eşit olmayan ulaşılabilirlik çerçevesinde oluşmuş konut ve konutlandırma olguları için bazı yeni kavram önerileri:
 - ‘Erişim Sınıfları’: konuta erişebilme tür, derece ve güçleriyle belirlenen gruplar. Örneğin yaşlılar, göçmenler ya da düşük gelirliilerin konutlandırma ile olan birebir ilişkileri, tümünden olmasa da kabaca, toplumun ekonomik veya sosyolojik gruplarına
 - tekabül edebilir. Salt ekonomik erişebilirlik söz konusu olduğunda ise ‘konut sınıfları’ndan söz etmek daha doğru olabilir.
 - ‘Konutsal Ayrımcılık’: toplumdaki egemen olmayan grupların konut/lan(dır)ma-(ma)yı, bilinçli ve hatta planlı olarak eşit-olmayan, ayrı ve ayrımcı bir konutsal gelişmenin temel ilkesi yapılmaları. Bu düzende değişik grupların konutlandırılma gereksinimleri o derece farklı tanımlanır ki sorunları ve iyileştirilmeleri kaçınılmaz olarak farklı ölçütlere, parametrelere ve standartlara bağlanır. Mimari ve kentsel tasarım ve onların söylem ve eğitimi ise bu eşit-olmayan ayrımın küçük bir bölümünü ‘mimari’ olarak ele alırken diğerlerini ya sıradan bina, ev, gecekondular ya da apartman olarak küçük görür, ya da tamamen ilgi ve bilgi alanı dışında sayar.

- ‘Konutsal Zenofobi (yabancı korkusu)’: diğerlerinin konutlarına yönelik tedirginlik, korku ve nefreti içeren bir zihinsel durum (Şekil 3.7) sonucunda onların varlığından ve yakınlığından rahatsız olma hali. Bu hastalığa yakalananların en çok kullandığı formül, ‘benim mahalleimde olmasınlar da ...’dır.’ (Teymur, 1996)
- “Konut/lan(dır)manın Diğerleri, mutlaka ve her zaman dışlandıklarının bilincinde, onun kanıtlarını bizzat görme ve gösterme konumunda ya da onu anlama ve açıklama durumunda olmayabilirler. Tam tersine, onların ‘diğerlilikleri’, (a) erişilebilir konut/lan(dır)ma sürecinin tamamen dışında olmalarından, ve/veya (b) buldukları konumda konut/lan(dır)manın kendisinin olmamasından kaynaklanabilir. Varolmayan konutların yarattığı diğerlilik te, olanın yarattığından farklıdır.” (Teymur, 1996)

Necdet Teymur yukarıda bir kısmı verilerek genel çerçevesi aktarılmaya çalışılan hipotezler doğrultusunda iki strateji ortaya koyar. Birincisi konut/lan(dır)ma ve diğerleri kavramlarının, çoğulcu disiplinler, siyasal ve ahlaki perspektiflerle bir bütün olarak ele alınması ve çözümlenmesidir. İkincisi ise herkesin şu veya bu anlamda ‘diğerler’den olduğunu, gerçek ya da metaforik olarak ‘evsiz’ olduğunu kabul etmesidir. ‘Ya o / ya öbürü’ türü epistemolojilerin ve dünya görüşlerinin desteklediği paylaşmasız, eşitsiz, ayrımcı ve zenofob yaklaşımlarla bu patolojileri ve sonuçlarını ne düzeltmek ne de açıklamak mümkündür. (Teymur, 1996)

3.3.2. Mekan Kavramının İktidarın Araçlarıyla Değişimi ve ‘Diğerleri’ sorunu

Bu alt bölümde toplum içinde parçalanmayı ifade eden ‘diğerleri’ (öteki) sorununu ele alan, mekansal bağlamda çözümü için bir yaklaşım getiren Bauman’ın (1999) düşüncelerine yer verilecektir. Bauman modern mekanın oluşumunu belirleyen koşulları tanımladıktan sonra, mekandaki standartlaşmanın insan ilişkiler açısından kısırlığını ileri sürmüştür. İnsani sorumluluğun, insani ilişkilerin ahlakiliğinin koşulunun, farklılık ve çeşitlilikle gelişeceğini belirtmiştir.

Tarihleri boyunca ve daha yakın tarihlere, modernitenin gelip çatmasına kadar insanlar dünyayı bedenleriyle (ayak, karış avuç, kol), ürünlerini kendi yaptığı eşyalarla (sepet, kova), tarlalarını etkinlikleriyle (örneğin şafaktan alacakaranlığa kadar bir insan tarafından

Şekil 3.7 Diğeri

“diğerlerinin komutlarına yönelik tedirginlik, korku ve nefreti içeren bir zihinsel durum somucunda onların varlığından ve yakınlığından rahatsız olma hali”

bellenecek arazi parçasına bölerek) ölçüyorlardı. Vergi koyan güçler ve bu vergileri toplayan memurları inanılmaz çeşitlilikte yerel ölçüler ve hesap sistemleri yüzünden zorluklarla

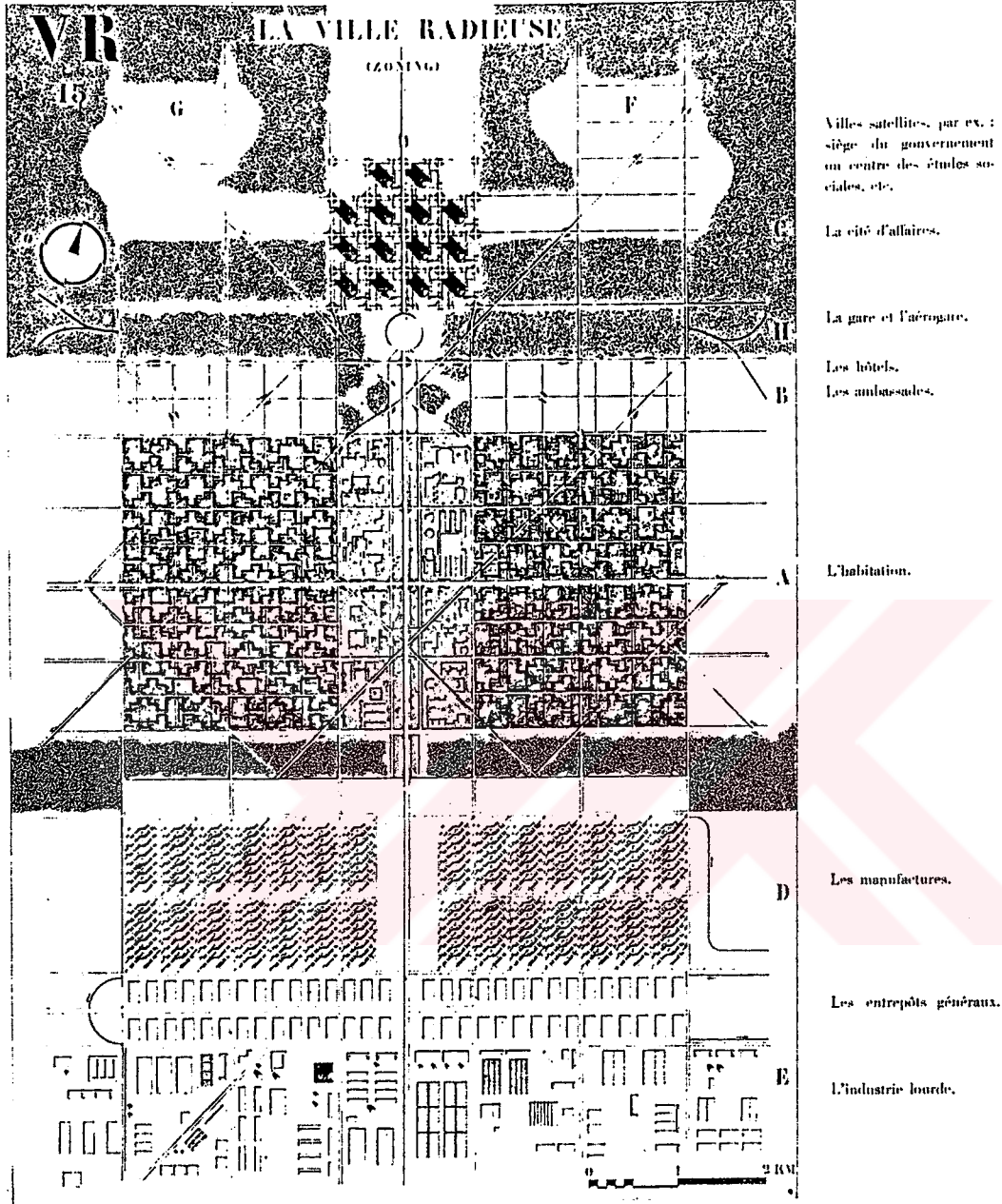
karşılaşıyorlardı. Modern devletin karşısına çıkan, artık kendi doğrudan yönetimine tabi mekanın birleştirilmesi görevi, mekan kategorileri ve ayrımlarının devlet güçlerinin denetimi dışındaki insan pratiklerinden koparılmasını gerektirdi. (Bauman, 1999)

Mekanın okunabilirliği ve şeffaflığının, modern devletin güçlerine egemenlik sağlama kavgasında başlıca çekişme alanlarından biri haline gelmiş olmasını doğaldır. Toplumsal ilişkiler ve bağlılık kalıpları üzerinde yasal, idari kontrol sağlamak için, devlet bu ilişkilere giren çeşitli memurlarının işlerini yürütmek durumunda kalacakları ortamın şeffaflığını kontrol altına almak zorundaydı. Modern güçlerin pratikleriyle ortaya çıkan toplumsal düzenlemelerin modernleştirilmesi, kontrolün bu haliyle kurulması ve sürdürülmesini amaçlıyordu. Modernleşme sürecinin belirleyici bir adımı, dolayısıyla, mekanın yeniden örgütlenmesi adına verilen sürekli bir savaştı. Modern öncesinde, haritaların kaotik ve şaşkıncu çeşitliliği yerine katı bir imgeler hiyerarşisi geçirilecektir. Ülke topraklarının eksiksiz bir biçimde kayda geçirilmesi değil, toprağı sadece çizim masalarındaki yetkililer tarafından öngörülen mükemmellikte tayin etmekte aslolan. (Bauman, 1999)

Yukarıdaki talebi karşılamaya en yatkın duran şeyin aynı büyüklükte tek tip parsellerin biraraya gelmesinden oluşmuş, geometrik olarak basit mekan yapılanması olduğunu sezgisel olarak söylenebilir. Bauman'a göre tüm modern ütopyacı 'mükemmel şehir' vizyonlarında, kentsel ve mimari kurallar aynı basit ilkeler etrafında dönüp durur: birincisi kent mekanının önceden kesin, ayrıntılı ve kapsamlı planlanması, ikincisi ise mekan unsurlarının düzenliliği, tek tipliliği, homojenliği ve yeniden üretilebilirliği. (Bauman, 1999)

1933'te yayımlanan La Ville Radieuse'de (Şekil 3.8) Le Corbusier mevcut şehirler için ölüm fermanı çıkarıyordu; düzene girmez, düşüncesiz, kentsel bakımdan cahil ve umutsuz tarihi aşığılayarak reddediyordu. Le Corbusier'e göre mimari -tıpkı mantık ve güzellik gibi- bütün karmaşaların, kendiliğindenliğin, kaosun, karışıklığın doğuştan düşmanıdır; mimari geometriye yakın bir bilim, platonik yücelik sanatı, matematik düzen ve ahenk demektir; mimarinin idealleri sürekli çizgiler, paraleller ve dik açılarıdır; stratejik ilkeleri de standartlaşma ve prefabrikleşmedir. (Bauman, 1999)

İnsani sorumluluğun, insani ilişkilerin ahlakiliğinin bu nihai ve vazgeçilmez koşulunun mükemmel bir biçimde tasarlanmış mekanı, doğrudan doğruya zehir saçan bir toprak olarak değilse bile, çorak bir toprak olarak göreceğini ekleyebiliriz. Sorumluluğun steril

Şekil 3.8 La Ville Radieuse, Le Corbusier

"Le Corbusier mevcut şehirler için ölüm fermanı çıkarıyordu; düzene girmez, düşüncesiz, kentsel bakımdan cahil ve umutsuz tarihi aşağılayarak reddediyordu"

süprizlerden, belirsizlik ve çatışmadan kurtulmuş bir mekanda bırakın gelişmeyi, kök bile salamayacağı kesindir. Ancak farklılıktan ve çeşitlilikten doğan belirsizlik ve müphemlik koşulları altında eylemde bulunmanın zor zanaatına vakıf olabilmiş insanlar sorumluluklarıyla yüzleşebilirler. Ahlaki bakımdan olgun kişiler, 'bilinmeyene ihtiyaç duyan, hayatlarında belli bir anarşi olmaksızın kendilerini eksikli hisseden', 'içlerindeki 'ötekiliği', sevmeyi öğrenen' insanlardır. (Bauman, 1999)

Mekan kavramında günümüzün değişimleri ise küreselleşme ve internetin bir sonucu olarak mekansızlaşma yolunda gelişmektedir. Enformasyonun taşıyıcılarından bağımsız hale gelmesi sonucu; anlamları ve ilişkileri yeniden düzene sokmak için fiziksel mekan içinde bedenlerin değişmesi ve yeniden düzenlenmesi her zamankinden daha az zorunlu hale geldi. Bunun anlamı, kelimenin gerçek anlamında "fiziksizleşme" gücün yeni ağırlıksızlığıdır. Gücün yeni "bedensizliği" sayesinde güç sahipleri bedensel olarak bir "yerde" duruyor olsalar bile, yurt temelli olmaktan tamamen çıktılar. (Bauman, 1999)

Oysa modern mekan sert, katı ve kalıcıydı. Düzenli toplumun anahtarı mekanın örgütlenmesinde yatıyordu. Bu yurt temelli mekan üzerinde küresel enformasyon ağının gündeme gelmesiyle bir başka mekan, siberetik mekan dayatılmaktadır. Bu mekanın öğeleri mekansal boyutlarından yoksundur, gelip geçici anlık bir yayılmayla kendini gösterir. (Bauman, 1999)

Üçüncü bölümde anlatılan evin göstergebilimsel anlamı daha çok olumsuz bir yaklaşım getirmektedir:

- evin tüketim nesnesine dönüşmesi (Ellin, 1997; Öncü, 1999)
- gücün (iktidarın) araçlarıyla bazı ırkları, sınıfları v.b. ayrımları toplumda yerleştirilmesi (Teymur, 1996; Baumann, 1999; Dovey, 1999)
- sınıflar arası mekansal kopukluk yaratması (Flusty, 1997)
- aile değerlerinde yıkıcı etkilere yolaçabilmesi (Dovey, 1999)

Bütün bu olumsuzlukları Adorno, (2000) aşağıdaki pasajda birleştirerek 'Ev geçmişte kalmıştır' yargısını vermiştir.

"Evsizlere sığınmak .-Özel yaşamın düştüğü durumu, sahnesine bakarak anlayabiliriz. Sözcüğün alışılmış anlamıyla barınak, artık imkansızdır. İçinde büyüdüğümüz geleneksel evler çekilmezleşmiştir: Orada yaşanan her konforun bedeli bilgiye ihanettir bugün, en küçük

sığınma duygusuna bile aile çıkarlarının küflü kokusu karışmaktadır. Bir *tabula rasa* üzerinde inşa edilen o modern, işlevsel konutlarsa, uzmanların zevksizler için imal ettiği, içlerinde yaşayanlarla hiçbir bağlantısı olmayan yaşama kutularıdır, ya da yolunu şaşırarak tüketim alanına girmiş fabrika tesisleri- zaten sönüp gitmiş olan bağımsız varoluş özlemine taban tabana zıttır bütün bunlar. Modern insan tıpkı hayvanlar gibi yerde uyumak istiyor, demişti bir Alman dergisi, Hitler'den önce, kahince bir mazohizme: Yatakla birlikte, düşünle uyanıklık arasındaki eşiği de ortadan kaldırıyor. Uykusuzlar her an göreve çağrılabilirler, her şeye hazır ve dirençsizdirler, aynı anda hem dikkatli hem bilinçsiz. Sahici ama satın alınmış bir eski konakta sığınak arayan kişi kendini mumyalanmış olur. Bir otel ya da pansiyona taşınarak kendi ikametgahımızın sorumluluğundan kaçma çabası da müteliciğin dışardan dayatılmış koşullarının bilgece bir seçim olarak görünmesini sağlar. En ağır darbeyi yiyenlerse, her yerde olduğu gibi, seçme imkanına sahip olmayanlardır. Kentin çöküntü bölgelerinde değilse bile, yarın yerini kümeslere, arabalara, vagonlara, kamplara ya da düpedüz açık havaya bırakabilecek kulübelerde yaşamaktadırlar. Ev, geçmişte kalmıştır. Çalışma ve toplama kampları kadar, Avrupa kentlerinin bombalanması da, teknolojinin içkin gelişmesiyle eve çoktan biçilmiş olan hükmün sonunda infaz edilmesidir sadece. Evler eski konserve kutuları gibi kullanılıp atılacak şeylerdir artık. Gerçekleştirilme fırsatı bir kez kaçırıldıktan sonra sadece burjuva yaşamının köklerini çürütmekle kalan sosyalist toplum da sahici bir barınak imkanını yok etmektedir. Bu sürece hiç kimse direnemez. Kişi dar anlamıyla zanaate ne kadar karşı olursa olsun, mobilya tasarımı ve iç dekorasyona ilgi duymaya başladığı anda bir kitap koleksiyoncusunun o fazla süslü zevklerini de benimsemeye başladığını fark eder. Belli bir uzaklıktan bakıldığında, Viyana Atölyeleri ile Bauhaus arasındaki fark o kadar büyük değildir. Saf işlevsel çizgiler, işlev ve amaçlarından kurtularak, Kübizmin temel yapıları kadar süslemeci olmaya başlamışlardır bugün. Bütün bunların karşısında, bağlanmamış, askıda bırakan bir tavır hala en doğru davranış biçimi olarak görünmektedir: Toplumsal düzenle kendi ihtiyaçlarımız elverdiği sürece özel yaşamımızı sürdürmek, ama onun hala toplumsal bir dayanağı ve bireysel bir anlamı olduğu yanılmasına kapılmamak. "Ev sahibi olmamam, iyi talihimin bir parçası bile sayılabilir," diyordu Nietzsche Şen Bilim'de. Bugün eklememiz gerekir: Kendi evimizi ev olarak görmemek, orada kendimizi "evimizde" hissetmemek, ahlakın bir parçasıdır. Bugün bireyin kendi mülkü karşısında düştüğü zor durumu biraz olsun gösterir bu – hala herhangi bir mülkü kalmışsa tabii. Oynamak zorunda olduğumuz oyun şudur: Artık özel mülkiyetin kimseye ait olmadığını, çünkü tüketim mallarının bu kadar bolladığı koşullarda hiç kimsenin bunların kısıtlanması ilkesine tutunmaya hakkı olmadığını, ama yine de sırf mülkiyet ilişkilerinin körce sürdürülmesine hizmet eden o bağımlılık ve

muhtaçlık durumuna düşmemek için bile kişinin bazı şeylere sahip olmak zorunda olduğunu görmek ve dile getirmek. Ama bu paradoksun varacağı yer yıkımdır: Nesnelere karşısında, sonunda insanlara da yönelen sevgisiz bir umursamazlık. Antitez ise, telaffuz edildiği anda, rahatsız bir vicdanla sahip oldukları şeylere tutunmak isteyenlerin ideolojisine dönüşür. Yanlış yaşam, doğru yaşanamaz.”

Bu bölümde ev, modernizmin kuruluş aşamasından modern sonrası günümüze dek ilettiği anlamlar bakımından ele alınmıştır. Evin anlamının toplumsal değişimlere paralel olarak değiştiği anlatılmıştır. Modernizmin gelişimde yeni yapılanan sınıflar için kendi kimliklerinin oluşumunda önemli bir yeri olmuştur. Tüketim kültürünün gelişimiyle ev bir tüketim nesnesine dönüşerek kişinin kendi kimliğini statüsünü yansıttığı bir gösterge olmuştur. Toplumsal değişimler sonucu ev bu kimliği yansıtmakta yetersiz kaldığında kullanılıp atılacak herhangi bir tüketim nesnesi gibi değiştirilme ihtiyacı doğmuştur. Ayrıca evin yüklendiği bu rolün toplumsal sınıflar arasındaki ayrımı güçlendirdiği anlatılmıştır. Bu olumsuzluklara bir yaklaşım olarak kişinin ‘diğerleri’ne karşı yabancılaşma duygusu yerine kendisinin de ‘diğerleri’nden biri olduğunu kabul etmesi, kendi içindeki ‘diğer’liği sevmesidir. Ahlaki olarak doğru bir tutumun, kişinin kendi evine bu anlamları vermemesi, kendisini metaforik bir biçimde ‘evsiz’ olarak görmesi olduğu görüşüne yer verilmiştir.

4. FENOMENOLOJİ İŞİĞİNDA ‘EV’İN ANLAMINI OLUŞTURAN ÖGELERİN ARAŞTIRILMASI

Bu bölümde evin anlamını araştırma yöntemlerinden biri olarak fenomenolojinin yaklaşımları aktarılmaya çalışılmıştır. Fenomenoloji insan deneyimlerine, bu deneyimlerin kaynağı olarak insan bedenine öncelik vermiştir. İnsan bedeninin mekanı algılamakta kullandığı ayrımlar fenomenolojinin araçları olan diyalektiklerdir. Bu bölümde bu araçları kullanan bazı çalışmalara yer vererek evin insan varlığı için önemine ulaşılmaya çalışılmıştır. Öncelikle bütün bu çalışmaların temelini oluşturmuş olan Heidegger’in barınmak kavramına değinilmiştir.

4.1. Heidegger’in ‘Barınmak’ Kavramı

Heidegger varlık kuramını oluştururken, Almandaki Dasein kelimesine farklı bir anlam yükleyerek, yeni bir kavram üretir: Dasein, dünya hakkında soru sorabilen Varlıktır. Dasein’in zamansallığı, tarihselliği ve sonluluğu özgürlüğünün temel ögesidir. Günöbirlik yaşamın unutulmuşluğundan, Dasein, kendini kendi varoluşsal yapısı ile ayırır. Dasein, nesnelere yönelen ve anlayan Varlık olarak, Dünyanın dünyasallığını her zaman için anlamlı ve kullanılmaya hazır yapmayı kendisine görev edinmiştir. Dasein’in varolma yapısını belirleyen ise, onun Dünya-içinde-varlık olmasıdır. O halde, Dasein’in varolma yapısının serimlenmesi ve yorumlanması, Dasein’in Dünya-içinde-varlık olma tarzlarıyla ele alınmalıdır. (Çüçen 2000)

Bu “Dünya-içinde-varlık olma tarzları” Heidegger’in 1951 yılında ikinci Darmstadter Konuşmaları’nda okuduğu bildirisi *Building Dwelling Thinking* içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Heidegger bu bildiride iki temel soru sormuştur:

- Barınmak nedir?
- Yapı ne yolla barınmaya dahil olur?

Heidegger’in bu bildirisi “Binanın doğasıdır barınmaya izin veren.” önermesini ortaya koymakla başlamıştır, özellikle vurgulamak istediği, her binanın barınak olmadığıdır. Burada barınak olmamaktan kastedilen şey fabrikalar, alışveriş merkezleri köprülerden öte, bazı konutlar için de geçerlidir. İyi planlanmış, ulaşılması kolay, ucuz, havadar, aydınlık, güneşli konutlar üretilebilir ancak barınmanın bunlarda gerçekleşebileceği kesin değildir. (Heidegger, 1951) Heidegger gerçek barınmayı yalnızca bir konuttan, sığınak bulmaktan ayırmaktadır.

Barınmak kendini evde hissetmektir. Bir yer duygusu veren yapılar barınak olabilir. (Harries, 1996)

'Barınmak nedir' sorusunun cevabını ararken kelimenin kökenine inmiştir. Barınmak fiili ile var olmak fiili arasında bir bağ kurarak, insan olmanın dünya üzerinde bir ölümlü olmak anlamına geldiğini yani barınmak anlamına geldiğini iddia etmiştir. Barınmanın insan varlığının temel karakteri olduğu sonucuna varmıştır.

Heidegger'in dörtlü (fourfold) kavramı da "dünya üzerinde bir ölümlü olmak" deyiminin açılımıdır: insan varlığı temelde dünya içinde varlıktır, bu bir mekan içinde var olmak, barınmak anlamına gelir, dünya, gökyüzü, ölümlüler ve kutsallık dörtlüsü içinde bulunmak ve bunları kendi öz varlıkları içinde korumaktır. (Heidegger 1951)

Bu dörtlü kavramının açıklanması Heidegger'in gerçek barınmasının anlamına ulaşmak için gereklidir. Bunlardan birincisi dünyadır. Dünya üzerinde olmak kaçınılmaz olarak dokunulmuş, taşınmış sahiplenilmiş olmak demektir. Dünya öyle bir zemindir ki onsuz, herhangi bir özden, anlamdan, değerden, kutsallıktan bahsetmek imkansızdır. Barınmak da dünyaya, onun nimetlerine bağımlılığımıza karşı bir saygı, dünyayı korumayı gerektirir. Dünyayı korumak, yalnızca onu yağmalamak anlamına gelebilecek bir hakimiyet kurma değildir. (Heidegger 1951)

Dörtlünün ikincisi gökyüzüdür. Heidegger'in tanımlamasıyla gökyüzü kayan güneşin yoludur, değişken ayın kursudur, yıldızların muhteşem parıltısıdır, senenin mevsimleri ve bunların değişimidir, günün aydınlığı ve alacakaranlığıdır, gecenin karanlığı ve kızılığdır, havanın yumuşaklığı ve sertliğidir, yığın yığın bulutlardır, göğün mavi derinliğidir. (Heidegger 1951) Gökyüzüne bakarak insanlar yalnızca şimdi ve buradaki varlıklarının ötesinde, sonsuzluğu, ruhun anlamını kavrarlar. Barınmak ta gökyüzüne açık olmayı gerektirir. Barınanlar güneşi, ayı ve yıldızları gökyüzündeki yollarını sürdürmeye bırakmalı, mevsimlerin koruyuculuklarını ve sertliklerini engellememeli, geceyi gündüze, gündüzü geceye çevirmemelidirler. (Harries, 1996)

Heidegger'in dörtlüsünün üçüncüsü ise ölümlülerdir. Bu ölümlülerden kastedilen biz insanlardır, ancak bu deyişle Heidegger insana, varlığının güvenilmezliğini ve sonunu hatırlatmaktadır. Eğer ölümlülüğünü benimsemez, yaşlanacağı ve eninde sonunda öleceği gerçeğiyle barış içinde olmazsa insan, zamanın geçişi ve onu zamana bağlayan diğer şeylerle yani bedeni, cinselliği, güneşin batışı, kışın gelişi, dünya ve onun nimetleriyle de barış içinde

olamaz. Dünyayı korumak ve göğü gözleyebilmek ölümlü olduğunu kabul etmenin güçlüğüyle doğrudan ilişkilidir. (Harries, 1996)

Dörtlünün sonuncusu ise kutsallıktır. Heidegger için tanrı, insan varlığının başlıca ölçüsüdür. Heidegger'in tanrıdan kastettiği Nietzsche'de olduğu gibi şiirsel bir kurgudur, bir zamanlar insan varlığına mekanını vermiş, böylece barınmasını sağlamış ancak bugün otoritesini kaybetmiştir. Gerçek barınma için ölümlüler tanrının yokluğunun farkında olmalı ama yine de gelişinin işaretlerini gözlemelilerdir, kendileri için tanrılar yaratmanın ve putlara tapmanın çekiciliğine karşı koyacak güce sahip olmalıdırlar. (Harries, 1996)

Dünya, gökyüzü, ölümlüler, kutsallık dörtlüsünün tanımı insan varlığının içinde bulunduğu bağlamı anlatır. Heidegger bu bağlamı "Dünya-içinde-varlık" kavramıyla açıklamıştır. Yapısal çevre de insanın bu "dünya-içinde-varlık" olma tarzını yansıttığı için önemlidir. İnsanın kendisini içinde bulduğu dünya varlığını bütünler. İnsanı çevreleyen dünyanın üzerindeki etkisini anlatmak için Seamon (1998) farklı mekanlarda yaşanan farklı deneyimleri örnek verir: İyi bakımlı bir bahçedeki bir yürüyüşle, bakımsız bir bahçedeki benzer yürüyüş farklı bir varoluş hali yaratır. Benzer şekilde bir kiliseye girmekle bir gece klubüne girmek farklı insanlık halleridir. Bu sebeple yapısal çevrenin niteliklerinin insan varlığını geliştirdiği veya engellediği düşünülebilir. (Seamon, 1998)

Heidegger "yapı ne yolla barınmaya dahil olur?" sorusunun altında yapının doğası barınmaya müsaittir sonucuna gelmiştir. Buna geçmişten bir örnek vermek için Kara Orman'daki bir çiftlik evinin (Şekil 4.1) tasvirini yapmıştır. Ama bu nostaljik tasvir bugün için de uygulanmasını öğütlediği bir konut şekli değildir. "Eğer barınabiliyorsak yalnızca o zaman inşa edebiliriz." önermesinin bir kanıtıdır.

İdeal mimarinin arayışında Heidegger'in çiftlik evi tasviri oldukça tartışılmıştır:

"Binanın doğasıdır barınmaya izin veren. Eğer barınabiliyorsak yalnızca o zaman inşa edebiliriz. Bundan iki yüz yıl önce Kara Orman'da köylülerce yapılmış olan çiftlik evi düşünüldüğünde: Burada dünyayı ve gökyüzünü, kutsallığı ve ölümlüleri şeylerin içinde basit bir birliğe getirme gücü, evi düzenlemiştir. Ev bir tepenin güneye bakan yamacına yerleştirilmiştir. Büyük ve dik çatısı karın yüküne dayanır ve odaları uzun kış gecelerinde fırtınaya karşı himaye eder. Toplanma masasının yanında sunak taşı ve bir çeşit totem olan 'ölüm ağacı' kendilerine bir yer bulabilmişlerdir. Farklı kuşakların tek bir çatının altında yaşamlarını sürdürebilecekleri şekilde tasarlanmıştır. Barınmanın kendisinden doğan bir hüner çiftlik evini inşa etmiştir." (Heidegger 1951)

Şekil 4.1 “Kara Orman’daki çiftlik evi”

“bir zamanlar bir barınmanın gerçekleşebilmiş olduğunu, bir yapının doğasını nasıl barınmadan aldığını gösteriyordu.”

Heidegger dünyamızdan kalkmış olan bir örneği seçmiştir. Bu kalıntı (çiftlik evi) güncel yaşam tarzını teknoloji tarafından biçimlenmemiş bir başka yaşam ile karşılaştırmayı sağlamıştır. (Harries, 1996)

Varlık ve Zaman' da Heidegger insanın günlük mekan deneyiminin mekanın içinde yaptığı eylemlerle bağlantılı olduğunu anlatır. Bu deneyim mekan içinde şeylerle ve onların yerleriyle konumlanmasıyla oluşur. Böyle deneyimlendiğinde mekan bölgeseldir: oda sınırları diğer bölgeleri dışında bırakan bölgedir, bunlar ev, mahalle ya da şehirdir. Bölgeler diğer bölgelerin içinde yerleşir, oda evin içine, ev mahallede, mahalle de şehirde. Dünya ise böylece homojen bir bütünlük değil, her şeyin kendi yerini aldığı bağlamların heterojen bağlamıdır. Bu heterojenlik de anlamı oluşturur. (Harries, 1996)

Heidegger bu bağlamı insan varlığının temelde dünya üzerinde ve gökyüzünün altında barınması olarak kurar. Eğer barınmak insan ve dünya arasındaki ilişkiyle oluşursa, mekan anlamlarla doludur: mekan sessiz değildir. (Harries, 1996) Heidegger modern çağda insan barınmasının ve dolayısıyla yapının indirgenmediğini iddia eder. Çünkü insan, dünyayı korumak ve kaynaklarını ihtiyatlı kullanmak yerine onu yağmalamaktadır. Bu anlamda barınmanın bir anahtarı dünyanın ve insanların varlığını, inşa etme, görme, anlama, düşünme yollarını içerecek şekilde korumaktır. (Seamon, 1998)

Bildirinin sonunda Heidegger, o günün konut sorununa değinmiştir ve bunun aslında çok daha eskilere uzandığını, dünya savaşlarının yıkımından, nüfus artışından ve endüstri işçilerinin durumundan daha eskiye dayandığını söylemiştir. Sorun ölümlülerin her zaman barınmanın doğasını yeniden aramalarında, her zaman barınmayı öğrenmeleri gerekmesinde yatmaktadır. İnsanın evsizliği barınma sorununu asla bir sorun olarak düşünmemişken ne olabilir? İnsanın bir an önce bunu düşünmesi gerekmektedir. (Heidegger, 1951)

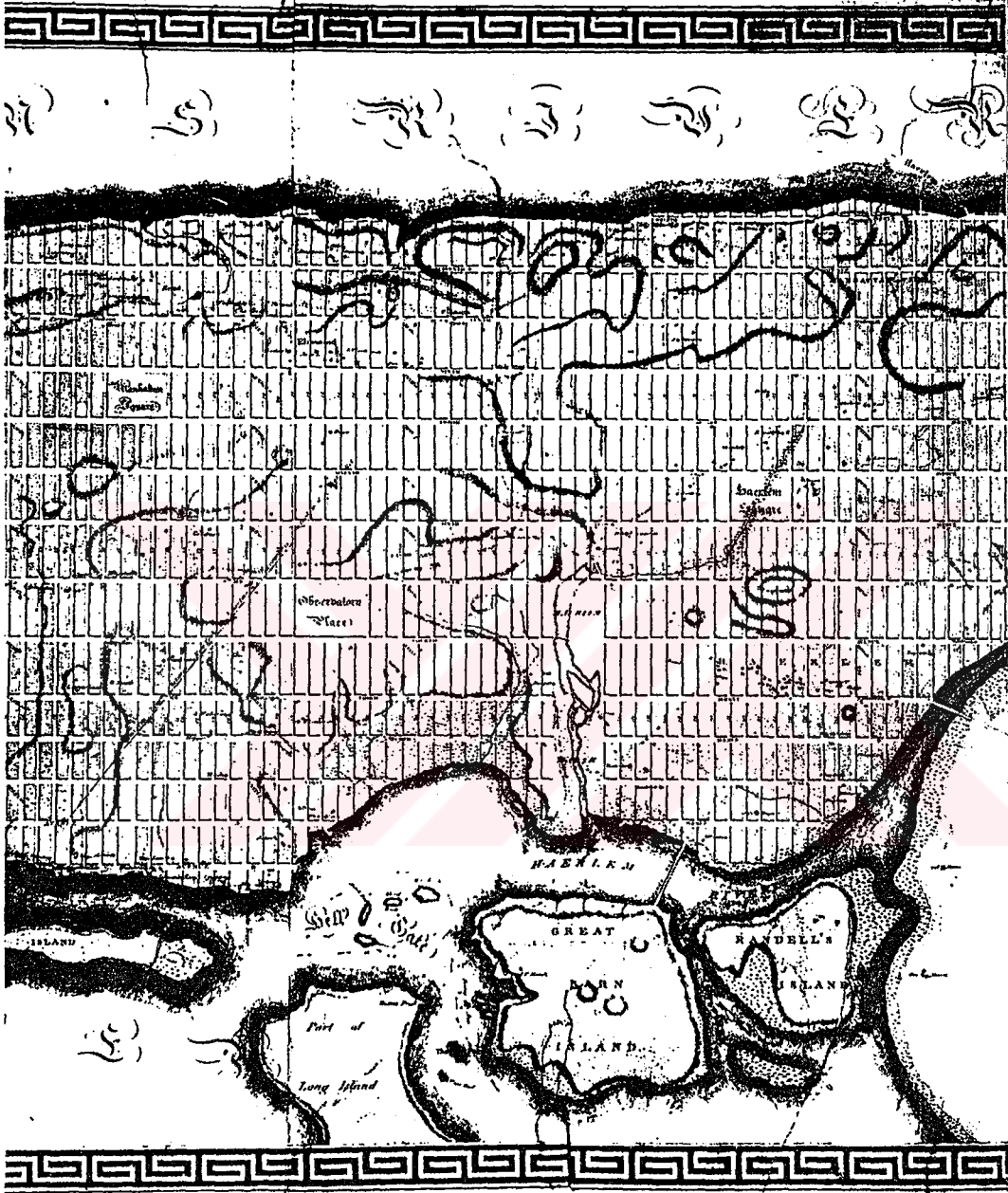
Ölümlüler olarak insan, her zaman barınmayı öğrenmek zorundadır, ancak Heidegger bunun gerçek evinde başına gelecek bir şey olmadığını da eklemektedir. Yani barınmanın gerçek sorunu kurtulunacak bir şey değildir. İnsan dünya üzerinde asla kendi evinde olamaz, eninde sonunda yolcu olduğunu kabul etmelidir. Barınmanın gerçek sorununu sorun olarak görmemesidir insanın gerçek evsizliği, bir an önce bunu düşünmelidir. İnsanın varoluşunun özünü ilgili olan bu sorunu çözme konusunda mimarının görevi ayrıca sorgulanmalıdır. Harries *In Search of Home* (1998) isimli makalesinde, mimarının görevinin daha çok bu sorunun çözülemez oluşundaki gerekliliği anlamak olduğunu iddia etmektedir. (Harries, 1996, 1998)

4.2 Heidegger'in 'Barınmak' Kavramının Güncel Mimarlık Tartışmalarındaki Yeri

Güncel koşullar, Heidegger'in bildirisinin konumundan uzaklaşmıştır. Bugün o zamanki gibi düşünülmemektedir; artık yapının çağın ruhuna cevap verdiği konusu tartışmalı olmuştur. Postmodernizmin muhafazakar kanadı geçmişe yönelmiştir ve bugün yalnızca teknoloji çağı değil, aynı zamanda, teknolojiden memnuniyetsizlik çağı olarak da tanımlanabilmektedir. Bu memnuniyetsizliğe dik açılar ve gridlerle oluşan modern barınma (Şekil 4.2) da dahildir. Modern dünyada başından beri bu memnuniyetsizlik vardır ve bu memnuniyetsizliği anlamak mimarinin görevidir. Bu bağlamda Heidegger'in "dünyanın özüne yapılarla cevap verme" çağrısı nasıl değerlendirilmelidir? Geçmişin rahatlığına dönme isteği günümüz insanını kendi çağında evsiz bırakmaz mı? (Harries, 1998)

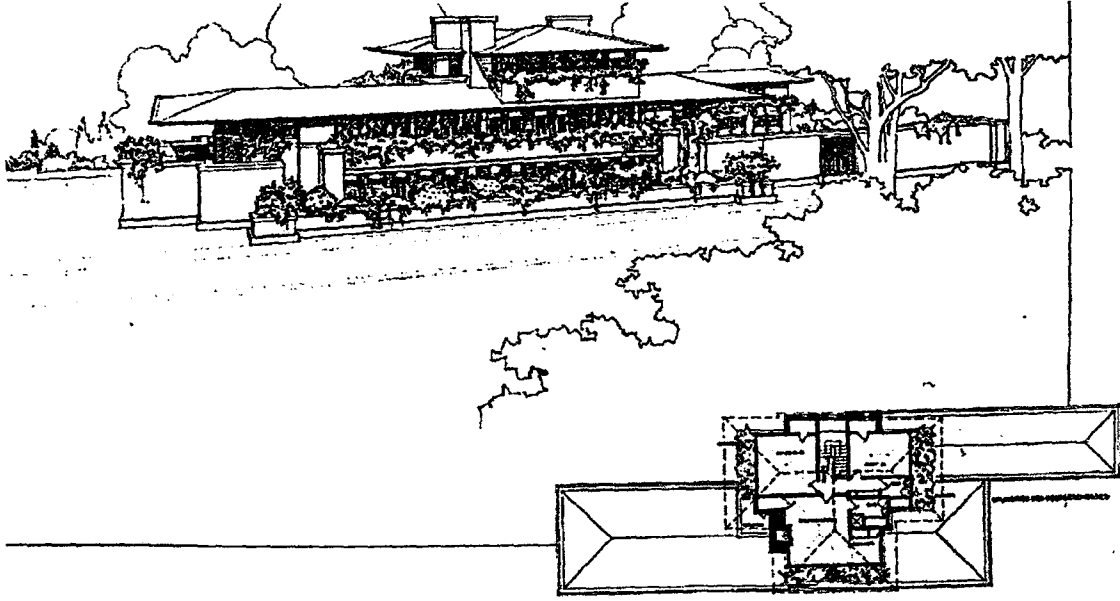
Sorun Heidegger'in zamanında farklı bir çerçevededir. Evsizlik, bedensel ve ruhsal evsizlik üstesinden gelinmesi gereken bir durumdur. Heidegger'in *Kara Orman'* daki çiftlik evi tasvirinin modern mimarlıktaki karşılığı olarak Hans Schwippert farklı bir tespitte bulunmaktadır: modernizm sürecinde mimarlar içine sığınacak kaleler yerine hafif aydınlık açık şeyler inşa etmişlerdir. Heidegger'den izlenecek olursa, yapı bir barınma duygusundan şekillendiğine göre modern barınma da katı, sınırlı, karanlık mağaralar yerine açıklık, aydınlık istemektedir. Schwippert'in bu aydınlık, açık mimari düşüncesi F. L. Wright'ın mimarisini çağrıştırmaktadır. Onun mimarisi de incildeki Kabil (karanlık şehir yapıları) ve Habil (aydınlık ve mobil) karşıtlığında olduğu gibi karanlık mağara barınmasına karşı açık ve hafif bir biçim göstermektedir. (şekil 4.3). Aynı karşıtlık Amerikan ve Avrupa mimarilerinde bulunmaktadır. Amerikalı, geçmişin mirasını reddeden, geleceğe açık, özgürlüğe bağlıdır; Avrupalı şehir sakinleri, geçmişin ve gri duvarlarının hapsindedir. Bu geçmişin mirasını reddetme, aynı zamanda modern mimarinin de gelişiminin bir parçasıdır. Modernizmin en başından beri insanlar uçaklar, uydular, roketler düşlendiler, bu insanın dünyayla sınırlandırılışından kurtuluşudur. Bunun mimarideki yansıması ise Ledoux'nun küre evidir (Şekil 4.4). Montgolfier'nin balon uçuşu insanın kendisini dünyaya bağlayan her şeyden özgürleşmesini simgelemektedir. İnsan sınırları zorlar tanrıların dünyasına geçer. (Harries, 1998)

Postmodern tartışma barınma ve yapıyı geniş çapta sorgulamıştır. Dekonstrüksiyon kelimesi ve bunun altında yapılan uygulamalarda Tschumi ve Eisenman (Şekil 4.5) özgürleştirici bir etki amaçlamışlardır. Georges Bataille bu tartışmalar bağlamında yıkım, kaos ve vahşilik getirirse bile her mimari üründe bir hapisane, yok edilmesi gereken bir düzen olduğunu iddia etmiştir. Bu düşünce Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar'* ında da yer almaktadır, "iki kere iki

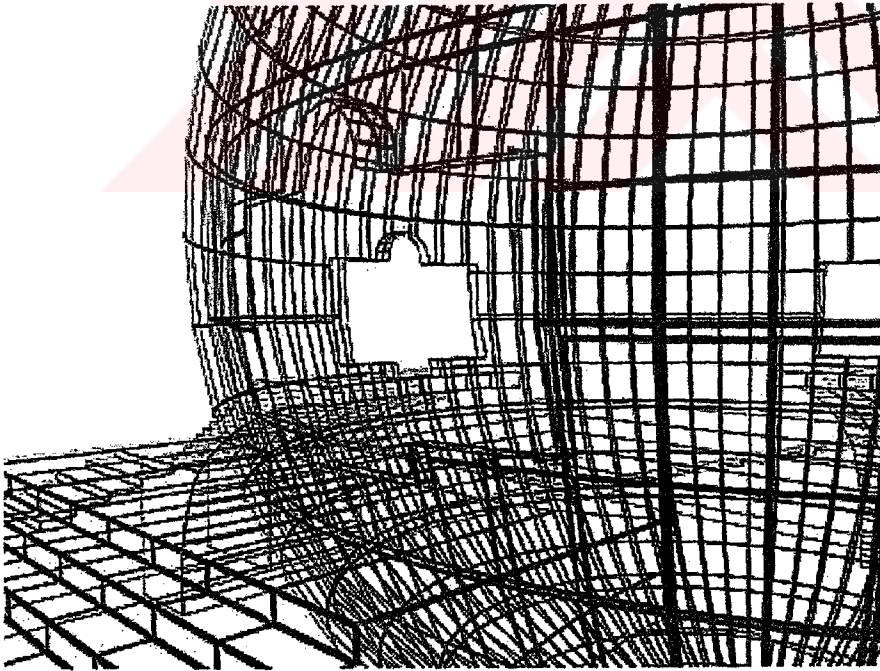
Şekil 4.2 City of New York

"bu memnuniyetsizliğe dik açılar ve gridlerle oluşan modern barınma da dahil"

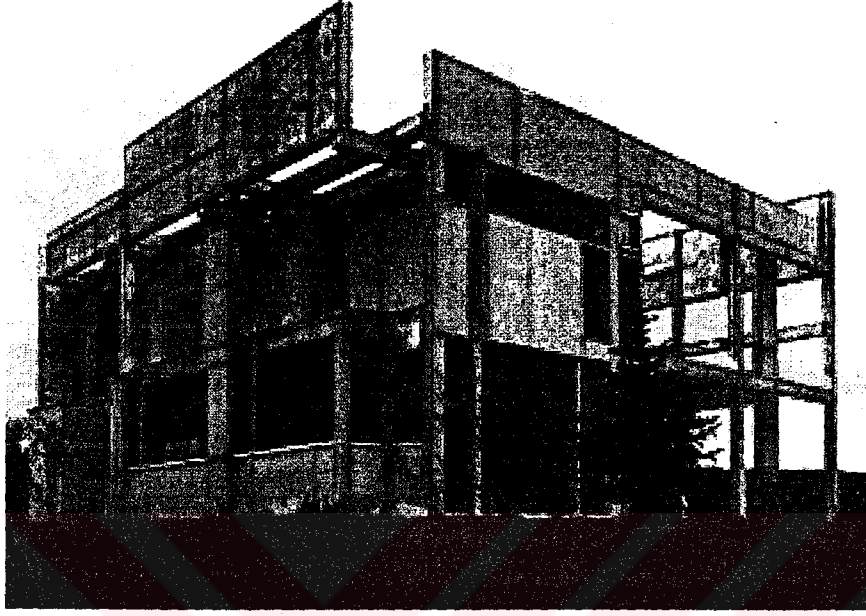
Şekil 4.3 Robie House, F. L. Wright

“karanlık mağara barınmasına karşı açık ve hafif”

Şekil 4.4 Küre ev, Ledoux

“insanın dünyayla sınırlandırılışından kurtuluşu”

Şekil 4.5 Frank House, P., Eisenman

“her mimari işte bir hapisane, yokedilmesi gereken bir düzen görür”

dört eder”i reddeder, bunun yerine kaos ve labirenti düşleyen bir özgürlüğü koyar, “iki kere iki beş eder”. Bu düşünce bütün yapıların bize yerleşme ve barınma duygusu verdiği, bizi eve çağırdığı ve islah ettiği şüphesini, mimarın bizi islah ettiği düşüncesini içermektedir. Bunun doğru olduğu varsayılacak olursa, bu terbiyeci mimarın özgürlükleri engelleyici bir etkisi vardır. Heidegger’in bildirisini bir geçmiş nostaljisi olarak anlamak yanlıştır, sonuç bölümüne dikkat edilmelidir. Elbette bu sonuç bölümündeki evsizliğin insan varlığının yapısının bir parçası olması düşüncesiyle, bildiride barınma ve insanın doğası araştırmalarını bağdaştırmak güçtür. Ancak Heidegger barınmadaki gerçek sorun üstünde ısrarla durmaktadır. Bildiri hala zamansız ve rahatsız edici *Kara Orman* tasviriyle kapanmıştır. Onu saygıyla dinleyenler, filozofun kitsch’lik sınırındaki bir dille yaptığı “barınmayı kendi doğasının bütünlüğüne getirme” çağırısını nasıl karşıladılar?

Building, Dwelling, Thinking makalesinde geçen “barınmayı kendi doğasının bütünlüğüne getirme” görevini bu Kara Orman’daki çiftlik evi tasviriyle nasıl bağdaştırmalıdır. Bu tasvirin bir çerçevesi “yalnızca barınabiliyorsak, o zaman inşa edebiliriz.” Bildiri bize çelişkili bir yanıt vermektedir. Bir yandan barınmanın özünü insan varlığının dünya üzerindeki varoluşuna eşitlemeye davet etmektedir. Ancak böyle bakıldığında barınmak bir görev olamaz. İnsan varlığının bir parçasına katkıda bulunamaz, ancak onunla uyum içinde olabilir. Aynı şekilde makale insanı barınmanın özüne çağırır. Bu teknoloji çağında böylesi bir barınma olmadığına göre, Heidegger’in makalesi bir kültür eleştirisi olarak alınmalıdır. (Harries, 1998)

Heidegger’in barınma kavramını güncel mimari kuramlarla bağdaştıran Seamon (1998), mimar Thiis-Evensen’in araştırmalarını bu bakışla incelemiştir. Thiis-Evensen mimari anlatımın evrenselliğini anlamayı amaçlar. Üç mimari elemanın bütün tarihsel ve kültürel geleneklerde ortak olduğunu iddia eder. Zemin, duvar ve çatı, bireysel veya kültürel bir önyargı gereksiz herkesin hemen anlayabileceği mimarın ortak dilidir. Sadece orada olmakla zemin, duvar ve çatı içeridelik ve dışarıdalık yaratırlar. Thiis-Evensen mimarın bu içeridelik ve dışarıdalığı, dolayısıyla barınma duygusunu ne yolla oluşturduğunu araştırır. Farklı kültürel geleneklerin içerisi-dışarısi diyalektiğini farklı yorumladığı ve insan barınması için farklı açıklık-kapalılık dereceleri yarattığı sonucuna varır. (Seamon, 1998)

1901 yılındaki Darmstadt toplantısında evsizliğin üstesinden gelebilmek için insanı endüstri toplumunun karmaşasından koruyacak bir organizma gibi bir ev düşüncesi doğmuştur. Heidegger’in elli yıl sonraki toplantıda anlattığı çiftlik evi de pek çok kişi tarafından benzer bir insan-yapı bağı gibi algılanmıştır. Oysa Heidegger yapı ve özgürlük arasında başka bir ilişki görmektedir. Bu, özgürlükten korkmak olarak algılanmıştır. Özgürlükten korkmak aynı

zamanda aydınlanmadan korkmak demektir. Özgürlük korkusu Nasyonal Sosyalizm'in de bir ön kabulüdür. Hitler kendini insanlığın en büyük özgürleştiricisi olarak görüyordu: insan varlığını kendisini kendi amacı olarak gören bir ruh olmanın baskısından, bilinç ve ahlak adı verilen işkenceden, çok az kişiye nasip olan bir özgürlük ve kişisel özerklik isteğinden kurtarıcıydı.. İnsanın özgürlüğünden kurtulma isteği de bir evin vaadettikleriyle özdeşleştirilebilir. Oysa insan ancak özgürlüğe yer açtığı sürece kendini gerçekten evinde bulabilir. (Harries, 1998)

Heidegger'e göre insanlar toprağa kök salan ve göğe doğru yeşeren bitkilerdir. Çiftlik evinde anlatılan bu köklülük durumunun bugün nasıl geçerli olabileceğini sorgulamıştır Heidegger: "yerle gök arasında insan için böyle bir barınma hala var mıdır?" Onun bu nostaljisine, kaybolan şeylere, teknolojinin hışmına uğrayan dünyaya ve modern insanın köksüzlüğüne beslediği matem eşlik etmektedir. Ona göre savaş yüzünden evsiz kalanlara kıyasla radyo ve televizyon başında –buna bugün bilgisayarlar da dahil edilebilir- yapışıp kalanlar daha evsiz durumdadır. (Harries, 1998) Ancak buna karşı bir görüş de teknolojinin günümüz insanına daha aşina olduğu ve aslında geçmişteki hayalet dünyanın ikilik yarattığıdır. Peki niçin teknoloji insana yeni bir zemin vermiyor? Heidegger'e, teknolojinin insanın en derin köklerini tehdit ettiği konusunda katılmalı mı? Heidegger barınmayı, dünyayı korumakla, göğü gök olarak gözlemlemek, günleri gün, geceleri gece olarak bırakmakla bağdaştırır, şehir halkının artık geceleri çok az yıldız görebilmesinden rahatsızdır. (Harries, 1998)

"Grid"lerin insan ruhunun hapisanesi olduğunu düşünenler Heidegger'e hak vereceklerdir. Modern mimarlığın ruhu evi kaybetmekle insanın özgürlüğünü ve sorumluluğunu mümkün kılmaktadır. İnsan bir yandan kayıp cennetini ararken öte yandan kendini kendi dayanılmaz özgürlüğünden kurtarmak istemektedir. Bu ikilik çoktan kaybedilmiş ev ve her zaman tehlikedeki özgürlüktür. Bilime önyargılardan kurtulmakla ulaşılır. Oysa insanı belli bir yere ve insanlara bağlayan bağlar bunu engeller. Bu bağların kopuşu da insanın çevresine ilgisini azaltır. Gerçeğin nesnelleşmesi modern insanın köksüzleşmesine yol açmıştır.

Bu gerçeklik saf bir özne düşüncesini varsayar, böylece insan kendini belli bir yer ve zamana bağlayan bağı aşar, kökleri olmadığını ve evsiz olduğunu bilir. Ancak bu dünyada oluşumuzu özgür nesne düşüncesiyle kavrayabiliriz. Bu düşünceyle tek mümkün varoluş yolunu deneyebilir, henüz asla görmediğimiz gerçek evimizi düşleyebiliriz. (Harries, 1998)

4.3 Teknolojiden Memnuniyetsizlik

Beckman ise, Heidegger'in görüşlerinden yola çıkarak teknoloji ve sanat karşıtlığını araştırmıştır. Bu alt bölümde insanın temeldeki evsizliğinin onu yaratıcılığa yöneltmesi, ve sanat yoluyla teknolojiden memnuniyetsizliğe karşı çareler üretebileceği düşüncesi anlatılmıştır.

Heidegger sanatın, teknoloji çağının tehlikelerinden insanı kurtaracağını iddia etmiştir. Bu iddia iki açıdan çelişkili görünmektedir: birincisi teknolojinin günümüz insanı için bir felaket olmamasıdır, ikincisi ise kapitalist dünyada sanatın iktidarsız oluşudur. Heidegger'e göre teknolojinin tehlikesi insanın onu kullandığı bir araç olarak görmemesinde yatmaktadır. Oysa teknoloji kendi kendini düzenleyen bir aktivitedir, insanı da içine almıştır, yani insanı da o düzenlemektedir. Günümüz insanı ise onu kendi amaçlarına ulaşmakta kullandığı bir alet sandığı için gerçekte ne olduğunu görememektedir. Bu durumda teknolojiyle başa çıkmak için onun özünün keşfedilmesi gerekmektedir. Bunu başarabilmek için iki ipucu vardır: teknoloji sözcüğünün kökenleri ve alet kavramı. (Beckman) Heidegger teknoloji sözcüğünün kökenlerinde onun bir araç olduğu anlamını bulmaktadır: "Yapı ve biçim, yontu üretenlere de (Almancada) *Techniten* diyoruz. Böyle diyoruz çünkü onların uğraşları da *tékhné* denilen bir anlayış tarafından yönetilmektedir. Bir bilme biçimidir bu sözcüğün anlamı; yapmak ya da ortaya koymak anlamına gelmez. Bilmek, bir çalışmanın, bir yontunun biçimlenişinden önce onu görebilmek demektir." (Heidegger, 1997)

Bir şeyi alet olarak görmek belli bir nedensellik içerir. Teknolojinin özünde de bir şeyi ortaya çıkarmak için varolmak şeklinde bir nedensellik vardır.

Buradan hareketle teknolojinin özünde bir açığa çıkarmak, ifşa etmek yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Oysa modern teknoloji bu özden ayrılmıştır. Onun *açığa çıkarması* doğaya meydan okuma şeklini almıştır. Heidegger örnek olarak enerji kaynaklarını ele almıştır: rüzgar değirmeni rüzgar enerjisini kullanarak buğdayı öğütmektedir, oysa modern rüzgar jeneratörleri, bu enerjiyi elektrik enerjisine dönüştürerek daha sonra doğaya da karşı kullanılabilir şekilde saklamaktadır. Teknoloji özünde yaşamı ve doğayı açığa çıkarışı, doğayı bir öğretmen, koruyucu olarak görürdü. Oysa şimdi doğaya meydan okumakta ve doğayı insanın kullanımına ait bir rezerv olarak görmektedir. Teknolojinin gerçek tehlikesi de insan hayatını da kendi kullanımına ait bir rezerv olarak görmesidir. (Beckman)

Bu sonuç Heidegger'i aynı dinleyiciye konuşmuş olan Ortega y Gasset ile yakınlaştırır. Ortega konuşmasında insan varlığından doğanın dışına düşmüş, doğa içindeki yerini

kaybetmiş, doğadayken evinde olmayan ve asla sahip olmadığı şeyleri arayan hayvan olarak söz ediyor. Teknoloji bu memnuniyetsizliğin merkezinde bize büyük gelen ortopedik bir aparatır. Heidegger de bilimdeki gelişmeyi, insan varlığını alçaltıcı bir tehdit olarak tanımlamıştır. (Harries, 1998)

İnsanı teknolojiden kurtaracak olan sanatın gücü nerededir? Heidegger'in sanat anlayışına Holderlin hakkında yazdığı denemenin yardımıyla bakılabilir:

Holderlin'in mersiyesi "*Eve Dönüş*" görünüşte gençlik yolculuğundan doğduğu kasabaya, evine dönen bir adamın hikayesidir. Ancak Heidegger'in de dediği gibi "*Eve Dönüş*" daha derin bir anlam içermektedir: vatanın ve evin anlamını bulan bir şairin hikayesidir. Holderlin şairin uzak ülkelere gittiğini düşlemiştir çünkü ancak böylece gerçek bir eve dönüş mümkün olabilir. Her şeyin sonunda yolcu kendi "ev"ini insanların nerede ve nasıl yaşadığı bağlamı içine yerleştirebilir. (Beckman)

Heidegger sanat teorisini bu şiirden temellendirmiştir, çünkü şairin yolculuğunu tüm yaşamın meselesi, bir eve varış meselesi olarak algılamıştır. Evin özü şiirin genel konusudur. İnsan hayatının kendisi de tümüyle "ev" arayışındır, ev'in ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak bilemeyecektir. Ev, her zaman dünya üzerindeki varoluşunun özü ve uğruna yaşadığı şey olacaktır. (Beckman)

Harries "mimarlık neyi temsil ediyor?" sorusunu, bir mimarlık yapıtı kendini temsil eden ve bu yolla özünü daha görünür kılan binadır biçiminde cevaplıyor. Şiir sanatı, içine atıldığımız bu yabancı dünyada, kendimize ait dahası kendimiz olan bir yer isteğinin reddinden kaynaklandığını iddia etmiştir, bu evsizliktir insanı şiir yazmaya iten. Mimarlık ta kendimizin olmayan ve dahası kendimiz olmayan bir yerde yaşamayı zor bulduğumuz gerçeğinin tanığıdır. (Harries, 1996)

İncil'deki cennet tasvirinde 'ev'le ilgili hiçbir şey olmaması onu eksik kılar gibi görünmektedir. Ancak bir yandan da Adem'le Havva'nın cennette bir eve ihtiyaçları olmadığı da gerçektir. Ne zaman ki cennetten kovulup lanetli topraklarda zahmet çekmeye başladılar, bir bina inşaatına ihtiyaç doğdu. İnsanın günahı yüzünden zorlukla dolan dünyanın eksiklikleriyle başetmeye çalışması, onu kaybettiklerini yeniden kazandırabileceği, daha güvenli bir barınak yapmak zorunda bırakmıştır. (Harries, 1996)

İnsan çabasının doğuşunu anlatan böylesi bir benzetme, evsizlik duygusunun niçin şiirin kaynağı olabileceğini de açıklamaktadır.

4.4 Fenomenolojiden Yola Çıkılarak Mekanın ve Evin Anlamının Araştırılması

Fenomenoloji mekanın anlamını araştırırken insan bedenini ve deneyimlerini bilimin nesnellüğünün önüne koyar. Modern mekan anlayışı nesnellığı şart koşmaktadır. Harries bu anlayışın yetersiz kaldığı noktayı açıklamak için modern haritalarla ortaçağ haritalarını kıyaslamaktadır. Modern dünya haritası, dünyanın her yerini aynı gösterim sistemiyle, coğrafi nitelikleri tanımlayıcı bir nesnellikle çizer. Ortaçağ dünya haritası ise cenneti en tepede, cehennemi aşağıda, dünyayı ortada, Kudüs'ü merkezde, bütün hepsini de İsa'nın bedeni üzerinde gösterir. Modern harita alanın niceliksel etkileriyle ilgili daha doğru bilgiler verir, bu anlamda daha kullanışlıdır. Ortaçağ haritası ise dünyayı anlam dolu bir düzende göstererek etik bir işleve sahip olmuştur. (Harries, 1996)

Modernizmin getirdiği nesnellik anlayışı şeylerin 'doğru' yorumlanması için gerekli bile olsa insanı tüm yönleriyle anlamakta yetersiz kalır. Bu nesnel alanda, insanın dünya içindeki yerini bulması imkansızdır. Nesnellik sayesinde kazanılan gerçeklik aynı zamanda anlam boyutunun da kaybedilmesidir. Teknolojinin ait olduğu yere konması, özgürleştirici potansiyelinin yanı sıra içerdiği tehditlerin de göz önüne alınması gerekmektedir. (Harries, 1996)

Mimarlığın özünü sadece fiziksel bir kontrol olarak görmek, mimarlığı binaya, binayı da fiziksel bir sığınağa indirgemek olur. Basit bir sığınağa indirgenmiş hiçbir ev rahat değildir çünkü bizim bir evden beklediklerimizi karşılamaz. Sonuçta ideali temsil edebilmesi için bir binanın hem sığınağı hem de ruhsal düzeni sağlaması gereklidir. (Harries, 1996)

Evin ruhsal düzeni de sağladığı görüşü Bachelard'ın *Mekanın Poetikası*'nda (1996) da yer almaktadır. Bachelard evin, insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır: "Bu birleştirmede bağlayıcı ilke düşünürdür. Geçmiş, bugün ve gelecek, eve farklı dinamikler kazandırır; çoğu zaman birbirinin içine giren, kimi zaman birbirine zıt düşen, kimi zaman da birbirini uyaran dinamikler. Ev, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir. Üstünkörü metafiziklerin öğrettiği gibi, insan "dünyanın ortasına bırakılmadan önce", evin beşiğine yatırılır... Yaşam güzel başlar, evin kucağında kapalı, korunmuş, sıcacık."

Burada bahsi geçen *üstünkörü metafizikler* Heidegger'in çok tartışmalı yorumlanan görüşleridir, Bachelard üstteki paragrafın devamında neden bunlara karşı olduğunu anlatıyor:

“Bizim bakış açımıza, kökenlerle beslenen bir fenomenoloğun bakış açısına göre, varlığın “dünyanın ortasına bırakıldığı” ana kendini yerleştiren bilinçli bir metafizik, ikinci dereceden bir metafiziktir. Böyle bir metafizik, varlığın iyi varlık olduğu, insanın bir iyi-varlık içine yerleştirildiği, varlığın başlangıçta ayrılmaz parçası olan erinç içindeki başlangıç değerlerini atlayıp geçer...” (Bachelard, 1996) Bachelard evin insanı mekansal, zamansal ve sosyokültürel olarak tamamladığını iddia etmektedir. Bu alt bölümde mekansal, zamansal ve sosyokültürel olarak üç ana başlık altında evin bu bütünleyici özellikleri ele alınacaktır.

Christian Norgberg-Schulz *The Concept of Dwelling* isimli kitabında barınmanın anlamını ve nasıl olması gerektiğini, nasıl gerçekleşebileceğini araştırmıştır: Barınmak başını sokacak bir dam anlamına gelmemektedir, bundan öte; birinci olarak diğerleriyle buluşma, ürün, duygu fikir alışverişi, ikinci olarak diğerleriyle bir ortak değerlerin kabulüdür. Son olarak kişiye ait küçük bir dünyadır. (Norberg-Schulz, 1971)

Kamusal binalar; kamusal barınma, ev ise özel barınmayı oluşturur. Bunların birleşimi kent mekanını oluşturur. Bunun için bir doğal çevreye ihtiyaç vardır. Böylece barınma doğal bir yerle dost olmayı gerektirir. Ayrıca barınmanın bir kimlik ve konumlanma sağladığı söylenebilir. İnsan varoluşunu anlamlandırmak için nerede ve nasıl olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Gerçekten barınmayı başardığında ait olma ve katılma arzusu tatmin olacaktır. (Norberg-Schulz, 1971)

Dovey *Home and Homelessness* (1985) isimli makalesine ev (home) ve konut (house) kavramlarını ayırarak başl amıştır; konut çevrenin bir parçası, bir nesneyken ev ise insanla çevre arasındaki bir ilişki biçimidir. Barınanlarla barındıkları yer arasında duygu temelli anlam dolu bir ilişkidir. Bu özelliklerin ilki düzendir. Evde olmak demek, anlayabileceğimiz sosyokültürel, zamansal ve mekansal bir düzen tarafından konumlandığımız bir yerde olma halidir. (Dovey, 1985)

4.4.1 Mekansal Düzen

Fenomenolojik yaklaşımın çevresel deneyime en önemli getirisi mekan kavramının yeniden yorumlanması olmuştur, ‘konut ve ev’dekine benzer bir ayrımdır bu: kavramsal mekan ve yaşantı mekanı. Kavramsal mekan soyut, geometrik ve nesnel, şeylerin, insanların ayrıca yerlerin içinde var oldukları bir çeşit bağlam veya ortam gibidir. Yaşantı mekanı ise anlam dolu mekansal bir deneyimdir; fenomenolojistler bunu dünya-içinde-varoluş (being-in-the-world) (Heidegger) olarak adlandırır. Kavramsal mekanın soyut homojen bir devamlılığı varken, yaşantı mekanı katı ve anlam merkezli bir deneyimdir. Merleau-Ponty’nin yaşantı mekanı için tanımladığı gibi: “Mekan şeylerin düzenlendiği bir yerleşim değil, şeylerin

pozisyonunun mümkün olduğu anlamlardır. Dünyanın bedenimce sahip olunması, bedenime bir giysi olmasıdır...” ev kavramı da buradan temellenir. Burada üç çeşit yapı önemlidir: birincisi insan vücudunun üç yönlü yapısı ve aşağı/yukarı, ön/arka, sağ/sol, arasındaki ayrımlardır. Ağırlık dünya-içinde-varoluş yapısının bir parçasıdır, yataydan ayrı olarak dikey boyutunu oluşturur. İkincisi mekan içindeki hareketlerimizin yapısıdır; oturmak, yürümek, bakmak, duymak vb. Üçüncüsü dünyanın yapısıdır, insanın hayatı dünyayla gök arasındaki yatay yüzeydedir. (Dovey, 1985)

Bir mekansal düzen olarak evin insan bilincinde taşıdığı önem çocukluk çağından itibaren özellikle güvenlik duygusu etrafında oluşmaktadır. Troutman (1997), İçerdeki Korku isimli makalesinde evin mekansal düzenle birlikte psikolojik olarak taşıdığı anlamları açıklamaya çalışıyor: Ev kişisel, dolaysız, yankılı bir odadır, hayallere, sonsuz perspektiflere, derinliğe açılan kişiliğin aynasıdır. Ruh, beden ve ev birbirlerinin uzantısı ve izdüşümleridir. Bu yüzden ev sadece duvarlar kapılar ve pencereler değil, ötesindeki şeylere bir geçit, duygular ve ruh için bir kapasitedir. Sonuçta dışarıda olanla içeride olan arasında bir ayırım yoktur, insan evin içinde barınır ve ev de insanın içinde barınır. (Troutman, 1997)

Troutman kendi kişisel duygularından yola çıkarak evin barındırdığı olumsuz etkileri anlatıyor: Ona göre ev güvenli bir yer değildir, hayallerin çatışması, kabuslar ve içsel yaşamın bir portresidir. İçerisinin bir bilinç ve bilinçaltı haritası vardır; ana mekanlarda görülebilen güvenli ve güvensiz bir bilinç, daha küçük kenar köşelerde pusuya yatmış bir bilinçaltı. Dolaplar, koridorlar, merdivenler, bodrumlar, çatı araları, arzu ve korkuyla büyür ve küçülür. Bunlar evin karanlık yüzüdür ve içinde evcil hayatın kişiliği, güvenliği sembolik olarak sınırlar. Evin içinde günlük hayatın şekil değiştirdiği, yoğunlaştığı, parçalandığı başka bir alan yaratırlar. Gündelik çevrenin sınırında ötekinin hayal edilenin yaşadığı mekanlardır. Troutman burada kendi çocukluğunun geçtiği evden bir örnek veriyor: arka yatak odalarına giden koridorda boylu boyunca uzanan dolaplarda eski şeyler saklanır ve bu dolaplarda ki kayıp şeyler bir daha yeniden kullanılmayacaktır. Bu da onda çocukluk anılarının kayıplığı ve yalnızlığının bu dolaplarda kilitli durduğu duygusunu yaratır. Bu ikincil mekanlar gündelik hayata paralel ikinci bir dünya yaratmıştır. (Troutman, 1997)

Troutman bu gizli mekanları yaşarken kendi korkularını yaşamaktadır. Kendi limitlerini dener ve kendi sınırlarını öğrenir. Bu duvarların boşluklarında bilinmeyen, mümkün olmayan, görülmeyen barınmaktadır. Bu mekanları yaşayan çocuk –Troutman- bir kahraman, bilinmeyenin hakimi olmuştur. Böylece barınma duygularının, deneyimlerinin ve gelişiminin bir parçası olmuştur. Bir ev bir ara mekandır; kişiyi dünyanın geri kalanından ayırır, içeride iç

ve dış benliği, bilinçaltı ve bilinci ayırır ve bağlar. Bazen de evin koruyuculuğu içinde bu sınırlar silinir. İlk sığınak olan anneye duyulan temel arzu annenin dışındaki o bilinmeyen ve korkunç dünyaya atılma endişesini de içinde barındırır. Çocuk anne birlikteliği, rahat bir evin verdiklerine benzetilebilir; ikisinde de kendi kaybının tehdidini içerir. Dışarıdaki tehlikelerden farklı olarak bu endişe evin içindedir, varlığının bir parçası olarak bizi rahatsız eder. (Troutman, 1997)

4.4.1.1 Mekansal Kimlik

Ev yerle aramızdaki ilişkilerin düzenlendiği karmaşık bir sistemdir. Bizi uzay, zaman ve toplum içinde yönlendiren bir düzendir. Evin fenomenolojisi barındığımız yerle özdeşleşme anlamını da içerir. Ev bir düzen olarak kavramsal bir ögedir, kimlik olarak ise öncelikle hissi ve duygusaldır. Yer kimliğini barındırdığı kişiden alır aynı zamanda kişi de barındığı yerden.

Kimliğin mekandaki ifadesi olarak yapısal formula ilgili pek çok yorum vardır. Temel bir karşıtlık kimliğin sosyal veya bireysel yorumundan doğar. Sosyal bakış açısına göre ev, ortak sembolik bir dille ifade edilen kimlik olarak yorumlanır. Bireysel yorumlarsa ev ve insan ruhu arasındaki bağlantının üzerinde durur. Ev hem ifade hem aynadır, hem sosyalliği hem bireyselliği geliştirir; hem kollektif iradeyi hem kişisel deneyimi yansıtır.

Evin evrensel bir anlamı vardır. Bu konudaki en güçlü metafor: ev/beden metaforudur. Ev sembolik bir beden gibidir, aşağı/yukarı ve ön/arka ayrımlarını içerir. Ve nasıl beden kendi ve diğerleri ayrımlarını tanımlarsa, metaforik beden de ev ve evin ötesini ayırır.

Kimlik olarak ev yalnızca bir dünya görüşünün ifadesi değildir, yerin kendinden de gelen anlamı buna katılır. Tarıma başlayalı beri insanlar toprakta bir ruh buldular. Romalılar buna "yerin ruhu" derdi. Heidegger bunu, gerçek insan varlığının gelişiminde temel şart olarak köklülük olarak adlandırıyordu. Bu anlamda ev, oraya dışarıdan konmuş değil de belli bir yerde yetişmiş gibidir. (Dovey, 1985)

Norgberg-Schulz kitabın giriş bölümünde romancı Tarjei Vesaas'a yer vermiştir. *Last man home* hikayesinde bir oduncu Knut, bir akşam ormanda "burada evindesin Knut" diyen sesi duyar. O akşam anlar ki eğer hayatını doğru yaşayacaksa ormandan ayrılmamalıdır. Vesaas'ın bu hikayesi bize "evde olmak"ın anlamını açıklamıştır. Knut bir yeri bilmenin bir yere ait olmanın ne olduğunu anlar. Bu yer onun varlığını ve kişiliğini şekillendirmiştir. Hayat bu ilişki sayesinde doğru ve anlamlı olmuştur. Knut ormandan ayrılrsa bile tüm hayatı boyunca orman bir şekilde onunla olmaya devam edecektir. Vesaas burada "ben bir ormancıyım" veya

“ben bir köylüyüm” derken kendi kimliğimizi ortaya koyduğumuzu, yeri bir referans olarak kullandığımızı anlatıyor. Knut’un yaşadığı deneyim ona özgü bir şey değildir. Aynı yerde yaşayan herkes için geçerlidir. Böylece yer bir grup insanı birleştirir ve onlara ortak bir kimlik verir, bu da toplumun temelini oluşturur. Yerin bu rolü oynamasında onun “kalıcı” olması önemlidir. (Norberg-Schulz, 1971)

Hikayenin sonunda Knut evine gider. Bu bildiğimiz anlamda yaşadığı evidir. Yazar evin bizim için anlamını şöyle ifade etmiştir: “insanlar orada yaşarlar, insanın yaydığı görünmez halkalar davet eder ve içine kapanır, sınırlar ve geçitler açar. Kendisi için böyle sabit bir nokta inşa eden kişi dışarıdan ona yaklaşacak ve ona yeni bir hediye gibi geri dönecektir.” Ev orman gibi “verilmiş” bir yer değildir, insan yapısıdır, bu yüzden farklı bir mesaj taşır. Yine de ev ve çevre arasında karşılıklı bağ vardır. Vesaas bu bağlamda diyor ki “ev zeminin üzerinde tek başına duruyordu” , “sanki göğün rüzgarının altında uyuyordu.” Evin yer ve gökle bir ilgisi, işi vardır, çevresiyle bir araya gelme mücadelesi içindedir. Knut böylece dışarıdaki mekanla uyum içindeki bir iç mekana “ev”e döner. Vesaas burada bize barınmanın anlamını açıklar. Bugün insan barınmaktan başının üstünde bir çatı ve belli bir metrekare kullanım alanına sahip olmayı anlamaktadır. Vesaas ise kelimeye nitel ve varoluşsal bir yorum vermektedir. Barınmak verilmiş bir yere ait olmak anlamındadır, dahası kalbimizin çiçeklenip, zihnimizin düşüncelere dalacağı bir eve sahip olmak demektir. Barınmak nitel anlamda temel bir insanlık durumudur. Kişi kendisini bir yerle özdeşleştirdiği zaman kendisini dünya-içinde-varoluş’un bir yoluna adanmış olur. Yani barınmak kişiden ve yerlerinden bir şey talep eder: kişinin açık bir aklı ve yerlerin de özdeşleştirme için zengin olanakları olmalıdır. (Norberg-Schulz, 1971)

Barınmak, insanla belli bir çevre arasında anlamlı bir ilişkinin kurulmasıdır. Bu ilişki bir yere ait olma anlamında bir kimlik üzerindedir. Böylece insan kendi kendini, yerleştiği ve dünya-içinde-varoluş’unu tanımladığı zaman bulabilmektedir. Öte yandan insan bir maceracıdır her zaman yoldadır, bu da ona seçim imkanı verir. İnsan yerini seçer ve sonra diğer insanlarla bir cemiyet oluşturur. Bu yola çıkış ve dönüş, mimari tarafından işlenen varoluşsal mekansallığın özüdür. (Norberg-Schulz, 1971)

Barınmanın dört temel şekli vardır; doğal, kolektif, toplumsal ve özel barınma. Genel bir barınma anlayışına ulaşmak için bunların arasında ortak payda olup olmadığı sorulmalıdır. Bu sorunun cevabı içinde kimlik kavramına dönmelidir. Genel olarak kimlik (özdeşleşme), bir bütün olarak çevreyi anlamlı bulmaktır. Bu bütünlük içinde bazı şeyler daha öne çıkmaktadır. Vesaas’ın parçasındaki orman ve ev gibi. İnsan kimliğinin nesnelere bunlardır, onlar arasında

yönünü bularak hareketlerini gerçekleştirebilir. Böylece kimlik şeylerin niteliğini içerirken, yönelim de onların uzamsal ilişkilerini içermektedir. Yönelim ve kimlik barınmanın genel yapısını ve barınmanın dört şeklinin ortak paydasını oluşturur. (Norberg-Schulz, 1971)

Kimlik 'şey'lerin dünyasına anlamlı bir şekilde bağlanmaktadır. Öncelikle bu 'şey' kavramı açıklanmalıdır: bugün 'şey' denince akla duyularla oluşturulan bir yapı gelmektedir. Duyular, 'şey'i deneyimleri sonucu oluşturur. Bu yaklaşım da insanı sabit gerçeklerden alıp göreceli bir dünyaya terk etmektedir. Fenomenoloji buna karşı çıkar, Husserl'in sloganını başlangıç noktası olarak alıp "kendinde şeyler", modern bilimin 'yaşantı dünyası'nı anlamamıza yardım etmediğini benimsemektedir. Yaşantı dünyası duyulardan oluşmaz, anlamlı karakteristik şeylerden oluşur ve deneyimlerle yapılmak zorunda değildir. İnsan yalnızlık içinde doğmamıştır, bir bütünlüğün parçasıdır. Başından beri bir dünyası vardır, basitçe varolan bir dünyası. Merleau-Ponty'nin anlattığı gibi şeyler kendi içsel gerçekliklerini dıştan ifade eder. Bu ifade şeyin kendi dilidir ve biçimlenişinden doğar. Peki anlamı kendi biçimlenişinden doğan bu şey nedir? Heidegger bunu 'dünyanın birikimi' olarak tanımlar. Şeyler dünyayı görünür kılar, böylece kimlik, şeylerin içinden bir dünya kazanmaktır. (Norberg-Schulz, 1971)

Bu bağlamda barınmak öncelikle şeyler dünyasında, şeylerin anlamlarını yorumlayabilmek yoluyla mümkündür. "Şeyler ölümlüleri bir dünyayla karşılar" der Heidegger, ve biz onların mesajlarını anladığımızda kendimize varoluşsal bir yer edineceğiz, ki bu da barınmaktır. (Norberg-Schulz, 1971)

4.4.1.2 Mekansal Diyalektikler

Mekanın dilini anlayabilmek için temel anahtarlardan biri, insanların dünya üzerinde var olduğu ve yalnızca bedensiz ruhlar olarak değil, bir bedene sahip olan ve mekanı bu yolla deneyimleyen varlıklar olduğunun bilgisiyle yola çıkmaktır. Mimari için insan varlığı her şeyin ölçüsüdür ve bundan kastedilen temelde insan bedeni, kolları, bacakları, elleridir. (Harries, 1996)

Mekanın anlamını çözmek için, insanın mekan içindeki konumunu, hareketlerini, deneyimlerini baz alan bir yaklaşım, insanın mekanı algılamadaki başlıca ayrımlarını kullanmıştır: aşağısı-yukarısı, sağ-sol, ön-arka, yakın-uzak, vb. Bu bedensel yaklaşım, mekanın dilinde yataylık-dikeylik, doğu-batı-kuzey-güney, aşağısı-yukarısı, içerisi-dışarısı, merkez-sınır gibi diyalektiklerde ifade bulur. (Harries, 1996)

4.4.1.2.1 Yataylık-Dikeylik

Dikeylik, yapısal çevrede pek çok anlamla özdeşleştirilmiştir. Yerle göğü birbirine bağlayan bir aks olarak, kutsal yapılarda vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Ayrıca yükselme isteği, insan gururunun bir göstergesi olarak, babil kulesi (Şekil 4.6) efsanesinden günümüz gökdelenlerine değin süregelmiştir. (Harries, 1996)

Yataylık ise, örneğin bunu sıkça kullanan Wright'ın düşüncesine göre dünyaya paralel planlar olarak binayı zeminle özdeşleştirmekte, zemine ait kılmaktadır. Ayrıca yataylık, insanın uyurken aldığı konum olarak, rahatlıkla birleştirilir. İnsan öldüğü zaman da toprağa böyle yatırıldığı için ölüm ve sonsuzluğu çağrıştıran rahatsız edici bir yanı vardır. Sonsuzluk çağrışımı yataylığın sınırsız ufuklarla birleştirilmesiyle de desteklenir. (Harries, 1996)

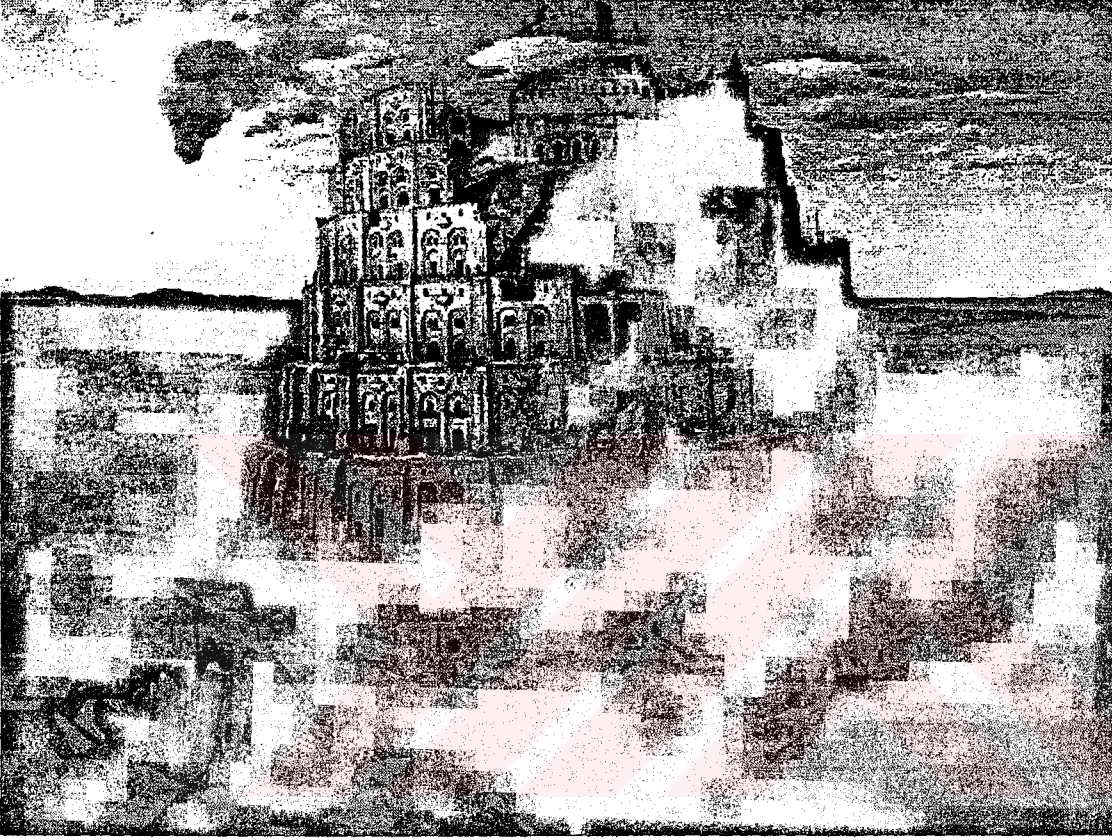
Böylece insan bedeni yatay bir düzlemde dikey olarak bazı mekansal yeterlikler ve limitlerle durur. Bu Norberg-Schulz'un varoluşsal mekan modelidir, yatay bir düzlemi kesen dikey bir aks. Mekansal bir düzen olarak evin yapısı, mekansal dünyanın merkezindeki dikeylik duygusu ve yatay girişli rolünde yatar. (Dovey, 1985)

Yatay/dikey diyalektiği insan bedeninin ayakta duruşu ile oluşmuştur. Yaşantı dünyası yer ve gök arasındaki yatay düzlemde biçimlenmiştir. Beden onun dikey boyutudur. Dikeylik gücün ve egemenliğin dilini sembolize eder: kralların yüceliği, sınıfların yüksekliği vb. Mimari de bu sembollerden kaçınamaz: F. L. Wright'ın bozkır evi, hem şömine merkezli dikey, hem yere yayılmış yataydır. Demokrasi, peyzaj, bireysel mülkiyet hakkında pek çok güçlü anlam üretir. (Dovey, 1999)

4.4.1.2.2 Doğu-Batı-Kuzey-Güney

İnsanın dikey duruşu sonucu gökyüzüne yönelmesi ve güneşin hareketlerini izlemesiyle, özellikle doğu-batı aksı çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Doğu, güneşin nimetlerinin geldiği yön olarak, çoğunlukla iyilikle ve tanrıyla özdeşleşmiş, tapınaklar bu yöne yönelmiştir. Batı ise güneşi yutan bir karanlığın gelişini çağrıştırmış, kiliselerin kuleleri koruyucu bir sopa olarak bu yöne yerleştirilmiştir. (Harries, 1996)

Bugün yapay ışık ve ısıtma-soğutma sistemlerinin etkisiyle, yönlenme planlamalarda ikincil bir öneme sahiptir. Oysa Heidegger'in gerçek barınmada olmasını tarif ettiği niteliklerden biri olarak mimari örneğin doğal ışığı içeri almayı başarmalıdır. (Harries, 1996)

Şekil 4.6 Babil Kulesi

“Efsanede, insan gururunun bir göstergesi olarak yükselmekteydi.”

4.4.1.2.3 İçerisi-Dışarı

İçerisi hem bir sığınağı hem de boğucu bir hapisaneyi ifade edebilir, dışarı da aynı şekilde hem tehdit edici bir yabancı hem de gerçek evimiz olabilir. Bütün bunlar kişinin dünyayı nasıl gördüğüyle ilintilidir. Dünya insana uygun, zaten bir cennet, bir barınaksa, burada bina inşa etmeye gerek yoktur. Bir sığınanın dünyanın eksiklikleri yüzünden ihtiyaç haline geldiği düşünülebilir. Aynı zamanda bir sığınacı gerekli kılan eksikliklerin insanın doğasından kaynaklandığı da düşünülebilir. İçerisini karanlık bir hapisane gören anlayış içerisi ve dışarı arasındaki sınırları kaldıracak, cam malzemeyle üretilmiş ev tasarladığında bu ev sığınak işlevini yerine getirebilir. Ancak kimse camdan bir evde yaşamak istemeyecek, eninde sonunda kendi kendine kalabileceği bir köşe arzulayacaktır. Dışardakilerin bakışlarından kurtulma isteği, mahremiyetle ve utançla ilgilidir. (Harries, 1996)

Dışarı ve içerisi kavramlarını belirsizleştiren bir başka mekansal kurgu da günümüzde oldukça sık rastlanan atriumlardır. İç mekan içerisinde yaratılan yapay dış mekanlar, yeşil, su gibi doğal öğeler de içerir. Bu yapay dış mekanın, insanı dışarıdaki gerçek dış mekanın varlığından, sürdürülebilirliğinden duygusal anlamda şüpheye düşüren bir etkisi vardır. (Harries, 1996)

İçerisi ve dışarı, “uzam” la “mekan” arasındaki geçiş bir sınır sorunudur. Barınmakta dışarıya karşı ama bağlantılı olarak içerisi olan bir mekandır. Bu yerin her zaman bir “düzen oluşturma” anlamı da vardır. Ev, kapı ve pencere yoluyla temsil edilebilir. Kapıdan geçilerek birinin mahremiyetine veya sonsuz dışarıya ulaşılır. Kapı bize özgürlük çağrısı ve duygusu verir. Pencereyse dışarı ve içerisi arasındaki ilişkilerdir. Ama sonuçta içeriden dışarıya bakışı mümkün kılmak için tasarlanmışlardır. (Korosec-Serfaty, 1985)

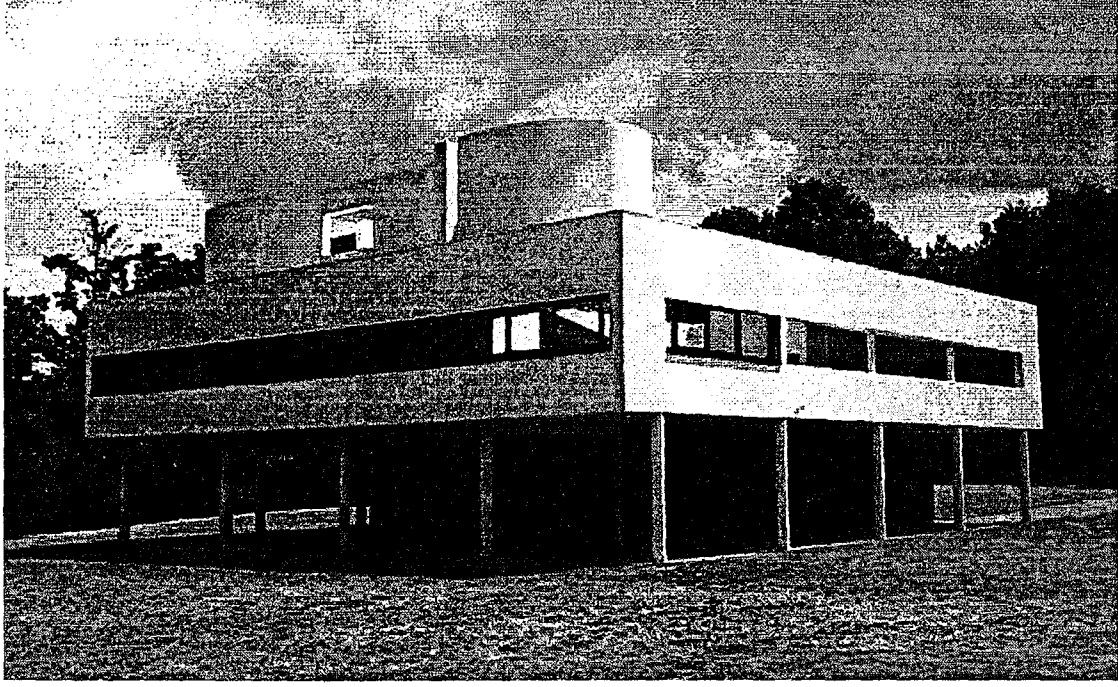
“Dışarı ve içeri, bir ‘gel git’ diyalektiği oluşturur ve bu diyalektiğin apaçık geometrisi, onu eğretileme alanlarına taşır taşımaz tıkanıp kalmamıza neden olur. Her şey hakkında bir karar oluşturan evet ve hayır diyalektiğinin keskin netliğine sahiptir. Filozof, dışarı ve içerisi söz konusu olduğunda, varlığı ve varlık olmayamı düşünür. En derin metafizik böylelikle, örtük bir geometrinin içinde, düşünceyi –istese de istemesek de- mekansallaştıran bir geometrinin içinde kök salmış olur. Dışarının ve içeriinin taşıdığı biçimsel karşıtlıkta ortaya çıkan şey, daha ötede bozulmaya ve çatışmaya dönüşür. Ve böylelikle basit geometrik karşıtlık, şiddet kokmaya başlar... Varlık çoğu kez, varlığın merkezinde daha da kaçıcıdır. Varlık kimi zaman kendinin dışına çıktığında kararlılığını bulur. Kimi zaman da dışarı kapatılmış durumdadır.” (Bachelard, 1996)

Venturi'de içerisinin ve dışarısının diyalektiğini yapının başlıca amacı olarak görmektedir. yapı içlerinin başlıca amacı mekanı yönlendirmekten çok çevresini örtmek ve içeriyi dışarıdan ayırmaktır. Kahn, "Yapı, barındıran bir nesnedir" demiştir. Korumak ve fiziksel olduğu kadar psikolojik olarak da mahremiyete olanak sağlamak konutun en bilinen işlevidir. Johnson Wax Binasının geleneksel bir özelliği vardır: iç ve dış mekanlar arasındaki anlatımsal farklılık. Wright, içeriği duvarlarla çevirmenin yanı sıra Bizans, Gotik ve Barok mimarlıklardan bugün Le Corbusier ve Kahn'ın mimarlıklarına değin uzanan, zengin gelişime sahip bir görüşü benimseyip iç mekanın ışığını da farklılaştırmıştır. İçerisi dışarıdan 'farklı'dır. (Venturi 1991)

Dışarı/içerisi ikiliği toplum ve yerler arasındaki ilişkiyi kategorize etmekte kullanılır oldu. Bu anlamda ev yalnızca zaman içinde gelişebilen bir içerdelik deneyimdir. Ev deneyiminin oluşturduğu düzen dışardakine bir kaos olarak gözükebilir. Elbette pek çok kişi kendi dağınıklığı içinde, başkalarının düzenine oranla kendini daha çok evinde hisseder. Çünkü içerdekinin zamansal düzeni belli bir zaman boyunca tekrarlanan kişisel rutinlerle olduğundan dışardakine görünmezdir. Aynı zamanda artık içerdeki için de bilinçsizce kendiliğinden addedildiğinden her ikisi de bunu anlamakta güçlük çekerler. (Dovey, 1985)

Mekansal diyalektikler öncelikle ev ve yolculuk zıtlığından gelişmektedir. Ev dışarı gittiğimiz ve geri döndüğümüz bir dinlenme yeridir, bir sonraki yolculuktan önce ruhumuzu ve eneçimizi beslediğimiz bir yerdir, nefes alıp vermek gibi. Bu içeriğin ve dışarının diyalektiğidir. Ev tehlikeli bir dünyada güvenli bir yerdir, şüpheli bir dünyada emin, yabancı bir dünyada tanıdık, kirli bir dünyada kutsal bir yerdir. Kuralları başkasının koyduğu bir dünyada özerk bir alandır. Bütün bu zıtlıklar düzen/kaos diyalektiğinde toplanabilir. Evin anlamı bu diyalektikten doğar, yalnızca düzen olsaydı ev bir hapisane olabilirdi, düzeni de vareden kaostur. Dışarıdaki soğuk içerideki sıcaklığı anlamlı kılar. (Dovey, 1985)

İçerisi/dışarı diyalektiği de 'burası' ve 'orası' karşıtlığının ayrımında temellenmiştir. Beden-mekan ve kimliğin daha geniş dış dünyadaki izdüşümüdür. İçerisi/dışarı diyalektiği, görünürlük/gizlilik, kutsal/kirli, tanıdık/yabancı, güvenli/tehlikeli, düzenli/kaotik, kişisel/kamusal diyalektikleri ile aynı düzende yer alır. Bunları açılımlayabilecek iki örnek Bachelard'ın düşsel evi ile Le Corbusier'nin Villa Savoye'si (Şekil 4.7) olabilir. Bachelard bu diyalektikler üzerine kurulu bir ev fenomenolojisi önerir. Tavan arasını hayallerle, mahzeni bilinçaltıyla birleştirir. İçerisi ve dışarı, özel olanla ortak olan arasındaki gerilimi ele alır. Buna karşılık Le Corbusier'nin modernist ikonu Villa Savoye'nin tavan arası veya mahzeni yoktur. Le Corbusier çatı terası aracılığıyla gökyüzü ile yeni bir ilişki kurar, bant pencereler

Şekil 4.7 Villa Savoye, Le Corbusier

Le Corbusier'nin modernist ikonu Villa Savoye'nin tavan arası veya mahzeni yoktur. Le Corbusier çatı terası aracılığıyla gökyüzü ile yeni bir ilişki kurar

yeni bir içerisi/dışarısi diyalektiği yaratır. Bu tasarım soyut bir dünyada bir özgürlük hayali kurarak yeni bir barınma yolu önermektedir. (Dovey, 1999)

4.4.1.2.4 Merkez-Sınır

Bu merkez bizi dışarıdaki dünyadan ayıran diğer düzenleri de içinde barındırır. Ev kutsal bir yerdir, güvenlidir, kesinliğin ve sabitliğin yeridir. Mekan içindeki varoluşumuzu düzenlediğimiz temel kuraldır. Ev fiziksel ve sembolik olarak sınırları çizilmiş bir bölgedir; içinde oturanlar girişı ve davranışları kontrol edebileceklerinden emindirler. Ayrıca evde olmak nerede olduğunu bilmek demektir, uzam içinde yönlenmiş ve güvenli bir merkezde olmak demektir. Ev fenomenolojisi bu noktada ayrılıklar gösterebilir, ev kavramı mahalle, komşuluk, çevreyi de içerebilir. Ancak bu durumda da yabancı ve daha büyük çevreden ayrılmış, yönlenmiş bir düzenli merkez söz konusudur. (Dovey, 1985)

Merkezin anlamıda insanın gerçek barınmasının öğelerinden biridir. Mahalleler ve şehirler belli bir merkez etrafında gelişerek uyumlu bölgeler haline gelir. Oysa modernizmin gridleri bu merkez anlayışını kırmaktadır. Kişinin bireysel yaşantı dünyasının merkezi kendini bulduğu yerdir. Ancak kişi tek başına bu dünyanın merkezi değildir, bir parçası olduğu toplumla birlikte konumlanır. Öte yandan modernizmin ademimerkeziyetçi öngörüsünün de özgürleştirici ve demokratik yanını görmek gerekir. Bunun karşıtı merkezi bir barınma, kişinin gerçekten ait olduğu, gerçek evi, dünyasının merkezi de sorgulanmaya açıktır: kişi böyle bir evde barındığı takdirde artık başka bir yere gitmek istemeyecektir, gidecek bir yer yoktur, yaşamın yolculuğu bitmiştir. Bu da bir anlamda ölümden başka bir şey değildir. Bu dünya üzerinde gerçekten evde olmak insanın asıl evsizliğidir. (Harries, 1996)

4.4.2 Zamansal Düzen

Ev düzen olarak yalnızca mekansal konumlanma değil, aynı zamanda zamansal konumlanmadır. Ev bir çeşit orijindir, varışımız gelecekte bile olsa her zaman eve döneriz. Ev çevresi geçmiş deneyimlerin tanıdıklığıyla doludur. Öyle bir çevredir ki içinde yaşadıkça kendiliğindenmiş gibi algılanır, bilinç dışına çıkar. Bu tanıdıklık duygusu bedensel rutinlerden, düşünce gerektirmeyen hareketlerin bedende geliştirdiği bölgede temellenir. İnsan evinde karanlıkta bile eşyaları görmeye ihtiyacı duymaz onları hissedebilir. Evin dışında her an diken üstünde, adapte olmaya hazırken, evde rutin davranış ve deneyimlerin sabitliğiyle rahatlayabilir. (Dovey, 1985)

Ev zamansal düzen ve tanıdıklık olarak yalnızca yerin zaman içinde kazanılan deneyimlerini değil, aynı zamanda geçmiş zamana ait yerlerin deneyimlerinden bazı mekansal örnekçeleri de barındırır. Bu yüzden evin, evle ilgili görsel imgelerin olduğu çocukluk yıllarına ait güçlü kökleri vardır. Yetişkin hayatta gösterilen çevresel davranış ve tercihlerde çocukluk deneyimleriyle bağlantı olduğu iddia edilir. Evin zamansal düzeni estetik çekicilikten de bağımsız değildir; kişinin güzellik ve çirkinlik algısını geçmişindeki evlerin kurduğu söylenebilir. (Dovey, 1985)

Kişi evinin içinde fantazilerinin, ilkel korku ve ihtiyaçlarının kendi iç çevresini kurar. Bilinçli veya bilinçaltı, her yüzeye her boşluğa bir anlam verir. Sonuçta yıllar boyunca yaşamış olduğu evler tarafından biçimlenmiştir. Ev kişinin bilinen ve bilinmeyen benliğinin güvenidir. (Troutman, 1997)

4.4.2.1 Zamansal Kimlik

Ev kişinin kimliğinin sürekli olarak geçmişle bağlantılı olduğu bir yerdir. Zamansal düzen öncelikle tanıdıklıkla ilintiliyken, zamansal kimlik, kişinin nereden geldiğinin bilgisiyle kim olduğunu kurgular. Bu bakış açısında fiziksel çevrenin rolü bir çeşit anımsatıcı bağıdır. Zamansal kimlik olarak ev geçmişle bağlantıyla sınırlı değildir, geleceğe bağlılığı da içerir. Ev güvenli, özgür, diğerlerinin karışmasından uzak bir yer olarak kimliği ifade etmenin yanı sıra onun gelişimi içinde uygun bir yerdir. (Dovey 1985)

Bachelard geçmiş-bugün-gelecek zamansal dizgesinde eve bütünüleyici bir önem veriyor:

“Tabii, ev sayesinde anılarımızın büyük bölümü barındırılmış olur; ev biraz karmaşıkta, mahzeni, tavanarası, köşe bucağı ve koridorları varsa, anılarımızda giderek daha netlikle belirlenen sığınma yerleri vardır. Yaşamımız boyunca düş kurmalarımızda dönüp dönüp geliriz buralara. Dolayısıyla ruhçözümünün anıların yerlerinin bu basit belirlenmesine dikkat etmesi gerekir. Bu yardımcı ruhçözümlemeye doğal olarak mekan çözümlene adını vermiştik. Dolayısıyla mekan çözümlene, özel yaşamımızla ilgili mekanların dizgesel ruhsal çözümlene olacaktır. Geçmişin tiyatrosu olan belleğimizin dekoru, kişileri baskın rolleriyle korur. İnsan bazen zaman içinde kendini tanıdığını sanır, oysa tanıdığını sandığı şey, varlığın durağanlık kazandığı mekanlar içindeki bir dizi bağlanmalardır yalnızca; geçip gitmek istemeyen varlığın, geçmişte bile, yitirilen zamanın peşine düştüğünde, zamanın akışını durdurmak isteyen varlığın. Mekan peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar. Mekan bu işe yarar.” (Bachelard, 1996)

4.4.3 Sosyo-kültürel Düzen

Evin bu mekanzamansal düzeni çevresel biçimin ifadesinde oldukça ihmal edilmiştir. Çünkü bu biçimlerin aşikar hale geldikleri düzen öncelikle sosyokültürelidir. Bedenin ve dünyanın yapısının temel limitlerine karşın barınma şekillerinin sonsuz çeşitlemeleri vardır. Bu olanaklar içinden seçim yapan sistemse kültürel inanışlar ve sosyal uygulamalardır. Bu yüzden çevresel deneyimin örnekçe ve ritüelleri büyük oranda sosyokültürel fenomenlerdir. Evin fenomenolojisi mekansal, zamansal ve sosyokültürel yapıda vücut bulur.

Sosyal düzen olarak ev kavramı hem son derece esnek hem de muhafazakardır. Çevreyle ilişkili olarak evin anlamı yerine göre yeniden kurgulanabilir. Örneğin Kalahari Çölü'nde bir adam için ev her akşam yaktığı bir ateş olabilir. Aile evini reddeden ergenlik çağındaki bir genç için "evde olmak" hala sevdiği başka mekanlarda süregiden birşey olabilir. Bir sporcu için oyun alanı, ahçı için mutfak, bahçıvan için bahçe vb. ev anlamı yüklenebilir. Sosyokültürel düzende evin muhafazakar yanı ise bu düzenin yaygınlığında ve kendiliğindenmiş gibi oluşunda yatar. Gündelik söylem ve sosyal praksisler çok ender olarak içinde yer aldıkları mekansal bağlamı sorgular. Bordieu evin, dünyanın temel kategorilerini (toplumun, şeylerin ve praksislerin sınıflandırılmasını) düzenleyen birincil yer olduğunu iddia eder. Bordieu'ye göre algının, düşüncenin ve hareketin temel düzeni evde şekillenir. Geçmişe derin kökler saldıdığı için ev değişime de karşı koyar. (Dovey, 1985)

4.4.3.1 Sosyo-kültürel Diyalektikler

Ev kavramının sosyal kimlik yönü de diyalektiktir çünkü ben/diğer, kimlik/toplum, özel/halka açık zıtlıklarını içerir.

4.4.3.1.1 Gizli ve görünür

Barınma hem gizliliği hem de görünürlüğü içerir: kapalı kapılar ve pencerelerle sınırlarını sakladığı bir yerdir. Aynı zamanda misafirperverlik, yemek davetleri vb. ile görünürlüğü sergilediği bir yerdir. Gizlilik kimliğin korunmasını da içerir, gizli şeyler ve yerler kişinin kendisinin sınırlarını belirginleştirir ve kendi içini kontrol etme kapasitesine güven duymasını sağlar. (Korosec-Serfaty, 1985)

Le Guin'in aşağıdaki bölümde tasvir ettiği kent dokusu ve konut biçimi konutla ilgili olan mahremiyet ve mülkiyet düşüncelerini sorgulamaktadır. Kitapta anlatılan dünyada mülkiyet tamamen ortadan kalkmıştır. Hiç kimsenin bir evi, sürekli bir barınağı yoktur. Le Guin'in

romanı bir ütopya kurgulamaktadır, ancak yazarın kendisinin de belirttiği gibi kusursuz bir ütopya olamaz, tek bir insanın veya grubun planladığı her kurgu kısırdır. Ancak ütopya belli bir düşünceyi, öneriyi sınamak için uygun bir ortamdır. Bu çalışma kapsamında yer verilen bölüm evle ilgili mahremiyet, gizlilik, mülkiyet gibi başlıca değerlerin varolmadığı bir ütopyayı anlatmak yoluyla bu değerler hakkında düşünmeyi sağlamaktadır:

Hiç bir şey gizli değildi.

Alanlar, sade caddeler, alçak yapılar, duvarsız avlular sürekli bir canlılık ve etkinlik doluydu. Shevek yürürken sürekli diğer insanların yürüdüğüünün, çalıştığının, komuştuğumun, yüzlerin geçtiğinin, seslerin çınıladığının, dedikodu yaptığının, şarkı söylediğinin, insanların yaşadığının, bir şeyler yaptığının, hareket halinde olduklarının farkındaydı. İşlik ve fabrikaların ön yüzleri alanlara ya da açık avlulara bakıyordu ve kapıları açıktı. Bir cam atölyesini geçti, bir işçi büyük, erimiş bir camdan balomu, çorbasını karıştıran bir aşçının rahatlığıyla karıştırıyordu. Hemen onun yanında, inşaatta kullanılmak üzere taşköpüğü dökülen bir avlu vardı; takımın ustabaşı olan, tozdan bembeyaz iş giysisi içindeki iri kadın, bir kalıbın dökülmesini yüksek sesle ve akıcı bir dille yönetiyordu. Daha sonra küçük bir tel fabrikası, bir bölge çamaşırhanesi, müzik aletlerinin yapılıp tamir edildiği bir işlik, bölge eşya dağıtım merkezi, bir tiyatro ve bir kiremit imalathanesi geliyordu. Hepsinde süregiden faaliyet büyüleyici ve çoğunlukla da göz önündeydi. Çevrede çocuklar dolaşıyordu, bazıları büyüklerle birlikte çalışıyor, bir kısmı çamurdan çörekler yapıyor, bir kısmı sokakta oynamıyordu; biri ise öğrenme merkezinin çatısına tünemiş, başını bir kitaba gömmüş oturuyordu. Tel üreticisi, dükkanın önüne boyalı tellerden yapılmış neşeli ve süslü sarmaşık şekilleriyle kaplamıştı. Çamaşırhanenin somuna dek açık kapılarından dışarı taşan buhar ve konuşma gürültüsü sersem ediciydi. Hiç bir kapı kilitli değildi; çok azı kapalıydı. Hiç bir gizlilik ve hiç bir reklam yoktu. Hepsi oradaydı, bütün çalışma, kentin bütün yaşamı, görmeye ve dokunmaya açık, bekliyorlardı.....46 numaralı odayı bir kamu komutunda, kapıları kapalı uzun bir koridorda buldu. Anlaşılan hepsi tek kişilik odalardı, kayıt görevlisinin kendisini niye buraya gönderdiğini merak etti. İki yaşından beri hep yatakhanelerde, dört ila on kişilik odalarda yaşamıştı. 46 numaranın kapısını çaldı. Sessizlik. Kapıyı açtı. Oda küçük ve tek kişilikti, boştu, koridordan gelen ışıkla hafifçe aydınlatılıyordu. Lambayı yaktı. İki iskemle, bir masa, epeyce kullanılmış bir hesap cetveli, birkaç kitap ve yatağın üstünde düzenlice katlanmış, el örgüsü, kavuniçi bir battaniye. Burada başka biri yaşıyordu, kayıt görevlisi bir hata yapmış olmalıydı. Dışarı çıkıp kapıyı kapattı. Lambayı söndürmek için kapıyı yeniden

açtı. Masada, lambanın altında, bir parça kağıda karalanmış bir not vardı: "Shevek, Fizik ofisi, sabah 2-4-1-154. Sabul".

Paltosunu bir iskemleye astı, botlarını yere koydu. Bir süre durup kitapların, yeşil kaplı, kaplarında Yaşam Çemberi basılmış standart fizik ve matematik referans kitaplarının başlıklarını inceledi. Paltosunu dolaba astı, botlarını ortadan kaldırdı. Dolabın perdesini dikkatle çekti. Odayı kapıya kadar adımladı: dört adım. Orada bir an daha ne yapacağını bilemeden durdu, sonra yaşamı boyunca ilk defa, kendi odasının kapısını kapattı.

LeGuin ütopyasında hiçbirşeye sahip olmayanların herşeye sahip olanlara göre daha özgür olduğunu anlatmıştır. Mülk, insanı sahibolma, koruma, bakım, bağlanma, yönleriyle kısıtlamaktadır.

4.4.3.1.2 Kendinin Kılma Diyalektiği

Kendinin kılma diyalektiği bir bu-dünyada-olmak yolu olarak ev kavramının en can alıcı noktasındadır. Heidegger'e göre, dünyamızın görünüşünü kendi varoluşumuza, kendi varoluşumuzu dünyaya, kendinin kılma diyalektik süreciyle dahil ederiz. Bu hem bir yere bakmak, hem de o yeri kendi varoluşumuza dahil etmektir. Bu bakım sadece yararçı değil, aynı zamanda korumacıdır. Bu diyalektiğin ikinci bölümü dünyayı kendi kimlik duygumuza dahil etmektir. Kendimizi şeyler ve yerler dünyasına açarsak onlara anlam getirebiliriz, aynı zamanda bu şeyler ve yerler bizim kimlik dünyamıza anlam katar. (Dovey 1985)

Kişi şeylerin üretimi yoluyla kendini yeniden üretir bu yüzden çalışmanın birincil bir önemi vardır. Kendinin kılma bir değişim sürecinde işler. Süsleme, bakım ve ev işleri kendinin kılmaya yöneliktir. Ancak kendinin kılınan şey evin veya yerin kendisi değil kişinin bunlarla kurduğu ilişki veya anlamdır. (Korosec-Serfaty, 1985)

Voltaire Candide isimli yapıtının aşağıdaki son paragrafında insanın yaşadığı çevreyi düzenlemesine ilahi bir önem vermiş. Bu kendinin kılma eylemidir. Ayrıca aşağıdaki pasaj, bir 'eve varış'ı mümkün kılan tek şeyin yolculuk olduğunu da anlatır.

... "Haklısınız, dedi; çünkü insanoğlu cennet bahçesine komulduğu zaman oraya ut operatur eum, (onu işlesinler diye) çalışsın diye komuldu; bu da insanın, dinlenmek için yaratılmadığını gösterir." Martin: "Muhakeme yürütmeden çalışalım; bu da hayatı tahammül edilir bir şekle sokan tek çaredir," dedi.

Hep birden bu güzel teklifi kabul ettiler; herkes elinden gelen işi yapmaya koyuldu. Küçük arazi çok verimliydi. Cunegonde gerçekten çok çirkindi ama çok iyi bir aşçı oldu; Paquette nakış işler, kocakarı çamaşırlarla uğraşırđı. Papaz Giroflee varıncaya kadar herkes bir iş tuttu; o da çok iyi bir doğramacı, hatta namuslu bir adam oldu; arasına da Pangloss, Candid'e: "Mümkün dünyaların en iyisinde bütün olaylar birbirine bağlıdır, diyordu: çünkü Mademoiselle Cunegonde'un aşkı için güzel bir şatodan kıçınıza tekme yiyip kovulmasaydınız, İnquisition'un işkencesine uğramasaydınız; yaya olarak bütün Amerika'yı dolaşmasaydınız, kılıcınızı Baromun vücuduna saplamasaydınız, o güzelim Eldorado ülkesinden aldığımız koyunları kaybetmeseydiniz, burada turunç reçeliyle fıstık yiyemezsiniz" Candide de: "Bunlar güzel sözler ama bahçemizi yetiştirmemiz gerek," diye cevap veriyordu.

4.5. Ev / Özgürlük Diyalektiğinin Güncel Bağlamda Değerlendirilmesi

Heidegger'in uyarısını dikkate alan bir mimari, çağdışı kalmamak için, onun çiftlik evinde tasvirini yaptığı gerçek barınmanın bugünkü karşılığını aramak zorundadır. Bu arayış Heidegger'in mekanın uzama tercih eden yaklaşımını benimsemelidir. Günümüzü iletişim çağı olarak niteleyen tüm yenilikler, insanın mekan duygusunu tümüyle değıştirmiş, özgürleştirmiştir. Çiftlik evinde yaşayan çiftçinin köklülüğüne karşın günümüz insanı nerede olursa olsun televizyon, radyo, telefon, uydular, bilgisayar aracılığıyla kendisine daha iyi bir ekonomik fırsat, aşk veya ruhsal gelişim vaadeden başka bir yere gitme özgürlüğüne sahiptir. İnsanın hareket özgürlüğü arayışı, tekerleğın icadı veya atların ehlileştirilmesine dek götürülürse modernizm bu süreçte yalnızca hızlandırıcı bir etki üstlenmiştir. Örneğın otomobilin yaygınlaşmasıyla ev ile işyeri arasındaki mesafe açılmış, nerede çalışılacağı, nerede alışveriş yapıp nerede sosyal ilişkilerin yürütüleceğı vb. önemini yitirmiştir. Bu süreç, geleneksel mahalle anlayışını da değıştirmiştir. Kişi daha geniş olanaklar dünyasına ulaşmıştır. Aynı etkiyle ev veya apartman dairesi, kişinin yalnızca uyuduğı, yemek yediğı, belki de bir aile yetiştirdiğı bir diğeri yer olmuş, insani eylemlerini bütünleştireceğı bir yer olamamıştır. Heidegger'in tanımlamasıyla ev bir konuttur ancak gerçek bir barınak değildir. (Harries, 1996)

İnsanın ilk sığınağının ateşi kullanmaya başlamasıyla ve ilk sosyal ilişkilerinde ateşin etrafında geliştiğı söylenebilir. Bu yüzden bugün bile evlerin merkezi, yaşama odasında ocak yer alır ve ateşin yandığını görmek evde olma duygumuzu güçlendirir. Harries, Vitruvius'tan, ilk insanların ayakta durabilmeleri ve bu sayede yıldızlara bakabilmelerinin ne ifade ettiğini aktarıyor. Bu ilk inşaatçılar için gökyüzü belki ateşle, belki kendi inanılmaz varoluşlarının

farkına varmalarıyla, belki de yıldızların değişmez düzeninde daha insancıl bir barınağın olanaklarını görmeleriyle bağdaşmıştı. Vitruvius ilk evi gökyüzüyle ilişkilendirerek onu hayvan sığınağından ayrı bir yere koymuştu. Yalnızca vücut değil aynı zamanda ruh da bir eve ihtiyaç duyuyordu. Vitruvius yapının orijinini yıldızların zamandışı düzeniyle bağlayarak, kaotik dünyamıza zamandışı kozmik düzeni taşır. Le Corbusier'de insanı yalnızca başka bir hayvan değil *akıllı hayvan* olarak görmüştür. Ona göre akıl geometridir ve insanın kendisini evinde hissetmesi için geometrik düzen gereklidir. (Harries, 1996)

İletişim teknolojilerinin kullanımındaki yaygınlık bütün dünyayı evimiz haline getirmiştir. Ancak mesafe duygusundaki kayboluş, aynı zamanda insanın daha önceleri hiç tanımadığı bir evsizlik duygusuna da sebep olmaktadır. Geçmişin, her insanı ve her şeyi yerli yerine koyan dünyasına karşılık, modern zamanın sınırsız alanı insanı bu alanda kaybolmaya terk eder. Alan mekana üstün gelmektedir. Mimari alanı mekana dönüştürebilirse, bu 'içine atıldığımız yabancı dünya'da insan için barınmak mümkün olabilecektir. Ancak İnsanın sahibi olduğu bu yeni özgürlükler pahasına bir yere ait olmayı isteyip istemeyeceği de bir soru konusudur. Burada mimarinin çözmesi gereken ikili bir gerilim vardır. (Harries, 1996)

- Bir yanda insan varlığını temelde özgür bir ruh, doğayı ve bedeni de bu ruhun araçları olarak gören anlayış yer alır. Maddesel evin bir önemi yoktur ve hareketlilik mimari çevrenin temel karakteristiğidir.
- Diğer yanda ruha yapılan bu vurguyu nihilizme varan bir tek yanlılık olarak niteleyen karşı bir görüş yer alır. Bu görüşe göre insan ancak kökleriyle birlikte var olabilecek, yalnızca doğanın bir parçasıdır.

İnsan olmak ne yaptığını ve bunu niçin yaptığını bilmek demektir. Düşünümsel (reflexive) farkındalık bu anlamda insan eyleminin başlıca karakteristiğidir. Kişi sürekli kendi eylemlerini ne yapmakta olduğu şeklinde gözler ve böyle bir gözlemin tutarsız yanları vardır. Başka bir deyişle sorulduğu zaman kişinin davranışlarının doğası ve sebepleriyle ilgili tutarsız yorumları olacaktır. Yine de kişi yaşamını sürdürebilmek için pratik bir bilinç taşır. Bu pratik bilinç günlük yaşamı içinde sürekli aklında olmasa bile sözsüz bir anlaşma içinde görevlerine konsantre olmasını sağlar. (Giddens, 1991)

Pratik bilinç, insan eyleminin tüm kültürlerde başlıca karakteristiği olan ontolojik güvenliğin (ontological security) bilgisel ve duygusal bağıdır. Ontolojik güvenliğin, pratik bilincin sözsüz anlaşmalı yanıyla yani gündelik hayatın doğal davranışlarıyla yakın bir bağı vardır. Bunun aksi diğer insanlar ve nesnelere ilgili gerçeklik duygusunun kaybıdır. Herkes

tarafından paylaşılan böylesi bir gerçeklik duygusu aynı zamanda hem güçlü hem de kırılgandır. Doğal davranışlar kendimiz, başkaları ve nesnelere ilgili soruları dışlarlar, günlük eylemler bunların cevaplarını kesin farzetme düzeninde yürür. Bunlar zaman, mekan, devamlılık ve kimlik sorularıdır. (Giddens, 1991)

Çocukluk çağında kazanılan temel güven (basic trust) zaman ve mekanın kavranmasıyla ilintilidir. Çocuğun ebeveynlerinden farklı bir kimlik olduğunun farkına varması onların yokluğu duygusunu getirir. O anda yanında olmasalar bile çocuk geleceklerini bilir bu da güveni oluşturur. Çocukla ebeveynleri arasındaki bu “potansiyel mekan” onun dünyayı kavramasının yoludur. Potansiyel mekanın oluşumunda günlük alışkanlıklar ve rutinlerin temel bir rolü vardır. Bireyin gelecekteki eylemlerinde ise bu bağ, rutinler, gelenekler ile ontolojik güvenlik duygusu arasında oluşur. Küçük çocukların varlığının oluşum sürecinde endişeye düşmeleri çok olağandır. Ebeveynlerinin onlara sağladığı çevre ve rutinlerin yardımıyla oluşan çerçevede ontolojik güvenlik duygusu oluşur. Bu çevre de rutinler gibi, sabit bir nesnelere ve insanlar deneyimi yaratarak endişeye karşı bir korunma sağlar. (Giddens, 1991)

Ev, tehdit edici ve kontrol dışı bir dünyada insanların, kontrol edebildikleri bir çevrede, gözlenmeksizin, psikolojik anlamda rahatça kendi başlarına kalabildikleri bir yerdir. Bu da ontolojik güvenlik duygusunu oluşturan temel öğelerden biridir. (Giddens, 1991)

Harries Heidegger’in bu bildirisini önceki çalışmaları, özellikle *Varlık ve Zaman* adlı kitabını da göz önünde bulundurarak yorumlamıştır. Heidegger *Varlık ve Zaman*’da bu “sakin kendine güven”in, “evde olmak”ın karşısında olmuştur. Bir kaygı böyle bir “sakin kendine güven”i dağıtır ve varlığı esas evsizliğine geri çağırır, onu kendisini her zaman kaybettiği bu gündelik dünyadan geri çağırır. Bilincin bu çağrısı özünde evsiz olan varlığı kendi özgürlüğüne geri çağırır. Heidegger, varlığın esrarlı özgürlüğünü merkeze yerleştirir. Özgürlük ve ev bizi zıt yönlerde çağırır. (Harries, 1998)

Varlık ve Zaman kitabıyla *Building, Dwelling, Thinking*, isimli makalesinin arasında Heidegger’in çok tartışılan dönüşü vardır. *Varlık ve Zaman*’a kıyasla *Building, Dwelling, Thinking*’de Heidegger Bachelard’a daha yakın gözükmektedir. *Kara Orman*’daki ev tasviri bize Bachelard’ın düşsel evini, o kayıp cennet metaforunu anımsatır. Bu bakış açısı Bachelard ile Heidegger’i muhafazakarlar olarak birleştirir. Fakat bir diğer Heidegger okuması ise onun makalenin sonunda anlatılan insan varlığının özünden kaynaklanan barınma sorununa işaret

eder. Heidegger burada insan varlığını barınmanın özü, evi arayış yolunda anlatır. (Harries, 1998)

“İnsan yalnızca gökyüzü altında yeryüzünde yerleşerek, birşeyleri ekip büyüterek ve bina dikerek barınmaz. İnsanın bütün bunları gerçekleştirebilmesi ancak şiirsel ölçüyle yapması ve dikmesiyle mümkündür. Ozanlar olduğu oranda hakiki inşa vardır, o ozanlar ki barınmanın yapısı olan mimariyi de değerlendirenler, ölçüsünü belirleyenlerdir.” (Heidegger, 1971) Heidegger’in yukarıdaki önermesi uyarınca ozanlardan alıntılandığında, Saint-Exupery aşağıdaki parçada insanın özgürlüğünün, ve bu özgürlüğün ona sağladığı ‘yolculuğun’ yani gelişimin daha önemli olduğunu anlatmaktadır.

Mimarlarımı çağırttım, şöyle dedim onlara:

“Geleceğin kenti sizlere bağlı, ruhsal anlamında değil, anlatımını oluşturacak yüzünde. Ben de, sizler gibi, insanları mutlu bir biçimde yerleştirmek gerektiğini düşünüyorum. Kentin rahatlıklarından yararlınsınlar, çabalarını boşuna zorluklarda, kısır masraflarda harcamasınlar diye. Ama önemliyi zorunludan ayırırım her zaman. Elbette, yemek yemesi zorunludur, çünkü beslenmedi mi yok demektir insan, hiç bir sorunu kalmamış demektir. Ama aşk, yaşamının anlamı, Tanrı eğilimi daha önemlidir. Semiren bir türe zerre kadar ilgi göstermem ben. Benim sorunum, insanın mutlu olup olmaması, rahat ve elverişli bir biçimde barınıp barınmaması değil. Ben önce hangi insanın rahat ve mutlu olacağını, hangi insanın barındırılacağını sorarım. Durmamacasına yelin ardından koşan göçebeyi güvenlik içinde şişmanlıyan, zengin dükkancılarıma yeğ tutarım, çünkü böylesine engin bir efendiye hizmet ederken, günden güne güzelleşir. Seçmek zorunda kalsam da Tanrı’nın yüceliği birinciye değil, yalnız ikinciye verdiğini öğrendim, halkımı çöle daldırurdum. Çünkü insanın ışığını vermesi hoşuma gider benim. Mumun kalınlığı o kadar önem taşımaz benim için. Değerini yalnız aleviyle ölçerim. (Saint-Exupery)

Bu bölümde Fenomenolojinin evin anlamına ilişkin yaklaşımı öncelikle Heidegger’in barınmak kavramı çerçevesinde anlatılmıştır. Heidegger kelimenin kökenlerine inerek barınmak ile varolmak arasında bir bağ kurmuş, barınmanın varolmak ile eşdeğer olduğunu iddia etmiştir. Ancak ona göre her konut insana bir barınak sağlamamaktadır. Gerçek barınma için insanın içinde yer aldığı bağlamla doğru ilişkiler kurması gerekmektedir. Bu bağlam dünya, gökyüzü, ölümlüler, kutsallık dörtlüsüdür. İnsanın dünya-içinde-varlık olarak bu dörtlüyü koruduğu bir barınma şekli insan varlığını bütünleyen bir barınma olabilir. Heidegger’in bu düşüncesi o zamandan günümüze mimarlık eleştirisinde çok tartışılmıştır. Bu

düşüncelerin bir teknolojiden memnuniyetsizlik düşüncesini geliştirdiği iddia edilebilir. Ayrıca modern mimariye karşı bir eleştiri olarak da postmodern eleştiri ve dekonstrüktivist mimariyi desteklediği düşünülebilir. Heidegger'in de dahil olduğu fenomenolojik yaklaşımlar insan bedenini ve deneyimlerini ön plana alarak evin anlamını araştırmışlardır. Bu çalışmada bu anlamların oluşumu ve değerlendirmesi mekansal, zamansal ve sosyo-kültürel olarak üç başlıkta toplanmıştır. Ev insanı bu üç özelliğin bileşimiyle konumlandırmasının yanısıra, aynı etkiyle gelişen bir güvenlik duygusu, insanın kendisini kaptırdığı gündelik dünyanın çerçevesini oluşturmaktadır. Bu da insanı arayışlardan alıkoyabilecek, özgürlüğünü kısıtlayabilecek bir bağdır.

5. SONUÇ

Bu çalışma evin anlamını insanın varlığını bütünleyen bir olgu olarak sorgulamıştır. Evin anlamını araştıran göstergebilim ve diğer iletişim temelli yaklaşımlarla, modernizmin kuruluş aşamasından günümüze dek bu anlamların geçirdiği değişimler anlatılmıştır. Tüketim kültürünün gelişmesi sonucu evin gösterge olarak değerinin artması ve bir statü ve kimlik simgesi olarak toplumsal sınıflar arasındaki ayrımcılığı güçlendirmesi gibi olumsuzluklara karşı kişinin evine bu anlamları yüklememesinin ahlaki bir sorumluluk olduğu düşüncesine yer verilmiştir.

Fenomenolojik yöntemin evin anlamına ilişkin düşünceleri 'ev'in insanın dünya-içinde-varlık olarak kendisini dünyasında konumlandırılmaktaki başlıca etmen olduğunu göstermiştir. Dilin kökenlerine inerek yaptığı çalışması ile Heidegger barınmak ile varolmanın eşdeğer olduğunu göstermiştir. Fenomenoloji insan bedeninin mekan içindeki temel ayrımlarını gözönüne alarak içerisi-dışarı, yataylık-dikeylik, doğu-batı, kuzey-güney, merkez-sınır gibi mekansal diyalektikler yoluyla anlama ulaşmaktadır. Ev, insanın mekan algısının biçimlendiği, zaman duygusunun mekanla karşılıklı bir iletişim içinde olduğu ve sosyal varlığının biçimlendiği başlıca yapıdır.

Ancak Heidegger'in uyarısıyla görülmektedir ki her konut gerçek bir barınak değildir ve insanı dünyasının içinde konumlandırmayabilir. Özellikle teknolojinin modern yaşama getirileriyle, insan içinde bulunduğu bağlamı kaybetmeye başlamıştır. İletişim çağının mekan kavramında yolaçtığı değişimler sonucu mekan eski anlamını yitirmiştir. Bu da günümüz insanını mekandan ve onunla ilintilendirilen herşeyden bağımsız kılabilmektedir. Öte yandan insanın bir 'ev'e gereksinmesiyle başlayan tüm bağlar, onu bulunduğu yere kök salmaya iter, insanın özgürlüğünü tehdit altına sokar.

Bu yaklaşımlar sonucu ortaya bir çelişki çıkmaktadır;

- insanın köklere ve bir eve duyduğu ihtiyaç / insanın köksüzlüğüyle gelişen özgürlük.
- iletişim çağının mekanın önemini yıkması sonucu gelen özgürlük / modern yaşamın gerçek bir barınmayı mümkün kılacak bağlamı ortadan kaldırması.

Bu çalışmada amaçlanan bu yaklaşımlardan birini benimsemek olmamıştır. Heidegger'in bildirisinin (Building, Dwelling, Thinking) ismindeki üçüncü kavramı oluşturan 'düşünmek' çağrısına katkıda bulunmaya çalışmaktır. Mimarın görevi bu çelişkiyi anlamaktır. Buradaki çelişkinin çözümü zamansaldır, her dönemde yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Tüm çelişkilerin insan yaratıcılığını körüklediği düşüncesiyle, burada anlatılmış olan anlam, çelişki ve sorunların yeni düşüncelere yolaçması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Adorno, T.W., (2000), *Minima Moralia, Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, Çev.: O. Koçak, A. Doğukan, Metis Yayınları, İstanbul

Aran, K. (2000), *Barınaktan öte; Anadolu Kır Yapıları, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi*, Ankara.

Arsebük, G.; (1996), "Biyokültürel Açından İnsan; Sığınağı ve Barınağı", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, s. 15, İstanbul.

Bachelard, G., (1996), *Mekanın Poetikası*, Çev.: A. Derman, Kesit Yayıncılık, İstanbul.

Baudrillard, J., (1995), *Kötülüğün Şeffaflığı*, Çev.: E. Abora – I. Ergüden, Ayrıntı Yayınları:117, İnceleme Dizisi:61, İstanbul,

Bauman Z., (1999), *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları:255, İnceleme Dizisi:141, İstanbul,

Beckman, Tad; "Martin Heidegger and Environmental Ethics";
<http://thuban.ac.hmc.edu/~tbeckman/personal/Heidart.html>

Bilgin, İ., (1996), "Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, s. 472, İstanbul.

Çüçen, A. K., (2000), *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Asa Kitabevi, Bursa,

De Saint Exupery, A., *Kale*, Çev.: T. Yücel, Çaba Yayın Dağıtım, İstanbul.

Donald J., (1999), *Imagining the Modern City*, University of Minnesota Press, Minneapolis,

Dovey K., (1999), *Framing Places: Mediating Power in Built Form*, Routledge, London, New York.

Dovey K., (1985), "Home and Homelessness", *Home Environments*, derleme; I. Altman, C.M. Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.33-64

Ellin, N., (1997) "Shelter from the Storm", ed. N. Ellin, ; *Architecture of fear*, Princeton Architectural Press, , New York

Erkman F., (1987), *Göstergebilime Giriş*, Alan Yayıncılık:79, Bilim dizisi:18, İstanbul,

Flusty, S., (1997), "Building Paranoia", ed. N. Ellin, ; *Architecture of fear*, Princeton Architectural Press, , New York

Giddens, A., (1991), *Modernity and Self-identity : Self and Society in the Late Modern Age* , Cambridge, UK : Polity Press, in association with B. Blackwell, Oxford,

Harries, K., (1996), *The ethical function of architecture*, Mass. : MIT Press, Cambridge.

Harries K.; (1998), "In Search of Home";
http://www.theo.tucottbus.de/Wolke/eng/Subjects/982/Harries/harries_t.html

Heidegger, M., (1951), "Building, Dwelling, Thinking";
<http://pratt.edu/~arch543p/readings/Heidegger.html>

Heidegger, M., (1997), Patikalar: Martin Heidegger ve Modern Çağ, Ed.: Ü.Nalbantoğlu, İmge Kitabevi, Ankara.

Huttman E. D., (1985), "Transnational Housing Policies", Home Environments, der. I.Altman, C.M.Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.311-331

Korosec-Serfaty P., (1985), "Experience and Use of the Dwelling", Home Environments, derleme; I.Altman, C.M.Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.65-86

Kuban, D.;" Ev Üzerine Felsefe Kırıntıları", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, s. 1, 1996, İstanbul.

Le Guin, U. K., (1995), Mülksüzler, Çev.: L. Mollamustafaoğlu, Metis Yayınları, İstanbul.

Norberg-Schulz, Christian, (1985), The Concept of Dwelling: on the way to figurative architecture., (Milan) Electa; Rizzoli, New York.

Öncü, A., (1999), "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", Birikim, 123, Temmuz, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

Özsoy, A., (1994), "Konutu Anlamak", Kuram, Kitap 6, Eylül Kur Yayıncılık, İstanbul.

Proudfot P. R., (1994), "Yapıbozmacılık ve Mimarlık Bilimi", Çev: M. Kapkın, Kuram, Kitap 6, Eylül Kur Yayıncılık, İstanbul.

Rapoport, A., (1982), The Meaning of the Built Environment; A Nonverbal Communication Approach, Sage Publications, California.

Rapoport A., (1985), "Thinking about Home Environments", Home Environments, derleme; I.Altman, C.M.Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.255-286

Rayner S., "The Perception of Time and Space in Egalitarian Sects:A Millenarian Cosmology", derleme, Mary Douglas, s.247-274

Rifat, M., (1990), Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları, Düzlem Yayınları, İstanbul

Saegert S., (1985), "The Role of Housing in the Experience of Dwelling", Home Environments, derleme; I.Altman, C.M.Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.287-309

Seamon, D., (1998) "Concretizing Heidegger's Notion of Dwelling: The Contributions of Thomas Thiis-Evensen and Christopher Alexander";
http://www.theo.tucottbus.de/Wolke/eng/Subjects/982/Seamon/seamon_t.html

Sunar, İ., (1986), Düşün ve Toplum, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara

Şentürer A., (1995), Mimaride Estetik Olgusu, 'Bağımsız-Değişmez' ve 'Bağımlı-Değişken' Özellikler Açısından Kavramsal, Kuramsal ve Deneysel bir İnceleme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atelyesi,

Tanyeli, U., (1996), "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, s. 405, İstanbul.

Teymur N., (1996), "Diğer' olarak Konut, Diğerlerinin Konut Sorunları", derleme; Habitat II Ön Konferansı, E. M. Komut, Ankara, , s.2-24

Troutman, A., (1997), "Inside Fear, Secret Places and Hidden Spaces in Dwellings", Architecture of fear, Princeton Architectural Press, , New York

Uygur, N., (1972), Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

Venturi R., (1991), Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, Çev.: S. Merzi-Özaloğlu, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 20. Yüzyıl Uluslararası Mimarisi:2.

Voltaire, (1990), Candide, Çev.:Baldaş, Fehmi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Batı Klasikleri, İstanbul.

Werner C. M, Irwin A., Diana O., (1985), "Temporal Aspects of Homes, A Transactional Perspective", Home Environments, derleme; I.Altman, C.M.Werner, Cilt 8, Plenum Press., New York & London, s.1-32

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	01.09.1971	
Doğum yeri	Ankara	
Lise	1982-1989	Ankara Özel Tevfik Fikret Lisesi
Lisans	1989-1994	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	1994-2002	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı

Çalıştığı Kurumlar

1994-1996	Çamoğlu Mimarlık
1996-1998	Arttek İnşaat
1998-1999	Elif Dönmez Mimarlık
1999-Devam ediyor	Alef Mimarlık Atelyesi